

บทที่ 3

ทวนการนักศึกษากับการเรียกร้องประชาธิปไตยในช่วง 2475-2516

1. นักศึกษากับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

บทบาททางการเมืองของนักศึกษาไทย อาจกล่าวได้ว่าเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กับ ประชาธิปไตยในประเทศไทย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 นั้น นักศึกษาที่ไป ศึกษาซึ่งต่างประเทศ อาทิเช่น นายปรีดี พนมยงค์ ร.ท. แปลก ชีตะสิงคละ นายประยูร ภมรมนตรี ร.ท. ศันชัย มิตรภักดี นายจรรยา สิงห์เสนีย์ นายคิ้ว หลานุกรม นายแนบ พหลโยธิน นายบรรจง ศรีบุญ นายทวี บุญยเกษตร ร.ท. สินธุ์ กมลนาวัน รน. นายควง อภัย วงศ์ นายเดียน ภูนาศ ฯลฯ¹ นักศึกษาไทยกลุ่มนี้ได้มีโอกาสเห็นแบบอย่างการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยที่ให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้ามีส่วนร่วมบริหารประเทศ และมีความ เห็นว่าประเทศไทยมีรูปแบบการปกครองที่ล้าหลัง ดังนั้นเมื่อนักศึกษาไทยกลุ่มนี้สำเร็จการ ศึกษา กลับมารับราชการในประเทศแล้ว ก็พยายามเผยแพร่ความคิดทางการเมืองระบอบ ประชาธิปไตยในหมู่นักศึกษาและผู้สนใจการเมืองทั่วไป โดยเฉพาะนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถือว่าเป็นมันสมองของกลุ่ม บุคคลเหล่านี้ได้มีบทบาทอย่างมากในการเร่งรัดให้นักศึกษา และประชาชนทั่วไปหันมาเอาใจใส่ในกิจการของบ้านเมือง ทำให้เกิดความรู้สึกริษยาปก

¹ โปรดดูรายละเอียดใน อนันต์ แจ็งกลิม, "การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ของประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทในหัวข้อ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย บรรณศาสตร์, 2508).

ครองตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงได้พยายามรวบรวมสมัครพรรคพวกจัดตั้งขึ้นเป็น "คณะราษฎร" อันประกอบด้วยคณะทหารและพลเรือน หากการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองได้สำเร็จเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 หลังจากนั้นเป็นต้นมาประเทศไทยได้มีรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีบทบาททางการเมืองมากนัก เนื่องจากจำนวนของนิสิตนักศึกษาในขณะนั้นมีน้อย สถาบันการศึกษาระดับสูงภายในประเทศมีเพียงแห่งเดียวคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเพื่อฝึกหัดคนเข้ารับราชการในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ มหาวิทยาลัยจึงเป็นจักรกลสำคัญในการผลิตผู้ที่มีความรู้ไปรับใช้ประเทศ¹ นิสิตนักศึกษาได้รับการอบรมสั่งสอนให้เคารพและเชื่อฟังผู้ที่มีอำนาจ ระบบการศึกษาไทยคดงอยู่ภายใต้อิทธิพลของแนวความคิดศักดินา ที่มุ่งสอนให้คนเข้ารับราชการ เป็นเจ้าคนนายคน เกิดการแข่งขันกันเอาตัวรอด และมุ่งความสำเร็จส่วนตัว โดยใช้การศึกษาเป็นบันไดไต่ไปสู่ลำดับชั้นทางสังคม นิสิตนักศึกษาจึงสนใจเฉพาะเรื่องของตัวเอง ยังไม่มีความตื่นตัวทางการเมือง

ต่อมาการนำรูปแบบการปกครองแบบใหม่ คือการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้ ใ้มีลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่เข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองมิได้คำนึงไปตามกระบวนการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ส่วนใหญ่มักเป็นการใช้อำนาจและกำลังทหารเป็น เครื่องมือสนับสนุนคนมากกว่าที่จะใช้กลไกทางการเมืองตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ทำให้กลุ่มผู้นำที่มีกำลังทหารสนับสนุนอยู่ เข้ามามีบทบาททางการเมืองตลอดมา สภาพการณ์ที่เป็น อยู่เช่นนี้ได้เริ่มกระตุ้นให้นิสิตนักศึกษาหันมาสนใจความเป็นไปของบ้านเมืองมากขึ้น

¹ สิปปพันธ์ เกตุทัต, "บทบาทของมหาวิทยาลัยต่อการพัฒนาประเทศ" วารสารไวยาकरण (เล่ม 2) โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514, หน้า 7.

2. ช่วงของการปกครองโดยรัฐบาลทหาร

2.1 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งแรก เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2481 ซึ่งในการบริหารประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีแนวโน้มที่แสดงให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการที่จะรวบอำนาจการบริหารประเทศไว้ในมือคนเพียงผู้เดียว พยายามสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของตนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยไม่ได้คำนึงถึงกลไกสถาบันทางการเมืองที่มีอยู่แล้ว และทำการบิทักษ์สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เริ่มจากการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองของตน โดยใช้อำนาจทหารและตำรวจ เป็นเครื่องมือในการกวาดล้างศัตรูทางการเมือง ซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อรัฐบาล หากสืบทราบว่าผู้ใดมีพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจก็จะเข้าจับกุมทันที และได้ใช้วิธีดำเนินการกับผู้ต้องหาโดยการจัดตั้งศาลพิเศษขึ้น ในคำชี้แจงตอนต้นของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ. 2481 กล่าวว่า "โดยที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า เนื่องจากได้มีการกระทำความผิดฐานกบฏเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง และเปลี่ยนแปลงรัฐบาลโดยใช้กำลังบังคับ เป็นการสมควรที่จะตั้งศาลพิเศษขึ้นเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีในกรณีนี้"¹ โดยเฉพาะในมาตรา 8 ซึ่งบัญญัติว่า "คำพิพากษาของ ศาลพิเศษนี้เป็นเด็ดขาดบังคับคดีได้ทันที ไม่มีอุทธรณ์ฎีกา"² จะเห็นได้ว่า พ.ร.บ. จัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ. 2481 ได้จำกัดสิทธิเสรีภาพทางด้านการศาลของคนไทยในขณะนั้น เพราะ พ.ร.บ. ฉบับนี้ให้อำนาจรัฐบาลอย่างเด็ดขาดในการพิจารณาพิพากษา ผู้มีผู้ต้องหาไม่ให้มีการต่อสู้ไม่ว่ากรณีใด ๆ ผู้ต้องหาในคดีกบฏมีจำนวนทั้งสิ้นถึง 43 คน³

¹ เสถียร ลายลักษณ์, "พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ. 2481" ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 51 หน้า 756-757.

² เรื่องเดียวกัน.

³ ไทยน้อย (นามแฝง) ประชาธิปไตย 42 ปี เล่ม 1 (พระนคร : แพร่พิทยา, 2517), หน้า 307-8.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2484 สถานการณ์อื่นโคจีนโดยทั่วไปตกอยู่ในภาวะซึ่งเครียด ประกอบกับประเทศไทยถูกญี่ปุ่นและอังกฤษละเมิดความเป็นกลางอยู่เป็นประจำ ประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะได้รับภัยจากสงครามอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ดังนั้นเพื่อเตรียมรับสถานะสงครามที่กำลังเกิดขึ้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศใช้กฤษฎีกาการศึกษาทั่วประเทศ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2484¹ ซึ่งมีผลทำให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นบุคคลที่มีอำนาจและมีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อการบริหารและการปกครองประเทศในขณะนั้น โดยที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นรัฐบาลทหาร ดังนั้นคณะรัฐมนตรีจึงมีมติเห็นชอบต่อการที่นายกรัฐมนตรีจะเข้าไปควบคุมกิจการฝ่ายทหารด้วย จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ทำให้มีอำนาจในการปกครองและควบคุมความเป็นไปของบ้านเมืองขึ้นอยู่กับฝ่ายทหาร เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจเหนือฝ่ายพลเรือนทุกกระทรวง ทบวง กรม และบรรดาตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกับกฤษฎีกาการศึกษาจะต้องเลิกใช้ชั่วคราวจนกว่าจะประกาศเลิกกฤษฎีกาการศึกษา ดังนั้นแม้ข้าราชการหรือประชาชนกระทำความผิดอาญาขึ้น ในการจับกุมได้ส่วนหรือสืบสวนสอบสวนฟ้องร้อง ตลอดจนการพิพากษาคดีก็อยู่ในความบังคับบัญชาและควบคุมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารทั้งสิ้น

นอกจากนี้ในระหว่างที่ประกาศใช้กฤษฎีกาศึกษานั้น ถ้าบรรดากฎหมายที่มีอยู่ไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสม ผู้บัญชาการทหารสูงสุดตลอดจนแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพจะออกข้อบังคับ เจ้าหน้าที่และพลเมืองเพื่อให้เป็นไปตามกฤษฎีกาการศึกษา ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็จะมีคามผิดทางอาญา²

นอกจากนั้นในการระบุดำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีได้ระบุไว้ว่า "ในฐานะที่นายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลและโดยที่รัฐมนตรีเป็นเพียงผู้ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการบริหารงานของแผ่นดิน นายกรัฐมนตรีจึงมีอำนาจที่จะควบคุมกิจการกระทรวงต่าง ๆ

² "ประกาศใช้กฤษฎีกาการศึกษา," ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58 ภาค 2 ตอน 89 (10 ธันวาคม 2484), หน้า 1781-1782.

³ เรื่องเดียวกัน.

และสั่งการให้ข้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ และพลเรือนปฏิบัติภารกิจ¹ การที่ประเทศตกอยู่ในภาวะสงครามและการประกาศใช้กฎอัยการศึกจึงเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการปกครองประเทศตามความคิดเห็นและความต้องการของตน เป็นสำคัญ

นอกจากจะมีการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพทางกฎหมายแล้วหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นตัวกลางในการแสดงความคิดเห็นระหว่างรัฐบาลและประชาชนก็ได้ถูกปิดกั้นด้วย โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มอบหมายให้ พล.ต.อ. หลวงอดุลเดชจรัส เป็นผู้มีอำนาจเต็มในการห้ามลงข่าวใด ๆ เกี่ยวกับทหารและบ้านเมือง เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ถูกลดลงเกือบหมดสิ้น มีการตรวจข่าวอย่างเคร่งครัด การดำเนินการต่าง ๆ ของหนังสือพิมพ์จะต้องได้รับการวินิจฉัยโดยละเอียดจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพียงผู้เดียว² และมีการตราพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 เพื่อให้เป็นหลักปฏิบัติของหนังสือพิมพ์ในภาวะฉุกเฉินหรือภาวะสงคราม และในปี พ.ศ. 2485 ได้ออกกฎกระทรวงมหาดไทยตามความในพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2485 กำหนดทุนสำหรับผู้ที่ต้องการจะออกหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวการเมืองว่า จะต้องมีทุนไม่ต่ำกว่า 5 หมื่นบาทโดยไม่รวมค่าที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของอาคารสถานที่ทำการนั้น และทุนส่วนหนึ่งต้องเป็นเงินสดสำรองจำนวนไม่ต่ำกว่า 1 หมื่นบาท กฎเกณฑ์ดังกล่าวมีผลให้หนังสือพิมพ์ฉบับเล็ก ๆ ต้องยุบตัวเอง ปรากฏว่าหลังจากที่ได้ประกาศกฎกระทรวงแล้วมีหนังสือพิมพ์อยู่เพียง 12 ฉบับเท่านั้น³

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 84/2482 วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2482.

² ทวีปธรรมย์ เอี่ยมธรรม, "บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิถียุคใหม่ 2510), หน้า 134.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

พรรคการเมืองซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญควบคู่ไปกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความเห็นว่าในขณะที่สถานการณ์ของประเทศอยู่ในสภาวะสงครามจึงยังไม่ควรให้มีพรรคการเมืองเกิดขึ้น แต่ควรยึดเฉพาะบท กาลในรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ 10 ธันวาคม 2475 ตามมาตรา 85 เป็นเหตุเฉพาะกาล ซึ่งบัญญัติว่า "สภาผู้แทนราษฎรจะประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภทจำนวนเท่า ๆ กัน คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้ง และสมาชิกประเภท 2 ได้แก่ผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งในระหว่างที่ราษฎรมีสิทธิเลือกตั้งกว่าครึ่งหนึ่ง ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษา แต่อย่างช้าจะต้องไม่เกิน 10 ปี"¹ หมายความว่าถ้าประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจบการศึกษาชั้นประถมศึกษามากกว่าครึ่งหนึ่งเมื่อใดภายใน 10 ปี สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 จะต้องสิ้นสุดลงทันที และถ้ามีการศึกษาระดับประถมไม่เกินครึ่งสมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 จะต้องหมดลงเมื่อครบ 10 ปี ดังนั้นการยึดบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญแสดงให้ เห็นถึง เจตนาที่จะผูกขาดอำนาจทางการเมืองและการปกครองโดยอาศัยรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจของตน และการกีดกันไม่ให้ผู้แทนราษฎรได้มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ ย่อมแสดงให้ เห็น เจตนาของรัฐบาลที่จะผูกขาดอำนาจการปกครองไว้แต่เพียงผู้เดียว

การอยู่ในอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีความมั่นคงมาก เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายทหารและจากรัฐสภา อย่างไรก็ดีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้พยายามสร้างการสนับสนุนจากประชาชน โดยอาศัยวิถีการปลูกฝังความรู้สึก "ชาตินิยม" ให้เกิดขึ้น เพื่อจะได้ใช้ประชาชนเป็นพลังสนับสนุนรัฐบาลต่อไป กล่าวคือต้องการใช้ลัทธิชาตินิยมเป็นเครื่องมือสนับสนุนนโยบายและการปฏิบัติกิจการของรัฐบาลทั้งภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งต้องการจะชักจูงให้ประชาชนปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลนั้นเอง เช่น ในการพัฒนาประเทศ ในการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ในการต่อต้าน

¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 แผนก กฤษฎีกา ภาค 1-2 (10 ธันวาคม 2475), หน้า 550.

อิทธิพลทางวัฒนธรรมญี่ปุ่น และในการต่อต้านอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีนในประเทศไทย¹

ลัทธิชาตินิยม นับว่ามีส่วนสร้างความชอบธรรมให้กับนโยบายและการกระทำของรัฐบาลได้มาก โดยอ้างว่าสิ่งดังกล่าวเป็นความต้องการของประชาชน เช่น ในกรณีของการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ได้มีการใช้สื่อมวลชนยุองให้ประชาชนแสดงประชามติ โดยการเดินขบวนเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการ ผู้นำจึงอ้างได้ว่าทำไปตามมติของประชาชนผู้รักชาติทั้งหลาย หรือในกรณีที่รัฐบาลไม่อาจแก้ปัญหาอย่างหนึ่งอย่างใดได้ ก็จะชักจูงให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นความผิดของคนต่างชาติ ได้แก่ อิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีน เป็นต้น

นอกจากนั้น ลัทธิชาตินิยมยังอาจเป็นเครื่องมือสำหรับการป้องกันหรือกำจัดฝ่ายตรงข้ามซึ่งวิจารณ์ โต้แย้ง หรือคัดค้าน การกระทำของผู้มีอำนาจได้ด้วย โดยกล่าวหาว่าบุคคลผู้นั้นเป็นคนไม่รักชาติ การสร้างความรู้สึกชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีลักษณะค่อนข้างเป็นเผด็จการ เพราะเน้นลัทธิเชื่อผู้นำไว้มาก คือ ปลุกฝังให้ประชาชนยึดถือตัวบุคคลเป็นหลัก ลัทธิชาตินิยมทำให้ประชาชนอ่อนน้อมยอมจำนนต่อชนชั้นปกครองและปราศจากการโต้แย้ง เพราะจะกลายเป็นผู้ไม่รักชาติ นอกจากจะยอมรับอำนาจของผู้นำในลักษณะดังกล่าวแล้ว ประชาชนยังต้อง สอนจดบ่นนโยบายหรือคำแนะนำของชนชั้นปกครองด้วยความกระตือรือร้น พร้อมทั้งจะให้การสนับสนุนทุกวิถีทาง² ลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นการปกครองระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จโดยไป จอมพล ป. พิบูลสงครามประสบความสำเร็จในการสร้างลัทธิชาตินิยมพอสมควรสามารถคุมอำนาจได้ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน นอกจาก

¹ จุลลา งอนรก, "กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตร์ วิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 42.

² ปอ ชีเชี่ย, "การวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายของไทยในภาวะสงคราม ระหว่างปี พ.ศ. 2481-2485," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตร์ วิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 56.

นั้นยังสามารถควบคุมกลไกต่าง ๆ ของรัฐและใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาคความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของประชาชนในสมัยนั้นได้เป็นอันมาก¹

จะเห็นได้ว่า สภาพการเมืองการปกครองในช่วงนี้สะท้อนให้เห็นสภาพของประชาชนถูกปิดกั้นลงอย่างสิ้นเชิง อันเนื่องมาจากความต้องการที่จะรวบอำนาจในการบริหารประเทศไว้แต่เพียงผู้เดียวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นิสิตนักศึกษาไม่มีโอกาสที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการเมือง กิจกรรมส่วนใหญ่ของนักศึกษาจึงเน้นในเรื่องกีฬา กิจกรรมทัศนศึกษาที่มีลักษณะพัฒนาตนเอง พัฒนาการทำงานและการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น การออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท เป็นต้น บทบาททางการเมืองที่นักศึกษาแสดงออกในช่วงนี้เป็นลักษณะของการประท้วงชั่วคราวในเรื่องต่าง ๆ ถึงแม้ไม่สามารถทำการต่อต้านการปกครองที่มีลักษณะเผด็จการ

บทบาทของนิสิตนักศึกษาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

บทบาททางการเมืองของนักศึกษาในสมัยนี้ไม่มีอะไรเด่นชัดมากนัก ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการประท้วงเป็นครั้งคราวแล้วแต่เหตุการณ์ เช่น

✓ ในปี พ.ศ. 2483 นิสิตนักศึกษาได้เดินขบวนในการเรียกร้องคืนแดนที่ไทยเสียให้แก่ฝรั่งเศสคืนมา การเดินขบวนในครั้งนี้เกิดขึ้นได้เนื่องจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมให้เกิดขึ้น นิสิตนักศึกษาได้ร่วมกันเดินขบวนในการเรียกร้องคืนแดนอย่างสันติ บทบาทที่นิสิตนักศึกษาแสดงออกในครั้งนี้จึงเป็นไปในแบบชาตินิยม โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล มิใช่เป็นการขัดแย้งกับรัฐบาล

¹ เทียมจันทร์ อ้วนแก้ว, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487)," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 165-171.

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นิสิตนักศึกษาได้แสดงความรักเอกราชและ
 ความรู้สึกใน เรื่องชาตินิยมอีกครั้งหนึ่ง โดยการเข้าร่วม "ขบวนการเสรีไทย" ในระหว่าง
 สงครามโลกครั้งที่ 2 ระยะเวลาไทยได้ประกาศตัวเป็นกลาง แต่ต่อมาญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายอักษะ
 ได้ยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทย และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยอมทำสัญญาเข้าร่วมรบเป็น
 สหายศึกกับญี่ปุ่น ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา ซึ่งประชาชนและนิสิตนักศึกษาต่าง
 หลายไม่เห็นด้วย พื้นที่ญี่ปุ่นบุกประเทศไทยประชาชนนิสิตนักศึกษารู้รักเอกราชทั้งในและ
 นอกประเทศได้พากันต่อสู้และจัดตั้งขบวนการกู้ชาติขึ้น เรียกว่า "ขบวนการเสรีไทย" การ
 รวมตัวกันจัดตั้งขบวนการนั้นเกิดจากความรู้สึกชาตินิยมที่จะต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น และ
 ต่อต้านรัฐบาลไทยที่นำเอาอนาคตของชาติไปผูกพันกับประเทศฝ่ายอักษะ เพื่อเอกราชของ
 ประเทศ ขบวนการนี้ประสบความสำเร็จ ทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นรัฐผู้แพ้สงคราม
 และรักษาเอกราชของประเทศไว้ได้ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลไทยได้ประกาศสงครามกับประเทศ
 มหาอำนาจดังกล่าวแล้ว

ต่อมาปี พ.ศ. 2487 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประสบกับความพ่ายแพ้ใน
 สถาปัตย์ทหารบก กรณีการเสนอร่างพระราชบัญญัติโอนมณฑลเทศาภิบาลนคร
 บาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487 และร่างพระราชบัญญัติโอนมณฑลเทศาภิบาลนคร
 พ.ศ. 2487 มีผลให้นายกรัฐมนตรีและคณะต้องลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม
 พ.ศ. 2487 ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
 ก็ได้มีรัฐบาลพลเรือนเข้ามาดำเนินการบริหารประเทศหลายชุดด้วยกัน คือ รัฐบาลนายควง
 อภัยวงศ์ (1 สิงหาคม 2487-16 สิงหาคม 2488) รัฐบาลนายทวี บุญยเกตุ (1 กันยายน
 2488-16 กันยายน 2488) รัฐบาล ม.ร.ว. เสรีมี ปราโมช (17 กันยายน 2488-31
 มกราคม 2489) รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ (31 มกราคม 2489-24 มีนาคม 2489)
 รัฐบาลนายปรีดี หมมยงค์ (24 มีนาคม 2489-23 สิงหาคม 2489) รัฐบาลพลเรือ
 ตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (23 สิงหาคม 2489-8 พฤศจิกายน 2490) แต่ในที่สุดคณะ
 ทหารได้ทำการรัฐประหารและได้ตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี จัดตั้งรัฐบาล
 ขึ้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2490 ต่อมาคณะรัฐประหารได้ก็กบฏกับให้นายควง อภัยวงศ์
 ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเข้าดำรง ตำแหน่งนายก
 รัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 8 เมษายน 2491 การกลับเข้ามาใช้อำนาจอีก ครั้งหนึ่งของ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ทำให้อำนาจทางการเมืองเริ่มหันเหไปสู่ฝ่ายทหารศึก แทนที่จะเป็นของฝ่ายพลเรือน นิสิตนักศึกษาเกิดความไม่พอใจและเริ่มเกิดความสำนึกทางการเมือง โดยมองเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องรวมตัวกันต่อต้านการแทรกแซงทางการเมืองของทหาร

ดังนั้นในปี 2494 นิสิตนักศึกษาได้ทำการประท้วงกรณีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ได้ถูกพวกกบฏแมนฮัตตันที่นำโดยกลุ่มนายทหารเรือยึดครองไว้เป็นกองบัญชาการ หลังจากที่พวกกบฏถูกปราบลงแล้ว ฝ่ายทหารบกได้ทำการยึดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และไม่ยอมคืนมหาวิทยาลัย กระทรวงกลาโหมถึงกับพยายามที่จะซื้อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองจากรัฐบาล นิสิตนักศึกษาจึงได้ทำการประท้วงร้องเรียนต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในที่สุดจอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องผลประโยชน์ของนักศึกษาโดยตรงไม่เกี่ยวกับการเมืองจึงยินยอมตามข้อเรียกร้องของนักศึกษา คืนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองให้แก่นักศึกษาไป

ในปี 2495 ได้มีการจับขบวนนิสิตนักศึกษารวมเข้าขบวนไปขังเกี่ยวทางการเมือง ซึ่งเรียกกันว่า "ขบวนการสันติภาพ" เนื่องจากช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีลักษณะของสงครามเย็นเกิดขึ้นหลายแห่งทั่วโลก ทำให้ชาวโลกวิตกกังวลว่าจะเกิดสงครามใหญ่ขึ้นอีก จึงเห็นควรที่จะรวมตัวกันเรียกร้องสันติภาพให้คงอยู่ตลอดไป ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพกันอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชน นิสิตนักศึกษา มีการจัดตั้งขบวนการสันติภาพขึ้น โดยเฉพาะที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองมีการก่อตั้ง "คณะกรรมการเพื่อสันติภาพไทย" ส่งสาส์นวิงวอนเรียกร้องให้ประเศมหาอำนาจทั้ง 5 ประเทศทำสัญญาไม่ครภาพกัน และนิสิตนักศึกษาได้ยื่นจดหมายต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการส่งทหารไทยเข้าเป็นแนวร่วมทางการทหารกับสหรัฐอเมริกาไปในสมรภูมิเกาหลีทำให้คณะกรรมการนิสิตศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองหลายคนถูกจับกุม

ขณะนี้เริ่มเกิดการคลั่งไคล้ในแนวความคิดทางการเมืองระหว่างฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาขึ้น การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความโน้มเอียงไปในทางเผด็จการจึงทำให้กิจกรรมทางปัญญา การรับแนวความคิดต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของประชาธิปไตย

และสังคมนิยมเป็นที่เฟื่องฟูมากในวงการนักหนังสือพิมพ์ นักคิด นักเขียน สีกหังพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งก่อกำเนิดในช่วงสงครามโลกก็มีส่วนในการเผยแพร่แนวความคิดในมหาวิทยาลัยมีการตีพิมพ์ "วรรณกรรมเพื่อชีวิตของฝ่ายซ้าย" ของ จิตร ภูมิศักดิ์ และหนังสือนิติศาสตร์ 2500 ซึ่งตีพิมพ์บทความในแนวการวิเคราะห์ชนชั้นแบบมาร์กซิสต์เกือบทั้งหมด หนึ่งในจำนวนนี้ก็คือ "โฉมหน้าศักดินาไทย" ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ในนามปากกา สมสมัย ศรีสุทธรธรรม ที่เปิดโปงการทุจริตของศักดินาอย่างเป็นระบบ

บทบาทของนิสิตนักศึกษาในการต่อต้านการเลือกตั้งสภปรการ พ.ศ. 2500

บทบาททางการเมืองของนิสิตนักศึกษาที่เด่นชัดที่สุดในสมัยนั้นได้แก่ การประท้วงกรณีการเลือกตั้งสภปรการในปี 2500 ซึ่งก่อนหน้าปีในปี 2498 จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่าบรรยากาศทางการเมืองมีความตึงเครียดมากจึงต้องการสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจต่อไป จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2498 มาตรา 14 ความว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย" และได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 ในช่วงนี้มีการพูดโศกปาไรต์ที่ห้องสนามหลวง วิพากษ์วิจารณ์การบริหารบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์คณะรัฐบาล บรรยากาศทางการเมืองในช่วงนี้ได้กลับฟื้นขึ้นมาที่มีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ออกรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เหมือนกับนักการเมืองคนอื่น ๆ นักการเมืองจากพรรคการเมืองต่าง ๆ นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษาและกรรมกรกล่าวโจมตีการบริหารงานของรัฐบาลในท้องที่ผ่านมา การจ้อราษฎ์บังหลวง การเป็นสมุนอเมริกา เป็นต้น พรรคแนวสังคมนิยม มีโอกาสเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งการหันตัวของพรรคประชาธิปไตยภายใต้การ

¹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รวมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475-2502 (พระนคร : โรงพิมพ์วิกรม, 2504), หน้า 60-61.

นำของนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งถือว่าเป็นคู่แข่งสำคัญ ของพรรคเสรีมนังคศิลาในการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2500

การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 เป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 160 คนจากสมาชิกทั้งหมด 320 คน ส่วนที่เหลือจำนวนครึ่งหนึ่งนั้นมาจากการแต่งตั้ง พรรคเสรีมนังคศิลาซึ่งเป็นพรรครัฐบาล มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้าพรรค พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นรองหัวหน้าพรรค และ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นเลขาธิการพรรค คู่แข่งที่สำคัญในการเลือกตั้งครั้งนี้ก็คือพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งในการหาเสียงเลือกตั้งแต่ละครั้งจะมีการโจมตีซึ่งกันและกัน ประชาชนซึ่งมีความเบื่อหน่ายต่อรัฐบาลเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เริ่มหันเหไปนิยมพรรคประชาธิปัตย์ เมื่อพรรคเสรีมนังคศิลา เริ่มเสียดกก็มีข่าวลือออกมาว่า การเลือกตั้งที่จะมีขึ้นนั้นจะเป็นการเลือกตั้งสกปรกจะมีการโกงการเลือกตั้ง

✓ ก่อนที่จะถึงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 ซึ่งเป็นวันที่จะมีการเลือกตั้งทั่วประเทศ ได้มีการพบบัตรลงคะแนนที่ปิดหมายเลขของผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคเสรีมนังคศิลา โดยมีตราของอำเภออุตุสติดประทับอยู่อย่างเรียบร้อย การมีบัตรปลอมที่ทำได้แนบเนียนออกมาเช่นนี้ย่อมทำให้ชื่อเสียงของรัฐบาลมัวหมอง¹ พอถึงวันเลือกตั้งในหน่วยเลือกตั้งหลาย ๆ หน่วยไม่มีกรรมการประจำเปิดโอกาสให้คนเอาบัตรเลือกตั้งจำนวนมากใส่หีบโดยที่ไม่มีสิทธิ นอกจากนี้การเลือกตั้งครั้งนี้ถูกกล่าวหาว่ามีการทุจริตเกิดขึ้น มีบัตรปลอมผู้ที่ไม่ได้สิทธิได้แอบไปใช้สิทธิโดยผิดกฎหมาย มีการจับกุมการทุจริตได้เป็นจำนวนมากตามหน่วยเลือกตั้ง และปรากฏว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้คะแนนมากที่สุดที่อำเภออุตุส ซึ่งเป็นอำเภอใหญ่ มีประชากรอาศัยอยู่มากที่สุด และอำเภอนี้เป็นอำเภอที่มีการจับบัตรปลอมที่ดีตราของอำเภอได้ก่อนที่จะมีการเลือกตั้ง ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคเสรีมนังคศิลาได้คะแนนนำพรรคประชาธิปัตย์ โดยพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเป็น อันดับสอง แต่เสียงข้างมากที่พรรคเสรีมนังคศิลาเมื่ออยู่นั้น ไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนใน

¹ วนรนิติ เศรษฐบุตร และโกสินทร์ วงศ์สุวัฒน์, เมืองไทยในระบอบรัฐสภา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2517), หน้า 174.

กรุงเทพฯ สื่อมวลชนและประชาชน เชื่อกันว่าฝ่ายรัฐบาล ได้ใช้อำนาจและอิทธิพลดำเนินการเลือกตั้งโดยวิธีการสกปรก

นิสิตนักศึกษาได้มองเห็นว่าการเลือกตั้งเป็นไปอย่างไม่เป็นธรรม จึงได้รวมกลุ่มกันทำการประท้วงที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการประท้วงโดยชักธงครึ่งเสาเพื่อเป็นการไว้อาลัยให้แก่ประชาธิปไตย นิสิตนักศึกษาได้ประชุมกันเพื่อที่จะวางแผนประท้วงต่อด้านรัฐบาล และเริ่มหมิ่นก้าลังกันคัดค้านการเลือกตั้งครั้งนี้ ทางรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงหาทางออกโดยการใช้ทหารเจ้าควบคุมสถานการณ์ของบ้านเมือง และได้มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินโดยมีความว่า

"..... เนื่องจากมีคณะบุคคลและหนังสือพิมพ์หลายฉบับดำเนินการยุยงส่งเสริมและปลุกปั่นให้ประชาชนกำเริบก่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง มุ่งหวังที่จะทำลายล้างรัฐบาล ได้กระทำการชักชวนให้ประชาชนเข้าใจผิดและดูหมิ่นเกลียดชังรัฐบาล ตลอดจนเจ้าพนักงานที่ปฏิบัติราชการตามหน้าที่ นอกจากนี้ยังได้มีการนัดให้ เกิดการชุมนุมสาธารณะและเดินขบวนเพื่อปลุกปั่นยุยงประชาชนให้ก่อจลาจล หรือใช้กำลังบังคับเพื่อล้มล้างรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของตนและพรรคพวกทางการเมือง จึงปล่อยให้เหตุร้ายเกิดขึ้นในบ้านเมือง เป็นการคุกคามความสงบสุขของประชาชนหาได้ไม่

ฉะนั้น จึงประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามความในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2495 หัวราชอาณาจักรตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ขอให้ประชาชนจงตั้งอยู่ในความสงบและปฏิบัติตามประกาศของทางราชการที่ออกตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน จนกว่าจะผ่านพ้นสถานการณ์ฉุกเฉินในครั้ง นี้ ซึ่งจะประกาศให้ทราบภายหลัง...."¹

¹ นรินทร์ เศรษฐบุตร และโกสินทร์ วงศ์สุวัฒน์, การเมืองในระบอบรัฐสภา, หน้า 181.

ต่อจากนั้นได้มีการดำเนินการ "ป้องกันและปราบปรามการก่อการร้าย" มิใช่ให้ พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ยศขณะนั้น) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและผู้บัญชาการทหารบก เป็นผู้บัญชาการฝ่ายทหาร สามารถที่จะสั่งการใช้กำลังทหารทั้ง 3 เหล่าทัพ คือ กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ ตลอดจนมีอำนาจสั่งการไปถึงตำรวจได้สักด้วย¹ มีผู้สันนิษฐานว่าการแต่งตั้งพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้เป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนี้เป็นแผนการของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่จะลดความนิยมของประชาชนที่มีต่อพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์² เนื่องจากเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปถึงวิธีการอันรุนแรงของพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการรักษาระเบียบวินัยและในการปราบปรามกบฏวังหลวง กบฏแมนฮัตตัน และเป็นไปได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามและพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ต้องการเห็นพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สั่งทหารทำร้ายผู้ที่ทำการชุมนุม แสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งจะทำให้พลเอกสฤษดิ์ เป็นศัตรูของประชาชน แต่พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สามารถใช้โอกาสนี้ทำประโยชน์ให้แก่ ตัวเอง ด้วยการสั่งทหารไม่ให้ทำร้ายประชาชน นิสิตนักศึกษา โดยกล่าวว่า "เมื่อประชาชนเห็นว่าการเลือกตั้งไม่เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ก็ลุกฮือขึ้นเพื่อหวังสิทธิของเขา แล้วจะให้ผมปราบประชาชน ผมทำไม่ได้"³ และได้กล่าวสนับสนุนนิสิตนักศึกษาเมื่อถูกถามถึงการเลือกตั้ง ครั้งที่ผ่านมา โดยได้รับคำตอบว่า "ความเห็นของพวกคุณเป็นอย่างไร ผมก็เห็นอย่างนั้น คุณว่าสภปรณมันก็สภปรณจะไป ก็ยิงคุณได้อย่างไร"⁴

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

³ ขจัญญ์ บุรุษพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทยตั้งแต่ยุคแรกถึง

ปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: โอเคียนส์โตร์, 2511), หน้า 279.

⁴ ัญชา แก้วเกตุทอง, 36 รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยของไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองกรรม, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า 277.

✓ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน เพื่อให้ทหารมีอำนาจปราบปรามประชาชน นิสิตนักศึกษาอย่างรุนแรงก็ตาม แต่นิสิตนักศึกษาก็มิได้เกรงกลัว และยังเรียกร้องให้ประท้วงการเลือกตั้งกันต่อไป โดยนิสิตนักศึกษาได้เดินขบวนไปยังหน้าทำเนียบรัฐบาลและเรียกร้องให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออก

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้คำชี้แจงแก่ผู้ที่ชุมนุมหน้าทำเนียบว่า รัฐบาลที่ จะจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่หรือไม่นั้นควรจะให้ศาลยุติธรรมเป็นผู้ตัดสิน ในวันที่นั้นพลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีบทบาทสำคัญในการสลายผู้ชุมนุมประท้วงได้ โดยกล่าวให้ผู้ชุมนุม ยับยั้งการกระทำที่รุนแรง และสัญญาว่าจะสอบสวนในเรื่องที่ประชาชนข้องใจให้ทราบภายหลัง

การกระทำของพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นที่นิยมชมชอบของประชาชน เมื่อ รัฐบาลเห็นว่าพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ยอมเป็นเครื่องมือปราบปรามประชาชนที่ประท้วง รัฐบาลแต่กลับถือโอกาสหาคะแนนนิยมให้แก่ตนเอง จึงได้ประกาศยกเลิกสถานการณ์ฉุกเฉิน รวมทั้ง ยกเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการฝ่ายทหารที่ให้แก่พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นการชั่วคราว¹ ด้วยเหตุนี้ภาพพจน์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงตกต่ำลงไปมาก นิสิตนักศึกษาหัน มานิยมชมชอบพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มากขึ้น

บรรยากาศทางการเมืองในช่วงนี้ตกอยู่ในภาวะสับสนวุ่นวายอย่างมาก โดยเฉพาะประชาชนไม่พอใจการเลือกตั้งที่มีการทุจริตและพฤติการณ์ของรัฐมนตรีบางคน ยิ่งไปกว่านั้นในคณะรัฐบาลก็ เกิดการแตกร้างระหว่างบุคคลสำคัญสองคนคือพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ในเรื่องการแก่งแย่งอำนาจและผลประโยชน์ในทางส่วนตัว ดังนั้นพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้อาศัยเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่ อื้ออานวยต่อตนเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจทางการเมือง โดยในวันที่ 16 กันยายน 2500 ได้มีการประชุมและอภิปรายกันอย่างรุนแรง แต่ไม่อาจตกลงกันได้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยืนยันว่ารัฐบาลไม่ลาออกนอกจากวิถีทางตามรัฐธรรมนูญเท่านั้น และพลเอกสฤษดิ์

¹ นริณี เศรษฐบุตร และโกสินทร์ วงศ์สุวรรณ, เมืองไทยในระบอบรัฐสภา, หน้า 185.

ธนະรัชต์ ได้รับรายงานว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม กำลังประชุมสมาชิกพรรคเสรีมนังคศิลา เพื่อดำเนินการจับกุมคนและพรรคพวก¹ ในที่สุดคณะทหาร โดยการนำของพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศยึดอำนาจของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งการยึดอำนาจในครั้งนี้ พลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้อาศัยการสนับสนุนของประชาชนโดยหาที่ว่ามีความเห็นใจประชาชน และจะหาทุกอย่างเพื่อประชาชน โดยให้เกิดความยุติธรรม การยึดอำนาจในวันที่ 16 กันยายน 2500 จึงทำได้สำเร็จโดยไม่ยากนัก

กล่าวได้ว่าความหมายทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วง พ.ศ. 2490-2500 เป็นบทบาทที่นิสิตนักศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทางสังคมและการเมือง ซึ่งไม่ประชาธิปไตยและสังคมนิยม มิได้มีองค์กรหรือความเป็นขบวนการของตนเอง จะมีบทบาทสูงในการทำการประท้วงขัดแย้งกับรัฐบาลก็แต่ในการประท้วงการเลือกตั้งสกปรกในปี 2500 ซึ่งการประท้วงในครั้งนี้ก็เป็นการแสดงออกในฐานะเป็น "ผู้ห่วงใยในศีลธรรม" (moralistic)² มากกว่าที่จะฝึกไม่ทางการเมืองเพื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จึงทำให้ตกเป็นเครื่องมือเกื้อหนุนการขึ้นมาสู่อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยปริยาย "

2.2 รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ภายหลังจากการรัฐประหารในปี 2500 ก็ได้มีการจัดตั้งคณะรัฐบาลเพื่อหาผู้นำที่บริหารประเทศ โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ได้เชิญให้นายพจน์ สารสิน มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นในวันที่ 15 ธันวาคม 2500 เมื่อการเลือกตั้งผ่านพ้นไปโดยเรียบร้อยแล้ว นายพจน์ สารสิน ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พลโทถนอม กิตติขจร จึงได้เข้า

¹ โทยน้อย (นามแฝง) เบื้องหลังการเมืองยุคสฤษดิ์ ธนะรัชต์, (กรุงเทพมหานคร : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์, 2518), หน้า 60.

² พุดธิ์ส่าพ ชุมพล, "ย้อนระลึกถึงคนรุ่นใหม่ กำเนิดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย," อาจารย์สาร ปีที่ 12 ฉบับที่ 5 (กันยายน-ตุลาคม 2528), หน้า 60.

ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในช่วงนี้ นิสิตนักศึกษาบางส่วนก็ได้มีความพยายามที่จะจัดตั้ง องค์การนักศึกษาระดับชาติขึ้น โดยกลุ่มที่เรียกตนเองว่า "กลุ่มห้าสถาบัน"¹ และเริ่มเรียกร้องให้มีการลดค่าเล่าเรียนและขยายสถานที่เรียน เป็นต้น

รัฐบาลพลโทถนอม กิตติขจร บริหารประเทศได้ไม่นานนักก็ประสบกับความยุ่งยากอันเนื่องมาจากการแตกแยกภายใน "พรรคชาตินิยม" ซึ่งเป็นพรรคของรัฐบาลหรือความรุนแรงมากขึ้น โดยที่พลโทถนอม กิตติขจร ไม่สามารถที่จะแก้ไขข้อขัดแย้งภายในพรรคให้หมดสิ้นไปได้ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงนำกำลังทหารทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองประเทศในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 นับเป็นการใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจอีกครั้งหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงวิถีทางตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะส่งผลให้ระบบการเมืองไทยไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาความแนวทางประชาธิปไตย เมื่อเกิดข้อขัดแย้งภายในพรรคการเมืองและคณะรัฐบาล เช่นนี้ก็น่าที่จะเปิดโอกาสให้มีการต่อสู้แข่งขันกันตามกติการัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ ดังนั้นระบบการเมืองไทยจึงขึ้นอยู่กับผู้ที่มีอำนาจทางทหารที่สามารถจะใช้อำนาจที่ตนมีอยู่หาตามความพอใจของคน ทำให้ชนชั้นนำทางทหารพยายามเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา ระบบการเมืองการปกครองของไทยจึงมีลักษณะเผด็จการอำนาจนิยม (authoritarianism) มาโดยตลอด

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองในปี 2501 นิสิตนักศึกษา ได้ถูกคัดออกจากการเมืองโดยสิ้นเชิง ความพยายามในการจัดตั้งองค์การนักศึกษาระดับชาติจึงไม่เป็นผลสำเร็จ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้พยายามเข้าควบคุมและกำหนดยุทธศาสตร์ในมหาวิทยาลัย โดยทำการปรับปรุงแก้ไขระเบียบการปกครองควบคุมในมหาวิทยาลัยอย่างรัดกุมมีการส่งรัฐมนตรีเข้าไปเป็นอธิการบดีและคณบดีตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ นิสิตนักศึกษาจึงไม่มีบทบาทใด ๆ ที่ต่อต้านรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ฉลาดหลอกที่จะดึงเอาคนที่มีการศึกษามาเป็นพวกหรือไม่ก็ทำให้พวกเขาไม่มีบทบาทสูงในการวางแผน และการดำเนินการพัฒนา หรือด้วยการเน้นถึงความสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษา ดังจะเห็นได้ว่ามี

¹ พุทธิสาณ ชุมพล, "ย้อนระลึกถึงคนรุ่นใหม่ กำเนิดขบวนการนักศึกษา...",

การตั้ง เอมหาวิทยาลัยไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี มีการขยายมหาวิทยาลัยที่มีอยู่เดิมทั้งในด้านจำนวนนิสิต อาจารย์ และในด้านสาขาวิชาที่เปิดสอน และวางแผนเปิดมหาวิทยาลัยในภูมิภาคต่าง ๆ อีก 3 แห่งด้วย ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประสบผลสำเร็จในการควบคุมผู้มีการศึกษา รวมทั้งนิสิตนักศึกษาให้อยู่ในรั้วในรอยสักด้วย

บรรยากาตทางการเมืองในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

บรรยากาตทางการเมืองในสมัยการรัฐประหาร 2501 นั้นแตกต่างไปจากการรัฐประหารครั้งแรกในปี 2500 ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังคงยินยอมให้การเมืองการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยตะวันตกที่มีรัฐสภา พรรคการเมือง แต่ในการรัฐประหารเมื่อ เดือนตุลาคม 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ยกเลิกระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยตะวันตกทั้งหมด โดยอ้างเหตุผลว่า

"...เพราะเหตุว่าในเวลาที่ทำกรรัฐประหารเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500 นั้นมิได้มีการแก้ไขรูปการปกครองบ้านเมืองใหม่คงปล่อยให้ดำเนินไปตามเดิม กล่าวคือ ยังคงมีรัฐสภา มีพรรคการเมือง ให้เสรีภาพหนังสือพิมพ์ที่จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้อย่างเต็มที่และกว้างขวาง มีสหพันธ์และสมาคมกรรมกรที่ข่มขู่คุกคามและสไตรค์เมื่อไม่พอใจนายจ้างเหล่านี้ เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลได้พยายามรักษาสถานการณ์เป็นอย่างดีที่สุดแล้ว ก็ไม่อาจทำสำเร็จได้ ทั้งนี้เพราะกลไกต่าง ๆ ไม่ดีนั่นเอง ที่ร้ายที่สุดก็คือ ผู้แทนราษฎรทั้งหลายพยายามแย่งกันเป็นรัฐมนตรีและข้าราชการการเมือง โดยที่รัฐบาลว่าถ้าไม่แต่งตั้งแล้วก็จะถอนตัวออกจากพรรคสนับสนุนรัฐบาล หากกันไปตั้งพรรคฝ่ายค้านที่ใหม่สัก ในที่สุดมีความเห็นพ้องต้องกันว่าจะต้องใช้วิธีการปฏิวัติหรือผ่าตัดขนานใหญ่ จึงจะสามารถแก้ปัญหาของประเทศชาติขณะนั้นได้"¹

¹ คณะรัฐมนตรี, "ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์," (พิมพ์ในงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงศพของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2507), หน้า 66.

ดังนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้ทำการยกเลิกระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก และสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสถานการณ์และลักษณะพิเศษของประเทศไทยขึ้นมาแทน โดยดำเนินการล้มองค์กรนิติบัญญัติและยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 เสีย ดังจะเห็นได้จากประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 3 และฉบับที่ 4 บางตอนว่า

"..... โดยเหตุที่คณะปฏิวัติเห็นสมควรที่จะให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเสียใหม่ให้เป็นไปด้วยความเหมาะสม ฉะนั้นจึงให้

1. สภาผู้แทนราษฎรสมาชิกภาพแห่งสภาผู้แทนราษฎร และคณะรัฐมนตรีเป็นอันสิ้นสุดลง
2. ยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495

ทั้งนี้ โดยเหตุที่บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังไม่รัดกุมพอที่จะแก้ไขสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในบัดนี้ได้ รัฐบาลต้องลาออกไปก็ด้วยเหตุนี้ จำเป็นต้องสร้างรัฐธรรมนูญใหม่ให้รัดกุมเข้มแข็งพอที่จะต่อสู้กับภัยเฉพาะหน้าของประเทศชาติ การล้มเลิกรัฐธรรมนูญเป็นผลให้สภาผู้แทนราษฎรต้องหมดอายุไปด้วย"¹

และได้ทำการยกเลิกพรรคการเมือง ดังประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 8 ว่า "ด้วยคณะปฏิวัติเห็นว่าสถานการณ์ของประเทศไทยในเวลานี้ไม่สมควรที่จะให้มีพรรคการเมือง ฉะนั้นจึงให้ยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 บรรดาพรรคการเมืองที่ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติดังกล่าวแล้วให้เป็นอันสิ้นสุดลงและจะตั้งขึ้นใหม่มิได้"²

¹ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ, เล่ม 75 ตอนที่ 81 (20 ตุลาคม 2501), หน้า 7.

² ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ, เล่ม 75 ตอนที่ 83, (21 ตุลาคม 2501), หน้า 4.

การที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้อำนาจล้มเลิกพรรคการเมืองจึงเป็นการใช้กำลังอำนาจริครอบสิทธิ์เสรีภาพของประชาชนที่พึงมีพึงได้รับตามระบอบประชาธิปไตย และเป็นการตัดหนทางมิให้ประชาชนหรือกลุ่มผลประโยชน์ ได้ใช้สิทธิใช้เสียงในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่มีสถาบันทางการเมืองที่จะคอยควบคุมหรือถ่วงดุลการใช้อำนาจของรัฐบาล ไม่มีพรรคการเมืองหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่จะคอยปกป้องพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ ยิ่งไปกว่านั้นจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังได้ใช้อำนาจห้ามมิให้ประชาชนได้ทำการศึกษาหาความรู้ แลกเปลี่ยนทัศนคติความคิดเห็นทางการเมือง จะเห็นได้จากประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 13 ความว่า

"...ตามที่ได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรตั้งแต่วันที่ 20 ตุลาคม 2501 เวลา 21.13 นาฬิกาแล้ว และโดยที่เห็นสมควรห้ามการกระหำบางอย่าง จึงห้ามมิให้มีการมั่วสุมกันในทางการเมือง ณ ที่ใด ๆ ที่มีจำนวนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป หากผู้ใดฝ่าฝืนให้เจ้าพนักงานจับกุมเพื่อดำเนินการสอบสวนความผิด"¹

การกระหำเช่นนี้ถือเป็นการคุกคามและจำกัดสิทธิเสรีภาพของพลเมือง รวมถึงการสลายกลุ่มพลังของประชาชนที่ตั้งขึ้นตามวิถีทางของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการรวมพลังผนึกกันให้เป็นปึกแผ่นในการคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มตนและใช้เป็นพลังที่ต่อรองหรือบีบบังคับให้รัฐบาลต้องบริหารประเทศ เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนด้วย โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ประกาศยกเลิกสหภาพและสหพันธ์แรงงานตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 19 ว่า

"...โดยที่พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. 2499 มีบทบัญญัติไม่เหมาะสม เปิดช่องให้ใช้เป็นเครื่องมือยุยงส่งเสริมให้เกิดความริ้วฉาน ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ทำลายความเห็นใจและการประนีประนอมระหว่างกัน กับทั้งเป็นโอกาสให้ตัวแทนคอมมิวนิสต์อาศัยบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ เป็นเครื่องมือ

¹ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ, เล่ม 75 ตอน 84, (22 ตุลาคม 2501),

ผู้ลงถูกจ้างในทางมิชอบ อันเป็นกลวิธีเพื่อจุดประสงค์ตามแผนการฯ ทั้งนี้ทำให้
เกิดความระส่ำระสายในการประกอบอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม เป็นภัยร้าย
แรงแก่การดำเนินงานเศรษฐกิจ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศดังปรากฏ
ความข้อเท็จจริงที่ได้เกิดขึ้นแล้ว คณะปฏิวัติเห็นสมควรให้ยกเลิกพระราชบัญญัตินี้
เสีย และขณะเดียวกันควรกำหนดการคุ้มครองและอำนวยความสะดวกแก่ผู้จ้าง
ความสมควร หัวหน้าคณะปฏิวัติจึงมีคำสั่งดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. 2499 บรรดาสนภาพ
แรงงานและสหพันธ์ที่ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นอันสิ้นสุดลงด้วย"¹

นอกจากนี้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ประกาศไว้ "ธรรมนูญการปกครองชั่วคราว
พ.ศ. 2502" ขึ้นมาใช้แทนรัฐธรรมนูญฉบับที่ยกเลิกไป ธรรมนูญการปกครองชั่วคราว
พ.ศ. 2502 มีบทบัญญัติเพียง 20 มาตราเท่านั้น และมีลักษณะที่ให้อำนาจการปกครองตกอยู่
แก่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่เพียงผู้เดียว ดังจะเห็นได้จาก มาตรา 17 แห่งธรรมนูญการ
ปกครองที่ว่า

"... ในระหว่างที่ใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรชั่วคราว พ.ศ. 2502
นี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการระงับหรือปราบปราม
การกระทำความผิดเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักรหรือราชบัลลังก์
หรือการกระทำความผิดเป็นการบ่อนทำลาย ก่อวิน หรือคุกคามความสงบที่เกิดขึ้น
ภายในหรือมาจากภายนอกราชอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐ
มนตรีมีอำนาจสั่งการหรือระงับการใด ๆ ใด และให้คำสั่งหรือการกระทำ
เช่นว่านั้นเป็นคำสั่งหรือการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่ง
การหรือกระทำไปเพื่อความสงบในวาระก่อนแล้วให้นายกรัฐมนตรีแจ้งให้สภาทราบ"²

¹ ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ, เล่ม 75 ตอนที่ 87 (31 ตุลาคม 2501),
หน้า 4.

² "ธรรมนูญการปกครองชั่วคราว พ.ศ. 2502" ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ,
เล่ม 76 ตอนที่ 17 (28 มกราคม 2502), หน้า 1-8.

จะเห็นได้ว่ามาตรา 17 ให้อำนาจเบ็ดเสร็จทุกอย่างแก่นายกรัฐมนตรี รวมทั้ง อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้ อำนาจตามมาตรา 17 สั่งการประหารชีวิตผู้กระทำความผิด 11 คน ในข้อหาว่ากระทำความผิดร้ายแรงเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศชาติ และได้มีการจับกุมกวาดล้างผู้ที่เป็นศัตรูทางการเมือง โดยกล่าวหาว่า บุคคลดังกล่าวมีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์หรือฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ มาตรการที่คณะปฏิวัติได้นำมาใช้จัดการกับบุคคลที่ถูกจับกุมในข้อกล่าวหาว่ามีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์นั้น ล้วนแต่อยู่ในระดับที่สาหัสรุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต และได้มีการจับกุมนักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน นิสิตนักศึกษา กรรมกรถึง 40 คน ในข้อหาว่ามีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ หรือฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ สภากาแฟแรงงาน 4 แห่งถูกปิดด้วยเหตุผลว่าเป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างฝ่ายคนงานและ ฝ่ายนายจ้าง และยังเป็นเครื่องมือของลัทธิคอมมิวนิสต์อีกด้วย¹ เนื่องจากภัยคอมมิวนิสต์ได้คุกคามบ่อนทำลายเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์สมควรที่จะจัดและทำลายล้างให้สูญสิ้นไป มาตรการที่นำมาใช้จัดการกับบุคคลที่ถูกจับกุม ล้วนแต่อยู่ในระดับรุนแรง จนถึงขั้นประหารชีวิต พวกที่ถูกจับกุมส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล มักจะถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์

การเป็นคอมมิวนิสต์ในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้นถูกมองง่าย ๆ เพียงว่า ทำการต่อต้านชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ฉะนั้นการกระทำใดที่มีลักษณะชักจูงให้ผู้อื่นเสื่อมศรัทธาในศาสนา หรือร่วมกระทำการในอันที่จะทำลายชนบทธรรม เนืองประเพณีของไทยหรือชักจูงให้ผู้อื่นนิยมชมชื่นอุดมการณ์อื่น ๆ ซึ่งกำหนดให้ หรือกระทำไปในทางที่ก่อให้เกิดผลอื่นเสื่อมศรัทธาในศาสนาหรือชนบทธรรม เนียม ประเพณีของไทย การกระทำเช่นว่านี้ถือว่าเป็นคอมมิวนิสต์ โดยมีคำนิยามนี้ เนื้อหาของลัทธิคอมมิวนิสต์และไม่คำนึงถึงสภาพการณ์ที่เกี่ยวข้องเลย

¹ ทัศนีย์ เจริญเกียรติ, การเมืองระบอบทหารไทยกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 286.

นอกจากนี้การปราบปรามและขจัดภัยคอมมิวนิสต์ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังได้สร้างความแตกแยกในหมู่ประชาชนชาวไทย เนื่องจากหากมีประชาชนคนใดไม่เห็นด้วยกับการปฏิบัติงาน จะถูกเจ้าหน้าที่ใช้อำนาจจับกุมคุมขัง ทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกจับกุมไปด้วย หลายคนหนีเข้าป่าและร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) การปราบปรามและขจัดภัยคอมมิวนิสต์จึงเป็นนโยบายเชิงกร้าวของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพราะไม่เพียงแต่เป็นนโยบายที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นที่เคารพนับถือว่าเป็นผู้นำที่น่าเกรงขามเท่านั้น ยังเป็นการกระทำที่ข่มขู่และเหตุผลที่จะหาการปราบปรามศัตรูทางการเมืองอย่างกว้างขวางอีกด้วย

สภาทหารในเมืองในสมัยนี้ สิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกปิดกั้นโดยสิ้นเชิง รวมทั้งนิสิตนักศึกษา ไม่มีโอกาสที่จะรวมตัวกันต่อต้านคัดค้านการปกครองที่มีลักษณะเป็นเผด็จการซึ่งบรรยากาศทางการเมือง ที่ไม่เปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้แก่ประชาชน การใช้มาตรา 17 นั้น ปิดกั้นสิทธิเสรีภาพทางการเมือง การปราบปรามและขจัดภัยคอมมิวนิสต์ ได้ทำให้นิสิตนักศึกษานักการเมืองและปัญญาชน ไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น หรือเข้าไปมีบทบาททางการเมือง การห้ามชุมนุมทางการเมือง การยกเลิกกลุ่มผลประโยชน์พรรคการเมือง และการมีสภาพนิติบัญญัติที่มาจาก การแต่งตั้งทำให้รัฐบาลมี เสถียรภาพที่มั่นคง แต่ไม่ได้มี การพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ผลกระทบจากการบริหารประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

การบริหารประเทศในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในตัวของมันเองขึ้น กล่าวคือ ในด้านหนึ่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พยายามสร้างระเบียบทางการเมืองตามแนวความคิดของตน เป็นสิ่งได้มาจากมรดกการปกครองในอดีตที่มีลักษณะเป็นการประสานกันระหว่างการปกครองแบบพ่อปกครองลูก (พ่อขุน) ตามอุดมการณ์ของสุโขทัย กับการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดแบบผู้ปกครองของอยุธยา เรียกระบบนี้ว่า "ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์" (despotic paternalism)¹ เป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก โดย

¹ ทักร์ เจลิมเตียร์น, การเมืองระบอบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 244.

มองว่าการปกครองบริหารประเทศ เปรียบเสมือนกับการปกครองครอบครัวที่คนจะต้องทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวดูแลทุกข์สุขของสมาชิกภายในครอบครัว เน้นระบอบการปกครองแบบ 3 ชั้น ได้แก่ รัฐบาล ชำราชากร และประชาชน ซึ่งเป็นโครงสร้างอย่างง่าย ๆ แบบโบราณ ไม่ได้คำนึงถึงสถาบันทางการเมือง เช่น รัฐธรรมนูญ สภานิติบัญญัติที่มาจาก การเลือกตั้ง¹ เท่ากับเป็นการตั้งเอาการเมืองการปกครองกลับไปสู่ระบบดั้งเดิมก่อน ปี พ.ศ. 2475 เพียงแต่ว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้ที่ใช้อำนาจเด็ดขาด ในขณะที่อีกด้านหนึ่งเป็นการมุ่งพัฒนา เศรษฐกิจและความเป็นสมัยใหม่ (modernization) จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการพัฒนาประเทศ โดยกำหนดให้มีการใช้แผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2504 เน้นการให้ความสำคัญต่อการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชน โดยการเพิ่มรายได้ของสินค้าและบริการ การสร้างทุนขั้นพื้นฐาน (infra-structure) ของประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนา เศรษฐกิจเบื้องต้น ได้แก่ ชลประทาน ถนน ไฟฟ้า โรงเรียน ฯลฯ เน้นการพัฒนาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ พร้อมทั้งเน้นการลงทุนของเอกชนในอุตสาหกรรม คือ ดึงดูดทุนต่างชาติ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ให้มาลงทุนในประเทศไทย ซึ่งทำให้ไทยต้องพึ่งพาความช่วยเหลือและแหล่งเงินกู้จากต่างประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา

นอกจากนี้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สอดคล้องกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านอิทธิพลของโลกฝ่ายคอมมิวนิสต์ เพื่อให้สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือในด้านการทหารและเศรษฐกิจ นโยบายในการพัฒนาประเทศไทยจึงมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงของประเทศและสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และการพัฒนาประเทศไทยจึงกลายเป็นส่วนสำคัญของการปฏิบัติการของนโยบายสหรัฐอเมริกาในที่สุด² โดยจะเห็นได้จากสหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือทาง เศรษฐกิจ ในด้านการสร้างถนน โดยเฉพาะถนนมิตรภาพยาวถึง 450 ก.ม. ระหว่างกรุงเทพฯ - หนองคาย ทั้งนี้การสร้างถนนสายนี้ก็เพื่อเป็นถนนยุทธศาสตร์สำหรับการลำเลียงทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อใช้ในการทำสงครามใน เวียดนามและลาว

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 336.

ดังนั้นการบริหารประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ในด้านหนึ่งเน้นสังคมที่ปราศจากความขัดแย้ง ประชาชนหาตามกฎเกณฑ์ของพ่อขุน เพื่อให้ เกิดความสงบ เรียบร้อย แต่สถานีทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยขาดการพัฒนา และในอีกด้านหนึ่งที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มุ่งเน้นก็คือการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยหวังว่าสังคมที่ชนชั้นกลางเป็นคนส่วนใหญ่ที่ทรงพลังตามแบบทุนนิยมตะวันตกเป็นสังคมที่เจริญ การเน้นพัฒนาระบบเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจต้องการเข้ามาลงทุนในประเทศไทยอย่างเสรีและได้มีการสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศและการลงทุนในภาคเอกชน มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2503 และ 2505 ตามลำดับ ระบบเศรษฐกิจไทยจึงขยายตัวภายใต้ระบบทุนนิยม ผลก็คือระบบทุนนิยมที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การลงทุน การอุตสาหกรรม การขยายตัวของเมือง ทำให้เมืองมีความเจริญกว่าชนบท เกิดความขัดแย้งระหว่างคนจนกับคนรวย ระหว่างเมืองกับชนบท และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย คือการมีชนชั้นผู้ชนานามากขึ้น การเติบโตทางอาชีพในภาคเอกชน การเติบโตของชุมชนและชนชั้นกลาง การเติบโตของชนชั้นกรรมาชีพ ก่อให้เกิดข้อเรียกร้องต่าง ๆ (demands) ในสังคม แต่ระบบการเมืองขาดสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็งพอที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงซึ่งนำไปสู่การเสถียรของโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

การบิ่คกันทางการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เน้นการขยายหน่วยงานราชการและหน่วยอุตสาหกรรมออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้มีนักศึกษาส่วนใหญ่ที่อยู่ในฐานะชนชั้นกลางของสังคมหันไปสนใจแต่ เรื่องส่วนตัว พยายามศึกษาให้สำเร็จเพื่อออกมาหางาน มีหน้ามีตาในสังคม การที่นักศึกษาไม่สามารถเข้าไปยุ่ง เกี่ยวทางการเมือง และสังคมภายนอกได้จึงหันมาสนใจเรื่องกีฬา ซึ่งในช่วงนี้ได้มีการส่งเสริมการกีฬากันอย่างมาก เช่น กีฬาแหลมทอง กีฬาเอเชียนเกมส์ การจัดแข่งขันกีฬาระหว่างสถาบัน งานฟุตบอลประเพณี จุฬา-ธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ขีดหน้าสู่สถาบันของตน นักศึกษาจึงให้ความสำคัญและทุ่มเทเวลาให้อย่างมาก แต่ละสถาบันต่างซึ่งแข่งกันในด้านการแข่งขันกีฬา และศึกษีสรีรศาสตร์ มีการทะเลาะวิวาทกันระหว่างนักศึกษาระหว่างสถาบันต่าง ๆ สภาพการณ์เช่นนี้ได้ทำลายพลังความร่วมมือของนักศึกษานักศึกษาให้เสียไปในสิ่งไร้สาระ การทะเลาะวิวาทกันทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันขาดความร่วมมือกัน นอกจากที่การมี "ระบอบอาวุโส"

(seniority) ที่อ้างว่าก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวเป็นการให้ความชอบธรรมแก่รุ่นพี่ในชั้นที่จะกดขี่ข่มเหงรุ่นน้อง ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายรัฐบาลในแง่ที่ว่า เมื่อนิสิตนักศึกษาหมกมุ่นอยู่กับสิ่งเหล่านี้แล้วจะไม่มีเวลาที่จะคิดวิพากษ์วิจารณ์ หรือต่อต้านผู้มีอำนาจ อีกทั้งกระบวนการกล่อมเกล่า (socialization) ที่เหมาะสำหรับผู้ที่ได้รับราชการในอนาคต การฝึกให้ เชื่อฟังผู้ใหญ่และใช้อำนาจกับผู้น้อยอันเป็นพฤติกรรมทั่วไปของระบบราชการไทย

✓ บทบาททางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในช่วงนี้จะมีก็แค่เป็นไปในทางสนับสนุนรัฐบาล นั่นคือการเดินขบวนประท้วงคำพิพากษาของศาลโลกเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2504 กรณีเจ้าพระวิหาร ทำให้ไทยเสีย เจ้าพระวิหารให้แก่ประเทศกัมพูชา นิสิตนักศึกษา ประชาชน ไม่พอใจต่อคำพิพากษาของศาลโลก จึงพากันชุมนุมและเดินขบวนถือป้ายประนามเจ้าสิทธิ นายกรัฐมนตรีประเทศกัมพูชา¹ รัฐบาลก็ได้ให้การสนับสนุนการเดินขบวนและการชุมนุม เห็นได้จากการมีรถเมล์จำนวนร้อย ๆ คันถูกส่งไปรับนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ให้มารวมกันที่สนามหลวง อาจเป็นไปได้ว่ารัฐบาลต้องการแสดงความไม่พอใจในการตัดสินของศาลโลกให้ประเทศต่าง ๆ ได้รับความรู้และต้องการเบี่ยงเบนความสนใจของนักศึกษาต่อรัฐบาลในการใช้อำนาจเด็ดขาด

หลังจากนั้นเป็นต้นมาได้มีนิสิตนักศึกษาส่วนหนึ่ง เริ่มแสดงความอึดอัดไม่พอใจกับสภาพชีวิตในมหาวิทยาลัย ตลอดจนเริ่มวิพากษ์วิจารณ์สังคมโดยกว้าง และมีการแสวงหาวิธีทำการมองปัญหาแบบใหม่ ๆ สืบเนื่องมาจากได้มีการเปลี่ยนแปลงบางประการทั้งทางการเมืองและการเสริมสร้างสติปัญญาในแวดวงมหาวิทยาลัย ที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความเล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง ภายหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ینگแก่อิสฎกรรมเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2506 พลเอกถนอม กิตติขจร รองนายกรัฐมนตรีและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2506

¹ สยามรัฐรายวัน ปีที่ 14 ประจำวันที่ 22 มิถุนายน 2505, หน้า 1,16.

2.3 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีได้บริหารประเทศโดยอาศัยอำนาจปฏิวัติภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. 2502 การเมืองภายในประเทศจึงไม่มีปัญหายุ่งยากแก่ประการใด ดังนั้นจอมพลถนอม กิตติขจร จึงต้องการนำประเทศไปสู่รูปแบบประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง จึงได้แต่งตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญการปกครอง ทำการร่างรัฐธรรมนูญและประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2511 ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ใช้เวลาในการร่างานที่สุคเกือบ 10 ปี นับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา และได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 รัฐธรรมนูญฉบับนี้สาระสำคัญก็ยังคงรักษาอำนาจของผู้ปกครองไม่ให้ถูกกระทบกระเทือนอย่างเดิม และทำให้ผู้ครองอำนาจในขณะนั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้บริหารประเทศโดยยึดถือรัฐธรรมนูญเป็นหลัก กล่าวคือ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กำหนดคกฏเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เอื้ออำนาจต่อการอยู่ในอำนาจของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร และพรรคพวกเห็นได้จาก

มาตรา 141 ระบุไว้ว่า "คณะรัฐมนตรีที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดินจะต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภา โดยไม่มีการลงมติความไว้วางใจ"¹ แสดงให้เห็นว่าจอมพลถนอม กิตติขจร สามารถแต่งตั้งพรรคพวกของตนเข้ามาดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางการเมือง และกำหนดนโยบายในการบริหารประเทศไปตามแนวทางที่ตนต้องการ โดยไม่มีการลงมติไม่ไว้วางใจจากรัฐสภา ซึ่งในทางปฏิบัติรัฐบาลเพียงแต่นำนโยบายไปแถลงให้รัฐสภาทราบเท่านั้น

มาตรา 97 ระบุไว้ว่า "ทั้งสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรย่อมมีฐานะเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทย ดังนั้นวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญจึงมีอำนาจควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรีเท่าเทียมกันกับสภาผู้แทนราษฎร" ไม่ว่าจะโดยตั้งกระชั

¹ "รัฐธรรมนูญการปกครองแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511, ราชกิจจานุเบกษา ภาคพิเศษ (ฉบับพิเศษ) เล่ม 85 (20 มิถุนายน 2511).

ถาวรหรือการเบียดเบียนไป ไม่ว่าจะลงมติหรือไม่ลงมติไว้วางใจก็ตาม (มาตรา 125-128)¹ จะเห็นได้ว่าการที่กำหนดให้สมาชิกวุฒิสภาซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง ไม่ใช่มาจากการแต่งตั้งของประชาชนมีอำนาจหน้าที่เท่าเทียมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนนั้น เป็นการให้อำนาจแก่วุฒิสภามากเกินไป และสมาชิกวุฒิสภาส่วนใหญ่ก็เป็นพรรคพวกที่จอมพลถนอม กิตติขจร แต่งตั้งขึ้นมาแทบทั้งสิ้น การบริหารประเทศจึงมิได้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ แต่กลับเป็นไปตามความต้องการของบุคคลกลุ่มหนึ่งเท่านั้น การให้อำนาจแก่วุฒิสมาชิกเท่าเทียมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะทำให้เกิดการแทรกแซงการใช้อำนาจหน้าที่ในการบริหารประเทศ

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มิได้มีข้อบัญญัติห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ในขณะเดียวกัน จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ข้าราชการประจำตำแหน่งสูง ๆ สามารถดำรงตำแหน่งวุฒิสภาหรือเป็นรัฐมนตรีได้ในขณะเดียวกัน ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าคณะปฏิวัติต้องการที่จะสร้างให้ข้าราชการประจำ หรือระบบราชการเป็นฐานอำนาจของรัฐบาล ทำให้นักการเมืองอาชีพที่สังกัดพรรคการเมืองต่าง ๆ ไม่พอใจ เนื่องจากเห็นว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้กีดกันพวกตนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ แต่กลับสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ข้าราชการประจำมากกว่า

มาตรา 137 กำหนดว่านายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง มีการตั้งพรรคการเมืองคือพรรคสหประชาไทยขึ้นมา เพื่อเป็นเสียงสนับสนุนให้ตนอยู่ในอำนาจต่อไปได้² และในมาตรา 183 บัญญัติว่า "บรรดาสิ่งซึ่งนายกรัฐมนตรีได้สั่งการ โดยอ้างมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ให้คงมีผลใช้บังคับต่อไป"³ หมายความว่าให้คำสั่งตามมาตรา 17 ยังคงมีผลบังคับใช้ต่อไป

1 เรื่องเดียวกัน.

2 เรื่องเดียวกัน.

3 เรื่องเดียวกัน.

จากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 ทำให้บรรยากาศทางการเมืองตึงเครียดขึ้น สื่อมวลชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น มีการกระตุ้นให้นิสิตนักศึกษา ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมือง ตื่นตัวในสิทธิเสรีภาพที่ถูกปิดกั้นมานาน ประชาชน นิสิตนักศึกษา เริ่มมีช่องทางแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้บ้าง¹

ส่วนในระดับมหาวิทยาลัย อาจารย์ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศเมื่อกลับมาสอนหนังสือมักจะเกิดความรู้สึกหงุดหงิดในสภาพสังคมไทยที่เป็นอยู่ ต้องการถ่ายทอดวิชาความรู้ที่ตนได้รับมาโดยเฉพาะในประเด็นของ "ประชาธิปไตย" ให้แก่นิสิตนักศึกษา มีการวิพากษ์วิจารณ์ความคิดทางการเมืองในแง่มุมต่าง ๆ นักศึกษา เริ่มเปรียบเทียบสภาพสังคมของตนกับสังคมที่ตนได้รับการถ่ายทอดมา จึงเกิดความไม่พอใจถึงสภาพสังคมที่ต่ำกว่าเดิม มีการตั้งคำถามกับสภาพการณ์ของมหาวิทยาลัยและสังคม โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2508 สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ได้จัดพิมพ์นิตยสารที่สำคัญฉบับหนึ่ง คือ "วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์" มีสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการ มุ่งกระตุ้นให้มีการแสดงออก แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเห็นในเรื่องต่าง ๆ ของสังคม มีการค้นหาความจริงเกี่ยวกับสังคมว่าดีหรือเลว และพร้อมที่จะทำลายสิ่งเลว² และมีการเสนอบทความในแขนงต่าง ๆ ตั้งแต่ศิลปะ วรรณคดีไทย ปรัชญาตะวันออกและตะวันตก ไปจนถึงบทความทางสังคมศาสตร์เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม เป็นหนังสือที่แพร่หลายไปในวงการต่าง ๆ ตั้งแต่ปัญญาชน อาจารย์ นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชน

ต่อมาก็ได้มีการตีพิมพ์วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ "ฉบับนิสิตนักศึกษา" จัดทำโดยนักศึกษาเอง ซึ่งในฉบับนิสิตศึกษานี้มีบทความมากมายที่นักศึกษานำแสดงออกซึ่งความหวังต่อชีวิตในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจ็บแค้นทางปัญญา กิจกรรมของนักศึกษาที่ส่วนมากเป็นงานที่หาหรือไม่มีก็เป็นการจัดปาร์ตี้ที่ฟังเพลง สิ่งเหล่านี้ให้นักศึกษามองว่าพวกตนไม่ได้เป็นปัญญาชนที่ควรแก่การนับถือเลย เกิดความรู้สึกเกลียดชังชีวิตในมหาวิทยาลัย

¹สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ห้าปีจากปริทัศน์ (กรุงเทพมหานคร : หักมีดสยาม, 2512), หน้า 11-13; และ อยู่อย่างไทย (กรุงเทพมหานคร : เลือดไทย, 2525), หน้า 153-4.

แนบนี้ นอกจากนักศึกษาจะมีปฏิกริยากับสภาพการณ์ในมหาวิทยาลัยแล้ว ยังทำการต่อต้าน การเรียนการสอนในระบบห้องจำและต้องการให้มีการพัฒนาระบบการศึกษาเสียใหม่ นักศึกษา เริ่มหาทางออกโดยการออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท และการเข้าร่วมกลุ่มเสวนาค่าง ๆ นอกั้วมหาวิทยาลัยให้นักศึกษาได้มีโอกาสสัมผัสกับปัญหาสังคมและการเมืองอย่างแท้จริง

การออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท ได้ทำให้นิสิตนักศึกษา เริ่มรู้สึกวิตและปัญหาของ ชาวบ้านชาวชนบทอย่างลึกซึ้ง ได้รู้ถึงการทุจริตของนายทุน ความเสื่อมของระบบราชการ ต่อปัญหาชนบท ฯลฯ ตลอดจนความสำนึกในความแตกต่างทางด้านรายได้ระหว่างนักศึกษา ในฐานะอภิสิทธิชนกับชาวบ้านที่ยากจน สิ่งเหล่านี้ทำให้นิสิตนักศึกษา เริ่มมีความ กสยัดขัง สภาพสังคมและค่านิยมของการได้เข้าไปสู่สถานภาพความเป็นอยู่ที่สูงและมีอำนาจทางสังคม นิสิตนักศึกษา เริ่มมีการเข้าร่วมกลุ่มเสวนา ทำให้ทราบถึงปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ประเทศ นิสิตนักศึกษาได้มองการพัฒนาในรูปแบบและแง่มุมต่าง ๆ ที่แตกต่างไปจากรัฐบาล หลังจากนั้นจึงได้มีการจัดตั้ง "ชมรมปริทัศน์เสวนา" โดยให้นักศึกษาดังมหาวิทยาลัยมา ชุมชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น นับเป็นครั้งแรกที่นักศึกษาต่างสถาบันได้มาร่วมกันอย่าง ใกล้ชิดในการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ทั้งพุทธศาสนา วัฒนธรรม การศึกษาและ เศรษฐกิจ โดย เชื่อมโยงไปสู่การเมือง ถือได้ว่าชมรมนี้เป็นตัวมเหาะ "คนรุ่นใหม่" ที่มีความไม่พึงพอใจ ในสังคมที่เป็นอยู่¹ ช่วงนี้จึงเป็นระยะของการเติบโตทางปัญญาของคนรุ่นใหม่ที่ตัดสินใจแล้ว ว่า "ยุคนี้ไม่ใช่ของใครอื่นแต่เป็นยุคสมัยของเรา อนาคตของประเทศชาติอยู่ที่การตัดสินใจ ของเราวันนี้"²

นิสิตนักศึกษาในช่วงนี้ ยังมีการเคลื่อนไหวอย่างไม่เป็นกระบวนการเท่าใดนัก เนื่องจากยังไม่มีกรรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นองค์กร (organization) อย่างเป็นทางการ ขึ้น จากการก่อตั้งชมรมปริทัศน์เสวนา ทำให้นิสิตนักศึกษาแต่ละมหาวิทยาลัยมีบทบาทในการ

¹ หฤทธิสาณ ชุมพล, "ย้อนระลึกถึงคนรุ่นใหม่ กำเนิดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย," หน้า 67.

² วิทยากร เชียงกุล, "เราจะไปไหนกัน," ใน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับบัณฑิต (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุจน, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์, หน้า 212).

จัดตั้งกลุ่มภายในมหาวิทยาลัยของคนขึ้น ในช่วงปี 2512 เป็นต้นมาได้เกิด "กลุ่มอิสระ"
ขึ้น มาหลายกลุ่มในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น กลุ่มสภาพน้ำคอม, กลุ่มนิสิตนักศึกษา
กลุ่มเศรษฐธรรม, กลุ่มโทรทัศน์ใหม่, ชมรมรัฐศึกษา, สภาภาพ, ชมรมวรรณศิลป์, แนว
ร่วมนักศึกษาเชียงใหม่ เป็นต้น

กลุ่มอิสระเหล่านี้ เกิดจากความพยายามของนักศึกษาบางกลุ่มในมหาวิทยาลัย
โดยเฉพาะในส่วนกลางที่ต้องการรวบรวมกลุ่มเพื่อนที่มีแนวความคิดใกล้เคียงกัน เข้ามารวม
กันเพื่อ ดำเนินกิจกรรมในด้านการสร้างภูมิปัญญาและด้านวิชาการ พร้อมทั้งต้องการเผยแพร่
แพร่ความคิดหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มตนไปสู่นักศึกษาอื่น ๆ ทั่วประเทศ¹ กลุ่ม
อิสระเหล่านี้มีแนวทางที่ต่างไปจากองค์การนักศึกษาที่มีอยู่เดิมในมหาวิทยาลัย โดยกลุ่ม
อิสระเหล่านี้มีความจริงจังกับกิจกรรมที่มุ่งการเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในส่วนตัวและส่วนใหญ่
มีการออกหนังสือวิพากษ์วิจารณ์มหาวิทยาลัยและการเมืองอย่างเผ็ดร้อน เช่น โศกนาคราชที่ขึ้น
ความเสื่อมทรามทางสังคม การต่อต้านจักรวรรดินิยมต่างชาติ เป็นต้น โดยกลุ่มอิสระเหล่านี้
ที่จะทำหน้าที่ปูพื้นฐานในแง่แนวความคิด ความสำนึกทางการเมืองในหมู่นักเรียน นักศึกษา
เป็นอย่างมาก

จากการที่กลุ่มอิสระเหล่านี้มีกิจกรรมทางด้านวิชาการ เน้นรูปการอภิปรายพูดคุย
ถกเถียงกันในหมู่สมาชิก ทำให้บรรดาสมาชิกและผู้นำของกลุ่ม เป็นผู้มีความสามารถสูง
เป็นผู้ใฝ่รู้แสวงหาและศึกษาค้นคว้า มีความสามารถในการวิพากษ์วิจารณ์สูงตลอดจนมี
ความกระตือรือร้นในการทำงานสูง กลุ่มอิสระเหล่านี้ส่วนใหญ่มีสมาชิกไม่เกิน 10 คน การ
รวมตัวกันในจำนวนที่ไม่มากนัก ทำให้มีความเป็นเอกภาพทางความคิด ในหมู่สมาชิกสูง
ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเป็นไปอย่างใกล้ชิด ดังนั้นกลุ่มอิสระเหล่านี้จึงมีความ
เข้มแข็งสูง การรวมกลุ่มเป็นไปอย่างเหนียวแน่น ไม่ค่อยมีความแตกแยกกันระหว่างสมาชิก

¹ อานนท์ ภัคสังข์, "ความสำเร็จและความล้มเหลวของทฤษฎีการนักศึกษาไทย
: ศึกษาจากปัจจัยด้านองค์การ," การเมืองยุคใหม่, ลิขิต วีระเวทิน, บรรณาธิการ
(กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2527), หน้า 98.

นักศึกษากับการจัดตั้งองค์กรทางการเมือง

1. การก่อกำเนิดของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

การรวมตัวกันเป็นองค์กรของขบวนการนักศึกษาไทย (student movement) นั้นเกิดจากความพยายามของกลุ่มอิสระภายในสถาบันต่าง ๆ ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดความคิดที่จะรวบรวมสถาบันการศึกษาต่างๆ ให้เข้ามาทำหน้าที่ประสานงานร่วมกันในกิจกรรมที่เป็น การแสดงออกต่อสาธารณชนในนามของนิสิตนักศึกษาทั้งหมด จึงพยายามผลักดันให้เกิดการจัดตั้ง "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" ขึ้น โดยเริ่มจากการรวมตัวกันของนักศึกษาในการสังเกตการณ์การเลือกตั้งระดับท้องถิ่น คือสภากรุงเทพมหานครในปี 2511 และในการเลือกตั้งทั่วไปในระดับชาติในปี 2512 ที่นิสิตนักศึกษามีบทบาทในการรักษาความเป็นกลางทางการเมือง พยายามรักษาความยุติธรรมในการเลือกตั้งเป็นการตั้งให้นักศึกษาหันมาสนใจการเมืองและร่วมกิจกรรมที่มีสาระกับนักศึกษามหาวิทยาลัยอื่น

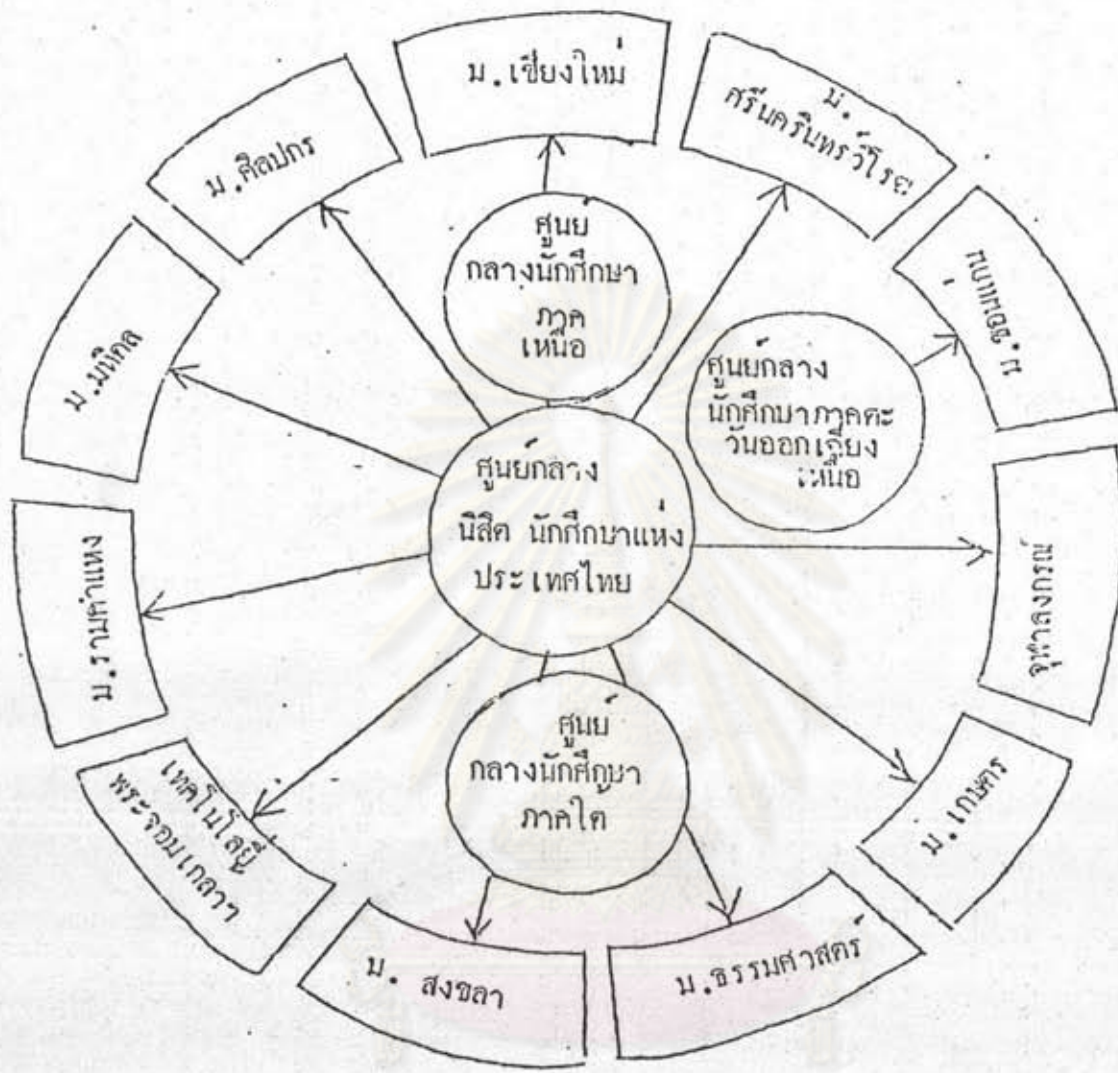
หลังจากที่นักศึกษาได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับชาติแล้วก็ได้มีการประชุมของสมาคมบริการนักศึกษามานาชาติแห่งประเทศไทยขึ้น การประชุมดังกล่าวได้จัดที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะริเริ่มให้การรวมกลุ่มนิสิตนักศึกษาทุกรมหาวิทยาลัยขึ้นเป็นศูนย์กลาง ต่อมาได้มีการสัมมนาของชมรมสัมมนาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ ค่ายลูกเสือกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม และได้มีความเห็นสอดคล้องกันว่าควรมีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาขึ้น โดยมีคนหลักให้นายกสโมสรของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นกรรมการของศูนย์ฯ กระทำในนามของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของตน กิจกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ได้ก่อให้เกิด หลังจากนักศึกษาที่จะรวมตัวกันมากขึ้น จึงได้มีการประชุมกันอย่างไม่เป็นทางการของนิสิตนักศึกษาอีกหลายครั้ง ภายหลังการประชุมได้มีมติว่าถึงวาระอันสมควรที่จะได้มีการจัดตั้ง "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" มีชื่อภาษาอังกฤษว่า The National Student Center of Thailand

(NSCT) ที่เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2513 โดยนายโกศล โรจนพันธ์ นักศึกษามหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์เป็นเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยคนแรก¹

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) ประกอบด้วยผู้แทนจากมหาวิท
ทยาลัยต่าง ๆ รวม 11 มหาวิทยาลัย คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (รวม 8 วิทยาเขต) มหาวิท
ทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และสถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้า นอก
จากหลังนิสิตนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย 11 สถาบันดังกล่าวนี้แล้ว ศูนย์กลางนิสิตนัก
ศึกษา ยังมีการติดต่อโดยตรงกับผู้แทนของนักเรียนและนักศึกษาระดับโรงเรียน ระดับ
วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ของเอกชนอีกด้วย ในกรณีที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา มี
ความจำเป็นที่จะต้องรวมพลังเยาวชนนิสิตนักศึกษา เพื่อทำการชุมนุม ดึงมวลชนยื่นข้อเสนอ
หรือทำการอภิปรายกิจกรรมใด ๆ จะต้องใช้พลังนักเรียนนักศึกษามาร่วมกันแสดงความเป็น
ปึกแผ่น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ก็จะส่งผู้แทนของตนไปยังศูนย์กลางนิสิตศึกษาประจำภาค
ต่าง ๆ ทั้ง 4 ภาค คือ ศูนย์กลางนิสิตศึกษาภาคเหนือ (ศนท.) ศูนย์นิสิตศึกษาภาค
ใต้ (ศนท.) ศูนย์นิสิตศึกษาภาคตะวันออก เชียงเหนือและศูนย์นิสิตศึกษาภาคกลางเพื่อ
รวมพลังกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ประสาธน์ มฤคพิทักษ์, "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย : ความเป็น
มา ความเป็นอยู่ และความเป็นไป," ใน สยามรัฐรายวัน วันที่ 13 กรกฎาคม 2516,
หน้า 8-9.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิแสดงการจัดส่วยงานของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษานแห่งประเทศไทย

สถาบัน 11 มหาวิทยาลัย ซึ่งมีผู้แทนของแต่ละสถาบันมา เข้าร่วมในศูนย์ฯ เพื่อหาหน้าที่ยุบรวมประชุมหารือ ตัดสินตกลงใจ รับมอบนโยบายผ่านผู้แทนของแต่ละมหาวิทยาลัยกลับไปสู่พรรคต่าง ๆ ของแต่ละมหาวิทยาลัยแล้วกลับไปปฏิบัติตามมติของศูนย์ฯ ขณะเดียวกันศูนย์ฯ นิสิตนักศึกษาของแต่ละภาคก็มีผู้แทนระดับภาคมา เข้าร่วมกิจกรรมและรับนโยบายไปปฏิบัติ เช่นกัน¹

สถาบัน 11 มหาวิทยาลัยซึ่งมีหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เป็นพิเศษในการควบคุมวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในสาขาอาชีพเดียวกันหรือวิชาที่ใกล้เคียงกันดังต่อไปนี้

1. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รับผิดชอบและควบคุมวิทยาลัยและโรงเรียนเกษตรกรรม
2. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รับผิดชอบและควบคุมโรงเรียนสาธิต
3. มหาวิทยาลัยมหิดล รับผิดชอบและควบคุมวิทยาลัยและโรงเรียนพยาบาล
4. มหาวิทยาลัยศิลปากร รับผิดชอบและควบคุมโรงเรียนและสถาบันสาขาศิลปต่าง ๆ
5. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ รับผิดชอบและควบคุมสาขาและวิทยาลัยครูทั้งหมดคือ ปทุมวัน บางแสน พลศึกษา พิษณุโลก มหาสารคาม สงขลา และวิทยาลัยครูในจังหวัดต่าง ๆ ทั้งหมด
6. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รับผิดชอบและควบคุมโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา
7. มหาวิทยาลัยรามคำแหง รับผิดชอบและควบคุมโรงเรียนอาชีวศึกษาของเอกชน
8. มหาวิทยาลัยจอนแก้ว รับผิดชอบและควบคุมโรงเรียนและวิทยาลัยต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ผ่านศูนย์ฯ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

¹ ธรรมนูญของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, (เอกสาร โร เบียว,

9. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รับผิดชอบและควบคุมโรงเรียนและสถาบันการศึกษาภาคเหนือ (ผ่านศูนย์ฯ ภาคเหนือ)
10. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รับผิดชอบและควบคุมโรงเรียนและสถาบันการศึกษาภาคใต้ (ผ่านศูนย์ฯ ภาคใต้)
11. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า รับผิดชอบและควบคุมโรงเรียนการช่างและสถาบันสายอาชีพทั้งหมด

กิจกรรมของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ จัดแบ่งความรับผิดชอบและควบคุมสถาบัน
 ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ๗ ลงมาในระดับวิทยาลัยและโรงเรียนนั้นแยกเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกจัด
 ตามสายอาชีพและสาขาวิชาที่เหมือนกัน เช่น สาขาแพทย์ พยาบาล สาขาคหุ สาขาการ
 ช่างและอาชีพ สาขาเกษตรกรรม ลักษณะที่สองจัดตั้งแบ่งความรับผิดชอบตามลักษณะพื้นที่
 ของภาคต่าง ๆ คือ ภาคเหนือมีทั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และศูนย์นิสิตนักศึกษาภาคเหนือ
 (ตมท.) ภาคใต้มีทั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (รวมวิทยาเขตปัตตานี) ภาคตะวันออก
 เชียงเหนือมีทั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่นและศูนย์นิสิตนักศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ตมอ)

วัตถุประสงค์และนโยบายของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย มีดังนี้¹

1. เพื่อเพิ่มพูนความสัมพันธ์อันดีระหว่างนิสิตนักศึกษาแต่ละสถาบันและระหว่าง
ประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ
2. เพื่อให้บริการและส่งเสริมสวัสดิภาพของนิสิตนักศึกษา
3. เพื่อส่งเสริมเสรีภาพและรักษามลประโยชน์ของนิสิตนักศึกษา
4. เพื่อยกมาตรฐานการศึกษาและความร่วมมือทางวิชาการ
5. เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจอันดีระหว่างนิสิตนักศึกษากับประชาชน
6. เพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีของไทย
7. เพื่อรักษาและนำเอาปรัชญาประโยชน์ให้แก่สังคม

¹ ธรรมนูญของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2513, หน้า 8.

ทั้งนี้ การดำเนินงานของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ จะไม่เกี่ยวข้องกับกิจการภายในของแต่ละสถาบัน โดยที่มีได้รับการขอร้องจากสถาบันนั้น ๆ และถือเป็นหลักประกันของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ที่จะดำรงอยู่ได้อย่างมีระเบียบแบบแผนทางศูนย์ได้ตราธรรมนูญศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้น และได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2513 คณะกรรมการร่างธรรมนูญฯ นั้น ประกอบด้วยผู้แทนนิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ แห่งละ 2 คน โดยธรรมนูญฯ ประกอบด้วย 5 หมวด 35 มาตรา และมีบทเฉพาะกาลอีก 2 บท¹

สำหรับทางด้านสมาชิกของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ นั้นอาจแบ่งได้เป็น 3 ระดับตามระดับการเข้าร่วมกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวของศูนย์ฯ กล่าวคือ²

1. นักศึกษาระดับปฏิบัติ (staff) ภายในศูนย์ฯ โดยตรง นักศึกษาส่วนนี้เป็นสมาชิกศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาที่ใกล้ชิดที่สุด และเป็นกำลังสำคัญในการปฏิบัติงานหรือดำเนินงานของศูนย์ฯ นักศึกษาประเภทนี้มีจำนวนไม่มากนัก มาจากสถาบันต่าง ๆ มาเป็นเจ้าหน้าที่ประจำหรือสัปดาห์ของศูนย์ฯ ในส่วนต่าง ๆ เช่น ฝ่ายรักษาความปลอดภัยและชุมชน ฝ่ายเวทีและแสงเสียง ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายเอกสารและสิ่งพิมพ์ ฝ่ายการเงินและฝ่ายธุรการ เป็นต้น สมาชิกของส่วนงานต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่มีแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองที่สอดคล้องกับผู้นำนักศึกษาหรือกรรมการศูนย์ฯ ทั้งนี้เนื่องจากการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด มีความสัมพันธ์ด้านส่วนตัวสูง

2. นักศึกษาระดับกิจกรรม (activist) ภายในสถาบันต่าง ๆ สมาชิกประเภทนี้ของศูนย์ฯ กระจายอยู่ในสถาบันต่าง ๆ ในระดับสโมสรนักศึกษา พรรคนักศึกษา

¹ อติพันธ์ เสนาพันธ์, ชัยเขวาคา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หิมาลัย, 2516), หน้า 38-40.

² อานนท์ รักสีวงศ์, "ความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการศึกษาไทย : พิจารณาจากปัจจัยด้านองค์การ," หน้า 106.

ชมรม กลุ่มอิสระ และกรรมการนักศึกษาในคณะต่าง ๆ สมาชิกประเภทที่ไม่มีบทบาทเพียงให้ การสนับสนุนศูนย์ฯ ในรูปการเข้าร่วมกิจกรรมหรือการเคลื่อนไหวของศูนย์ฯ เท่านั้น อาจ ช่วยเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ของศูนย์ฯ ลงไปสู่นักศึกษาทั่วไปโดยอาศัยกลไกงานกิจกรรมที่ตนทำอยู่

3. นักศึกษาทั่วไป (ไม่ได้ทำกิจกรรมประจำ) สมาชิกศูนย์ฯ ประเภทนี้ น่าจะเห็นกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษามากที่สุดและเป็นสมาชิกจำนวนมากที่สุด สมาชิกประเภทนี้ อาจมีบางส่วนเข้าร่วมกิจกรรมการเคลื่อนไหวของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา อย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนถึงระดับที่ไม่เคยเข้าร่วมด้วยเลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความตื่นตัวและความสนใจทาง การเมืองของแต่ละบุคคล

2. นักศึกษากับกิจกรรมทางการเมืองและสังคมในช่วง 2513-2516

ภายหลังจากการจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา บทบาทของนิสิตนักศึกษา เริ่ม ขยายตัวกว้างขวางออกไป โดยเริ่มจากการเกิดชมรมทางวิชาการต่าง ๆ และกิจกรรม เสริมหลักสูตร รวมทั้งกิจกรรมเพื่อสังคมส่วนรวม ชมรมและกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้นทั้งในระดับ คณะและมหาวิทยาลัย กลุ่มนิสิตนักศึกษาในระยะนี้แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกัน คือ ฝ่าย ก้าวหน้า ฝ่ายเป็นกลาง และฝ่ายอนุรักษ์นิยม ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็พยายามต่อสู้เพื่อให้แนว ความคิดของตนได้รับการปฏิบัติ การต่อสู้กันจึงนำมาซึ่งความตื่นตัวในการแสดงบทบาทรับ ผิดชอบต่อสังคมเพราะต่างฝ่ายต่างต้องการความภิรมย์จากนิสิตนักศึกษาโดยการแสดงให้เห็น ถึงความรับผิดชอบต่อสังคม เมื่อใดที่ความเห็นสอดคล้องกันกับกลุ่มต่าง ๆ ก็จะช่วยมือช่วย เหลือกัน โดยเฉพาะในเรื่องที่นิสิตนักศึกษาต้องเสียผลประโยชน์และไม่ได้ได้รับความเป็นธรรม ดังนั้นในระยะ 2-3 ปีแรกศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา จึงยังไม่มีกิจกรรมที่ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัด เนื่องจากในเวลานั้นนิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ในแต่ละสถาบันยังไม่รับรู้ด้วยมากนัก

ในปี 2513-2514 นายชัยวัฒน์ ภักดีนิล นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ รับเลือกเป็นเลขาธิการศูนย์ฯ กิจกรรมที่ปรากฏออกมาก็คือ การจัดรายการช่วยผู้ประสบ อุทกภัยจังหวัดหนองคาย นำเงินมูลเกลี้ยว ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลช่วยผู้ประสบอุทกภัย การจัดการถวายพระพรทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 และการจัดส่งนิสิตนักศึกษาจากทุก

สถาบันไปแนะแนวการศึกษาแก่เด็กนักเรียนชั้น ม.ศ. 5 ในต่างจังหวัด โดยเน้นความสำคัญ
ที่การสนับสนุนให้นักเรียนที่ถนัดทางไหนก็ไปทางนั้น ไม่ได้มุ่งโฆษณาชวนเชื่อให้เข้าสถาบัน
ใดสถาบันหนึ่งโดยเฉพาะ

ในปี 2514-2515 นายภาณุมาศ บุณนาค นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้
เป็นเลขาธิการศูนย์ฯ และมีภาระในมหาวิทยาลัย เกี่ยวกับชุมนุมพุทธศาสตร์ จึงไม่มีผลงาน
อะไรออกมาอย่างเด่นชัด การเคลื่อนไหวในเชิงการเมืองของนิสิตนักศึกษายังคงดำเนินไป
โดยกลุ่มอิสระต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเขียนบทความและการออกหนังสือวารสารที่ลงบท
ความของนิสิตนักศึกษากลุ่มนี้เป็นประจำ โดยเน้นการกระตุ้นให้นิสิตนักศึกษามองเข้าไปมี
บทบาททางการเมืองและสังคม เช่น บทความในเอกสารชื่อ "อุดมการณ์" เขียนโดย
เสกสรรค์ ประเสริฐกุล พิมพ์ในปี 2513 ที่พยายามกระตุ้นให้นิสิตนักศึกษาเข้าใจบทบาท
ของตนเองในสังคมเสียใหม่ และได้ท้าทายระบบการปกครองและสังคมขณะนั้นว่าต้องมีการ
เปลี่ยนแปลงเพื่อความผาสุกของคนส่วนรวมกันเป็นแนวความคิดของระบบประชาธิปไตย¹

ในวารสาร "เสียงนักศึกษา" ที่ใช้เป็นที่ร้องเรียนเรื่องความไม่ชอบธรรม โดย
กล่าวโจมตีระบบสังคมว่าไม่ยุติธรรม โดยเฉพาะในแง่ เศรษฐกิจและกฎหมาย ทั้งนี้เพราะผู้
ปกครองจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้กฎหมายเป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ของผู้
ปกครอง และผู้ปกครองพยายามควบคุมการโต้แย้งการแสดงออก โดยกล่าวว่าผู้ปกครอง
ประเทศได้พยายามทุกวิถีทางที่จะสกัดกั้นคลื่นของการโต้แย้งคัดค้านจากประชาชน เป็นต้น
ว่าพยายามควบคุมไม่ให้ นักศึกษาริหาคณะวิจารณ์เกี่ยวกับบ้านเมือง โดยการส่งคนของคณะมา
ดำรงตำแหน่งผู้บริหารการศึกษา ถึงแม้ว่าผู้ปกครองจะใช้อำนาจกักขังหรือทำลายประชาชน
ที่พยายามเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของตนได้สำเร็จ แต่จะกักขังทำลายความคิดอันมีอิสระเสรี
ไม่ได้เลย²

¹ อ้างใน ระคม วงษ์น้อย, "นักเรียน นิสิตนักศึกษากับการเมืองไทย,"
ใน นิกรสัมพันธ์ ฉบับที่ 2 (มกราคม-กุมภาพันธ์, 2517), หน้า 21.

² กลุ่ม เศรษฐนิกรสัมพันธ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสียงนัก
ศึกษา ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (27 กรกฎาคม 2512).

นอกจากนี้ได้มีการอภิปรายสัมมนาทั้งมาากทั้งนี้ ผู้คนจึงเป็นยุคแห่งการค้นหาตัวเอง
 ของนักศึกษารุ่นใหม่ บรรดาอาจารย์ในมหาวิทยาลัยได้มีตัวกระตุ้นให้นักศึกษาตื่นตัวใน
 เรื่องสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญมากขึ้น เริ่มทำการต่อต้านค่านิยมแบบเก่าในระบบ
 ซีเนียร์ตี (seniority) ในมหาวิทยาลัย และในช่วงนี้นักศึกษามางกลุ่มยังได้ทดลองนำ
 เอาทฤษฎีการทำให้เป็นสมัยใหม่และทฤษฎีการพัฒนาการเมืองของนักรัฐศาสตร์ตะวันตกมา
 ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทย แต่ยังไม่ได้ยึดมั่นในทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง ใน
 ช่วงต้นปี 2514 แนวความคิดมาร์กซิสต์ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เริ่มเข้ามาจากตะวันตก ดัง
 จะเห็นได้จากบทความของทเนศ อารักษ์สุวรรณ ที่มองว่า ความด้อยพัฒนาเป็นผลมาจาก
 การกดขี่ขูดรีดของประเทศพัฒนาแล้วคือประเทศที่ยังไม่พัฒนา หรือวิทยาการ เชียงตูล ที่
 กล่าวถึง ความล้มเหลวของการพัฒนา เศรษฐกิจแบบมุ่งความเจริญเติบโตโดยเปลี่ยนแปลง
 นนิยม

✓ ในช่วง 20 มิถุนายน 2511-17 พฤศจิกายน 2514 การเคลื่อนไหวทางการเมือง
 เมืองของนิสิตนักศึกษาที่มีเพียงการจัดตั้ง "กลุ่มสังเกตุการณ์การเลือกตั้ง" เป็นการผึก
 กำลังจากนิสิตนักศึกษาสถาบันต่าง ๆ เข้าร่วมดำเนินการรณรงค์ให้ประชาชนไปใช้สิทธิลง
 คะแนนเสียงและสังเกตุการณ์เลือกตั้งทั่วไปที่จัดให้มีขึ้นในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 เป็น
 การแสดงให้เห็นถึงความไม่ไว้วางใจรัฐบาลเกี่ยวกับการเลือกตั้ง เพราะเกรงว่าประวัตติ-
 ศาสตร์จะช้ารอยเหมือนกับการเลือกตั้งในปี 2500 และเป็นการแสดงให้เห็นถึงเจตนา
 รมย์ร่วมของนิสิตนักศึกษาที่ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง นับเป็นครั้งแรกในรอบ
 10 ปีที่นิสิตนักศึกษาได้มีโอกาสเข้าร่วมทางการเมือง จากผลการปฏิบัติดังกล่าว
 ได้สร้างความพอใจให้กับประชาชนอย่างยิ่ง

ทเนศ อารักษ์สุวรรณ, "หนทางของการพัฒนาในประเทศกำลังพัฒนา," ใน
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนักศึกษา, (กุมภาพันธ์ 2514), หน้า 30-32; และวิทยากร
 เชียงตูล, "ปัญหาความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ," ใน วัฒนธรรมปริทัศน์ (กุมภาพันธ์
 2514).

หลังจากที่ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 โดยที่รัฐบาลได้จัดตั้ง "พรรคสหประชาไทย" และส่งสมาชิกพรรคเข้าสมัครรับเลือกตั้งด้วย ผลปรากฏว่าพรรคสหประชาไทยได้รับเลือกตั้งมากที่สุด แต่มีข้อเสียอย่างมาก คือลาตั้งกำลังสนับสนุนจากวุฒิสมาชิกและ ส.ส. ที่สมัครโดยอิสระ จอมพลถนอม กิตติขจร หัวหน้าพรรคสหประชาไทย จึงได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้จัดตั้งคณะรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศ

บทบาทของนิสิตนักศึกษาภายหลังจากการเลือกตั้งเรียบร้อยแล้ว มักจะแสดงออกในรูปของการประท้วงเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิ เสรีภาพ ความเป็นธรรมและผลประโยชน์ของนักศึกษาเอง โดยทางศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ไม่ได้เข้ามามีบทบาทด้วย

ต่อมาในปี 2515 ขบวนการนักศึกษาได้เข้าไปมีบทบาททางการเมือง และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเป็นอย่างดี เมื่อนายธีรยุทธ บุญมี นิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยได้รับเลือกเป็นเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) โดยนายธีรยุทธ บุญมี ได้พยายามพัฒนากิจกรรมให้มีความหมายทางการเมืองมากขึ้น เริ่มจากการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในเดือน พฤศจิกายน โดยการจัด "สัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น" ระหว่างวันที่ 20-30 พฤศจิกายน 2515 ตลอดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น ปรากฏว่าได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง นักเรียนนิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ให้ความร่วมมืออย่างทั่วถึง ทางศูนย์ฯ ได้ยื่นหนังสือถึง สถานทูตญี่ปุ่นในประเทศไทย และได้รับข้อเสนอลด 10 ประการด้วยกันต่อรัฐบาลไทย ดังนี้¹

1. ขอให้คณะปฏิวัติ เร่งออกกฎหมายควบคุมแรงงานในไทย เพื่อป้องกันมิให้ชาวต่างประเทศ เข้ามาแย่งอาชีพที่ไว้แรงงานของคนไทย
2. ขอให้ เร่งออกกฎหมายควบคุมการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวและหาทางส่งเสริมหรือสงวนอาชีพที่คนไทยสามารถทำได้มาตรฐานดีแล้ว เช่น สถาบันกวี วิศวกร ฯลฯ

¹ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, สัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น (กรุงเทพมหานคร : อักษรสหามการพิมพ์, 2515), หน้า 2.

3. นิสิตนักศึกษาที่มีความเห็นว่าห้างสรรพสินค้าของชาวต่างประเทศ ไม่มีความจำเป็นสำหรับ เศรษฐกิจไทย จึงขอเสนอให้คณะปฏิวัติห้ามการจัดตั้งหรือขยายสาขาอีก สำหรับห้างสรรพสินค้าที่มีอยู่เดิมให้หามาตรฐานการควบคุมให้มีสินค้าไทยจำหน่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 40-50 และให้มีสินค้าของประเทศไทยที่มาจากทุนไม่เกินร้อยละ 20 รวมทั้งขอให้คณะปฏิวัติพิจารณาความเหมาะสมในการออกกฎหมายห้ามคนต่างชาติทำการค้าปลีก

4. ขอให้คณะปฏิวัติพิจารณาถึงความเหมาะสมในการควบคุม และงดการส่งออกสินค้าต่างประเทศที่ไม่จำเป็นต้องการครองชีพ การลงทุน

5. ขอให้คณะปฏิวัติพิจารณาแก้ไขปรับปรุงกฎหมายการลงทุนของชาวต่างประเทศให้รัดกุมยิ่งขึ้น เพื่ออุดช่องโหว่ต่าง ๆ ที่มีอยู่มากในขณะนี้

6. หน่วยงานของรัฐบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศในด้านการเข้าเมืองการส่งสินค้าเข้า การเก็บภาษีอากร มีก็มีข้อบกพร่องต่าง ๆ อยู่มาก ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ จึงขอให้คณะปฏิวัติใช้มาตรการที่เคร่งครัดในการตรวจตราควบคุมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

7. ขอให้คณะปฏิวัติพิจารณาคำร้องกับชาวต่างประเทศ ในระบอบการส่งออกสินค้าเข้าออกให้เสมอภาคกัน เพราะในปัจจุบันการส่งออกสินค้าออกเป็นระบบเอฟโอบี (FOB) แต่การนำเข้าเป็นแบบซีไอเอฟ (CIF) ทำให้ประเทศดัดงเสียเปรียบด้านการขนส่งการประกันภัยเป็นเงินปีละหลายพันล้านบาท

8. ขอให้คณะปฏิวัติจัดตั้งหน่วยงาน เพื่อหาหน้าที่ศึกษาวิจัยชาวต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนในประเทศ จัดตั้งหน่วยงานติดตามและควบคุมชาวต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนอย่างใกล้ชิด

9. ตามที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ได้ศึกษาอิทธิพลของรายการโทรทัศน์ที่มีต่อนักเรียน ทพบว่า เด็กนิยมดูภาพยนตร์ที่ไม่มีสาระ ที่มอกว่านิยมดูข่าวและภาพยนตร์เพลงมีเพียงร้อยละ 3-4 เท่านั้น บางเรื่องแสดงท่าทีบิดเบือนศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์ญี่ปุ่นและได้รับโอกาสให้ออกอากาศในเวลาที่มีผู้ชมมาก เช่น 18.00-20.00 น. ทางศูนย์ฯ เห็นว่าลักษณะคำเป็นกิจการโทรทัศน์ในปัจจุบันหวังผลตอบแทนด้วยเงินมากกว่าจะเป็นสื่อมวลชนที่ให้ข่าวสารและสาระแก่ผู้ชม จึงขอให้คณะปฏิวัติได้ตั้งมาตรการควบคุมโทรทัศน์ให้เข้มงวดกว่านี้

10. นิสิตนักศึกษาขอเสนอให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในขณะปฏิบัติ เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนในการใช้สินค้าไทยอย่างจริงจัง รวมทั้งหน่วยราชการต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังได้มีการจัดพิมพ์เอกสารเล่มหนึ่งชื่อ "สินค้าไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น" เพื่อต่อต้านการเอาเปรียบทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นต่อประเทศไทย มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"....มันเป็นภาวะสุดแสนทรมานที่เรา นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย จะทนดูพฤติกรรมของญี่ปุ่นเพื่อนบ้านเรา ที่เข้ามาฉกฉวยและดักดวงผลประโยชน์คืนสู่ประเทศของเขาอย่างร้ายแรง เราจึงต้องดำเนินมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในอันที่จะทำให้ญี่ปุ่นได้ตระหนักถึงความบกพร่องที่ปฏิบัติต่อชาวเอเชีย โดยเฉพาะประเทศไทย สินค้าที่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นเป็นวิธีการเบื้องต้นที่เราจัดให้มีขึ้น หวังจะเตือนญี่ปุ่นให้สำนึกว่าเราไม่พอใจต่อพฤติกรรมเช่นนี้ เราไม่ต้องการใช้วิธีการรุนแรงกับชาวต่างชาติ แต่หากญี่ปุ่นยังทำเป็นทองไม่รู้ร้อนไม่สนใจที่จะปรับปรุงแก้ไขการกระทำบางอย่างให้ดีขึ้น เราก็ไม่อาจรับรองได้ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นอีก เรา นิสิตนักศึกษาไทยมีความไม่พอใจต่อพฤติกรรมเช่นนี้"¹

และได้มีการนำเอาสถิติตัวเลขการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทยมาเสนอว่า ประเทศไทยถูกครอบงำทางเศรษฐกิจ เสียดุลการค้าแก่ญี่ปุ่นมากขึ้นทุกทีมาเป็นเวลาติดต่อกันกว่า 10 ปีแล้ว แต่ละปีจำนวนเงินที่ขาดดุลการค้าก็มากขึ้นอย่างน่าวิตก ประมาณว่าในปี 2515 ไทยเสียดุลการค้าให้แก่ญี่ปุ่นไม่น้อยกว่า 4,700 ล้านบาท²

¹ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, เรื่องเดียวกัน.

² ณรงค์ สิบสวัสดิ์ และรอส์ พรินซ์เซีย, คู่มือธุรกิจและเศรษฐกิจประเทศไทย

ความรู้สึกในการต่อต้านอำนาจเศรษฐกิจของญี่ปุ่นนั้น น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากวารสารสังคมนิยมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับ "ภัยเหลือง" โดยบทความของวารสารฉบับนี้กล่าวโจมตีบทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่เขาเปรียบต่างชาติโดยเฉพาะประเทศไทย¹ ในวารสาร "ภัยขาว" ที่ต่อต้านอำนาจของสหรัฐอเมริกาที่เข้าครอบงำประเทศกำลังพัฒนาในโลกที่สามรวมทั้งประเทศไทยด้วยการที่โฆษณาชวนประณามบทบาทของสหรัฐอเมริกานั้น สะท้อนให้เห็นถึงการกล้าท้าทายรัฐบาลไปในตัว เพราะรัฐบาลไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นรัฐบาลทหารให้การสนับสนุนและหมอมคล้อยตามสหรัฐอเมริกาทุกอย่าง นิสิตนักศึกษาจึงไม่พอใจที่รัฐบาลผูกชะตาชีวิตของประเทศไทยไว้กับสหรัฐอเมริกา และถูกสหรัฐอเมริกาเอาเปรียบทางอ้อมโดยอาศัยการให้ความช่วยเหลือเป็นเครื่องมือ แต่ความช่วยเหลือนั้นไม่ได้ให้เปล่า สหรัฐอเมริกาย่อมหวังสิ่งตอบแทนอย่างน้อยก็ทำให้ประเทศไทยอยู่ในอาณัติของสหรัฐ โดยเฉพาะด้านนโยบายต่างประเทศ²

การที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เลือกเอาโฆษณาเศรษฐกิจมาเป็นประเด็นพรรค โดยมีญี่ปุ่นเป็นเป้าหมายนั้น เพื่อเป็นการโจมตีรัฐบาลในทางการเมืองและการบริหารที่เปิดโอกาสให้ต่างประเทศเข้ามาเอาเปรียบกอบโกยผลประโยชน์อย่างมหาศาล มีการคอร์รัปชันโดยใช้อิทธิพลต่าง ๆ แก่ชาวต่างชาติ โดยมีชาวโลกมาว่าบวิธีที่ญี่ปุ่นตั้งงบประมาณไว้คิดสินบนนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยอีกหลายล้านบาท³

ในการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากสื่อมวลชน ตลอดจนกระแสการโจมตีพฤติกรรมของญี่ปุ่นในไทยนั้นค่อนข้างมากทำให้สามารถเคลื่อนไหว โดยที่รัฐบาลไม่กล้าที่จะกระทำการรุนแรง อันจะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อสัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่น แสดงให้เห็นว่าฝ่ายผู้ปกครองประเทศในขณะนั้นได้แสดงความห่วงใยต่อสัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่น และการลงทุนของญี่ปุ่นใน ไทยมากกว่าความสนใจในการแก้ปัญหาการ

¹ ระคม วงษ์น้อม, นิกร วัยรุ่น นิสิตนักศึกษากับการเมืองไทย, หน้า 58.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

³ นิตยภัติ สุรการวิทย์ (บรรณาธิการ), ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น: 10 ปีหลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น (กรุงเทพมหานคร: นำอักษรการพิมพ์, 2526).

เสียเปรียบทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของจอมพลประภาส จารุเสถียร กล่าวเตือนว่า "อย่ากระทำการอันอาจกระทบกระเทือนต่อสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น" และคำสัมภาษณ์ของจอมพลถนอม กิตติขจร ที่กล่าวว่า "การกระทำของนิสิตอาจมีผลช่วยให้ไทยมีอำนาจต่อรองดีขึ้น แต่ก็อาจจะกระทบกระเทือนถึงการลงทุนของญี่ปุ่นในไทย"

ผลจากการดำเนินงานของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ในครั้งนี้อย่าง

1. ความบริษัทห้างร้านของญี่ปุ่นบางแห่ง เช่น ไทยโคมารุ ปริมาณลูกค้าได้ลดลงอย่างเห็นได้ชัดในช่วงที่มีทวนการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น
2. ทางด้านรัฐบาลญี่ปุ่นและนักธุรกิจญี่ปุ่นในไทย ยอมอ่อนข้อต่อการเจรจาต่าง ๆ และเอาใจนักศึกษาไทยมากขึ้น เช่น การยกเลิกข้อผูกมัดเงินกู้จากญี่ปุ่นจำนวน 64,000 ล้านบาท (4,400 ล้านบาท) เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2515 และบริษัทมิตรุมบริษัหมิตซูบิชิ แถลงต่อหนังสือพิมพ์ว่าจะอุทิศเงินสนับสนุนการศึกษาในประเทศไทย
3. ทำให้อิทธิพลอำนาจการต่อรองของไทยกับญี่ปุ่นขณะนั้นเพิ่มขึ้นบ้าง และเป็นเครื่องเตือนให้รัฐบาลคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติมากขึ้น
4. การเปลี่ยนค่านิยมของคนไทยในการนิยมใช้ของต่างชาติ โดยถือว่าเป็นเรื่องการแสดงถึงฐานะของคนให้มีการหันกลับมาใช้ของไทยมากขึ้น
5. การที่คณะปฏิวัติมีประกาศฉบับที่ 281 (24 พฤศจิกายน 2515) เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว³ อันมีแรงกดดันจากความต้องการของทวนการนิสิตนักศึกษาตามข้อเสนอแนะต่อคณะปฏิวัติ

¹ เขียน ชีรวิทย์, ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 342-343.

² ไม้พู่หิ สุรการวิทย์ (บรรณาธิการ), ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น : 10 ปีหลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น, หน้า 81.

³ โปรดดูรายละเอียดใน ราชกิจจานุเบกษา แผนกเทศาภิบาล เล่มที่ 89 ภาค 2 ตอนที่ 180 24 พฤศจิกายน 2515.

6. เป็นการกระตุ้นจิตสำนึกทางการเมืองแก่ประชาชนทั่วไปถึงบทบาทที่เขาคควรจะมีและแสดงออก เพื่อความอยู่รอดของประเทศชาติ

✓ หลังจากการต่อต้านกันถึงขั้นที่รุนแรงต่อมาในเดือนธันวาคม 2515 ก็ได้มีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ที่ให้อำนาจรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมในการควบคุมผู้พิพากษามากขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายบริหารก้าวก้าวอำนาจตุลาการ นิสิตนักศึกษาจึงแสดง ความมุ่งมั่น ในการที่จะดำเนินการทางการเมืองในรูปแบบของการต่อต้านรัฐบาล โดยมองว่า ผลัดการทหารนั้น ได้รวบอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติไว้หมดสิ้นแล้ว เหลือที่พึ่งอันเดียวคือทางศาลที่จะให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน การที่ฝ่ายบริหารเข้ามาก้าวก้าวย่อมจะทนต่อไปไม่ได้ ดังนั้นในวันที่ 19 ธันวาคม 2515 จึงทำการประท้วงใหญ่ที่สนามหลวงและย้ายไปที่กระทรวงยุติธรรม การเคลื่อนไหวครั้งนี้ดำเนินไปอย่างรวดเร็วกว้างขวางจนเป็นผลให้รัฐบาล เลิกล้มความพยายาม ได้มีพระราชบัญญัติยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 และหันไปใช้ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2497 ตามเดิม¹ การประท้วงครั้งนี้ นับเป็นโอกาสที่นักศึกษาได้รับการปลูกให้ทำการต่อสู้ นับจากนั้นเป็นต้นมานิสิตนักศึกษา เริ่มมีจุดมุ่งหมายไปในทางเดียวกัน คือ ต้องการการปกครองที่มีกฎเกณฑ์ มีความเสมอภาค และการปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย การเรียกร้องของนิสิตนักศึกษาจึงได้ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปมากขึ้น ไม่เฉพาะแต่การเคลื่อนไหวทางการเมืองเท่านั้น เห็นได้จากการเคลื่อนไหวดังต่อไปนี้

1. การประท้วงของชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติทุกสถาบันกรณีโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้น้ำในแม่น้ำแม่กลองเน่าเสีย
2. การชุมนุมประท้วงของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันอื่น ๆ ในเรื่องการจำกัดเสรีภาพในการจัดอภิปรายในมหาวิทยาลัย

¹ กองบรรณาธิการ, "ข้อศึกษา 16 กลืนลูกใหม่ของหลัง," ใน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 6 (มิถุนายน 2516), หน้า 32.

3. การต่อสู้กรณีจัดตั้งโรงเรียนแพทย์ทหาร
4. การต่อสู้กรณีนายแบร์รี โกลด์วอเตอร์ พูดถึงเรื่องการขูดคอคอตกระ และพูดถึงกำลังทหารของอเมริกา ว่าพร้อมที่จะให้ทิ้งระเบิดบนผืนแผ่นดินเมื่อไหร่ก็ได้ถ้าจำเป็น ต้องรักษาผลประโยชน์ของอเมริกา นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงสามารถปลุกระดมนักศึกษาคัดค้านการจัดตั้งฐานทัพอเมริกา การแทรกซึมขององค์การ ซีไอเอ
5. การจัดนิทรรศการสงครามอินโดจีนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
6. การเคลื่อนไหวของนักเรียนในการจัดนิทรรศการ "สังคมนิยม" ครั้งที่ 7 ในเดือนกันยายน ที่มีลักษณะทางการเมืองสูง มีการนำเอาความรู้เกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนมาเผยแพร่

ในช่วงนี้ความตื่นตัวต้องการมีบทบาททางการเมืองและสังคมได้จำกัดอยู่เฉพาะนิสิตนักศึกษาเท่านั้น เยาวชนนักเรียนในระดับต่ำกว่าอุดมศึกษาก็ได้มีการตื่นตัว จัดตั้งกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า "ยุวชนสยาม" และภายหลังได้จัดตั้งเป็น "ศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย" เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2515 โดยมีสถาบันโรงเรียนและวิทยาลัยต่าง ๆ 20 แห่งเป็นสมาชิก การจัดตั้งศูนย์กลางนักเรียนฯ ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าเยาวชนกำลังก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น เยาวชนกำลังตื่นตัวที่จะปฏิรูปค่านิยมเก่า ๆ ได้มีการออกเอกสารชื่อ "กต กต กต" ออกมาวิพากษ์วิจารณ์สภาพอันเสื่อมโทรมในวงการการศึกษาของไทย เป็นต้น

การรัฐประหารยึดอำนาจตนเองของจอมพลถนอม กิตติขจร ในปี 2514

การบริหารประเทศและการปกครองประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2511 นี้แม้ว่าในทางปฏิบัติรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร จะได้รับการสนับสนุนจากวุฒิสมาชิกและสมาชิกพรรคสหประชาไทยก็ตาม แต่ในการปฏิบัติหน้าที่ของพรรคฝ่ายค้านคือพรรคประชาธิปไตย ที่คอยตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอยู่เสมอ ได้ทำให้รัฐบาลเกิดความรู้สึกไม่พอใจ

ใจต่อรัฐสภา และขณะเดียวกันภายในพรรคสหประชาไทยก็มีการแตกแยกเป็นกลุ่มต่าง ๆ โดยแต่ละกลุ่มต่างก็มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสังกัดของตนกล่าวคือ¹

1. กลุ่มที่หนึ่งมีจอมพลถนอม กิตติขจร พล.ต.ต.สง่า กิตติขจร พลโทแสวง เสนาณรงค์ เป็นผู้นำ
2. กลุ่มที่สอง มีจอมพลประภาส จารุเสถียร
3. กลุ่มที่สามมีพลเอกกฤษณ์ สีวะรา
4. กลุ่มที่สี่มี พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์
5. กลุ่มที่ห้ามี พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์

ซึ่งการแตกแยกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวนี้มีผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลอยู่ไม่น้อย ทำให้จอมพลถนอม กิตติขจร เห็นว่าฐานะทางการเมืองของตนกำลังอยู่ในภาวะล่อแหลม อีกทั้งยังมีความกังวลเกี่ยวกับการที่สาธารณรัฐประชาชนจีนจะให้ไทยรับรองที่นั่งในสหประชาชาติว่าจะมีผลต่อการเมืองในภูมิภาคนี้ โดยเกรงว่าจะคุมคนจีนในประเทศไทยไม่อยู่หากคนจีนเหล่านี้ขึ้นถือสิทธิคอมมิวนิสต์ จอมพลถนอม กิตติขจร จึงหาทางออกด้วยการรัฐประหารยึดอำนาจตัวเองในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 และทำการยกเลิกรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2511 เพื่อควบคุมอำนาจทางการเมืองทั้งหมดอย่างสมบูรณ์

การยึดอำนาจการปกครองประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร จึงนับว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งที่ผู้นำเผด็จการทหารได้ทำลายพลังของนิสิตนักศึกษา เนื่องจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2511 ถือได้ว่าประเทศไทยกำลังพัฒนาไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้ว่าจะมีความยุ่งยากวุ่นวายทางการเมืองบ้างก็ตาม รัฐบาลก็น่าที่จะหาทางแก้ไขตามกลไกของประชาธิปไตย เช่น การยุบสภาแล้วเลือกตั้งใหม่ แต่การที่จอมพลถนอม กิตติขจร ยึดอำนาจตนเองทำการเปลี่ยนแปลงการใช้อำนาจตามกระบวนการประชาธิปไตยมาใช้อำนาจเด็ดขาดโดยคนคนเดียว ซึ่งขณะปฏิวัติได้อ้างเหตุผลในการปฏิวัติครั้งนี้ตามแถลงการณ์ฉบับที่ 6 ว่า

¹ ลีซิด อีระเวคิน, การเมืองการปกครองของไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สามศาสตร์, 2528).

"..... นับแต่ประเทศไทยได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 และได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ปรากฏว่าได้มีบุคคลบางจำพวกอาศัยสิทธิตามรัฐธรรมนูญยวบง่อนท่าหลายใช้อิทธิพลทั้งภายใน และภายนอกสภานิติบัญญัติก่อกวนการบริหารราชการของรัฐบาล ให้ดำเนินไปด้วยความยากลำบาก และล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ ทั้งกระทำเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว แทนที่ทุกฝ่ายจะร่วมสามัคคีกันเพื่อแก้ไขปัญหาค้าง ๆ เพื่อป้องกันภัยอันตราย แต่บุคคลบางกลุ่มบางคณะกลับฉวยโอกาสทำการก่อกวนขัดขวางมิให้รัฐบาลดำเนินการแก้ไขโดยสะดวก เช่น มุ่งงให้ประชาชนและสถาบันต่าง ๆ เป็นปรปักษ์และกระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล ให้นักศึกษาเดินขบวน ให้กรรมการนัดหยุดงาน พฤติการณ์เหล่านี้เป็นเหตุก่อกวนการบริหารราชการทั้ง ๆ ที่รัฐบาลได้พยายามทุกวิถีทางที่จะให้ความเป็นธรรมแก่ทางฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารอยู่ตลอดมา การแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวถ้าจะดำเนินการตามวิธีทางรัฐธรรมนูญย่อมไม่ทันต่อเหตุการณ์ จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการยึดอำนาจการปกครอง เพื่อให้สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้โดยเฉียบขาดและฉับพลัน"¹

การกระทำดังกล่าวนี้ได้สร้างภาพพจน์ที่เลวร้ายให้กับประชาชนและนิสิตนักศึกษา ทำให้คณะกรรมการยึดอำนาจในขณะนั้นขาดความชอบธรรม (legitimacy) ในการใช้อำนาจการปกครอง บรรดานิสิตนักศึกษาได้จับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์การปฏิวัติครั้งนี้ โดยกล่าวว่า นักศึกษาไม่สามารถจะอดทนและนั่งดูความต่อการสูญเสียสิทธิเสรีภาพและระบอบประชาธิปไตยโดยอันเป็นที่รักยิ่ง ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2514 ผู้นำนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ออกแถลงการณ์ขอปลดการยึดอำนาจอย่างรุนแรง และเรียกร้องให้นักศึกษา ประชาชน เคลื่อนไหวต่อต้านอย่างสันติมีการนำเอาพวกหรือไปวางที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เพื่อเป็นการไว้อาลัยให้กับประชาธิปไตยของเมืองไทย

การเข้าแทรกแซงทางการเมืองของฝ่ายทหารทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยต้องซบงับอีก สถาบันทางการเมืองที่สำคัญ เช่น รัฐธรรมนูญ สภาผู้

¹ นิติคดี แก้วเกตุทอง, 36 รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย, หน้า 289.

แทนราษฎร พรรคการเมือง ถูกยกเลิกไป และประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองที่พยายามรักษาอำนาจคนไว้ มีการใช้กฤษฎีกาการศึกษาและประกาศคณะปฏิวัติเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารประเทศ นอกจากนี้การเน้นการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครอง โดยไม่มีการพัฒนาสถาบันการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เช่นนี้ทำให้ระบบการเมืองเสียดุล กล่าวคือ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่(modernization) ชื่อเรียกเรื่องต่าง ๆ ของประชาชนมีมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้จะรกร้างถ้ามีสถาบันทางการเมืองที่สามารถตอบสนองข้อเรียกร้องต่าง ๆ แต่สถาบันทางการเมืองที่มีอยู่ในขณะนี้ขาดการพัฒนา ไม่ก้าวหน้าได้สัดส่วนกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และสังคม สภาพการนี้เช่นนี้จะนำไปสู่ความเสื่อมทางการเมือง (political decay)¹

นักศึกษากับการต่อต้านรัฐประหารในปี 2514

จากการรัฐประหาร 2514 นิสิตนักศึกษาได้ผลิตผลงานที่หาหายอ่านาจ ผลัดการทหารและกระตุ้นให้นิสิตนักศึกษาทั่วไปเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น โดยชี้ให้เห็นว่าประเทศควรจะปกครองโดยมีกฎหมาย มีหลักเกณฑ์ต้องการให้มีรัฐธรรมนูญ การปล่อยให้นักชนกลุ่มเดียวใช้อำนาจเด็ดขาด ย่อมเป็นอันตรายเพราะคนกลุ่มนี้จะกอบโกยผลประโยชน์เข้าตนมากกว่าที่จะเสียและคนส่วนใหญ่ นักศึกษาคณะสังคมศาสตร์ เชียงใหม่ได้ออกหนังสือ "ภัยเขียว" โจมตีเผด็จการทหารอย่างรุนแรงและปลุกให้นักศึกษาโค่นล้มระบอบการเมืองแบบข้าราชการทหาร และทางสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยได้จัดสัมมนาเรื่อง "อุดมการณ์กับสังคมไทย" ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความคิดของปัญญาชน นักวิชาการจำนวนหนึ่งว่า สังคมนิยมประชาธิปไตยในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการแก้ไขปัญหาของประเทศ²

¹Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Societies (New Haven Conn : Yale University Press, 1968).

²ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, (บรรณาธิการ), อุดมการณ์กับสังคมไทย (บันทึกการสัมมนา), (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515).

ในช่วงนี้ถึงแม้ว่าจะมีการควบคุมสิ่งพิมพ์ เพียงใดก็ตามก็ยังคงมีหนังสือของนิสิตนักศึกษาออกมาเรื่อย ๆ ซึ่งมีการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรงและเสนอแนวความคิดทางการเมือง อาทิเช่น วารสาร "ลมพาง" ที่กระตุ้นให้นิสิตนักศึกษารับใช้สังคมมากขึ้น เรียกร้องการปกครองระบอบประชาธิปไตยและพยายามตีแผ่ความเหลวแหลกของสังคมนายใต้ระบบเผด็จการ วารสาร "แสงมืด" ได้โจมตีระบบการสอนในมหาวิทยาลัยว่าถ้าสมัยไม่ได้สร้างความเป็นตัวของตัวเองให้นักศึกษา ระบบการสอนในมหาวิทยาลัยไม่ก้าวหน้า เพราะอยู่ในการควบคุมของรัฐบาล มีบ่อยครั้งที่อธิการบดีเป็นคนของรัฐบาล แม้กระทั่งทหารก็เคยเข้ามาเป็นอธิการบดี เช่นที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วารสาร "ปลด" ที่ท้าทายผู้ปกครองเผด็จการอย่างรุนแรงในแง่การแสดงออกทางความคิดเห็น โดยกล่าวว่าภายใต้ระบบเผด็จการทหารเสรีภาพแม้แต่ในมหาวิทยาลัยก็จำกัด เมื่อการวิพากษ์วิจารณ์อันเป็นเสรีภาพในการพูดถูกจำกัด การเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดีก็ทำได้ยากเพราะข้อคิดเห็นต่าง ๆ ของประชาชนถูกละเลย คุณค่าทางสังคมเก่า ๆ ชังคงป็ดย่อยอย่างมั่นคง เปิดโอกาสให้คนกลุ่มน้อยเอาเปรียบคนส่วนใหญ่ต่อไป

นอกจากนี้ในวารสาร "ใคร : ฉบับนักศึกษา" ที่จัดทำโดยนิสิตนักศึกษานิสรระ มีเนื้อหาท้าทายระบบทหาร โดยเฉพาะในหัวข้อ "คลื่นลูกใหม่" ที่ใช้ถ้อยคำรุนแรงสะท้อนความรู้สึกอดกลั้นที่ถูกบีบคั้น โดยมีข้อความว่า

"...ท่ามกลางยุคอันน่าสับสนในขณะที่ภูมิปัญญากำลังถูกเหยียดหยาม ปากกระบอกปืนถูกใช้เป็นเครื่องมือ บงการชีวิตและการกำหนดพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอยู่ยั้ง ความขัดแย้งกันใจได้แผ่ขยายวงกว้างออกไปในหมู่นิสิตนักศึกษาและประชาชนเสมือนคลื่นใต้น้ำ แม้พื้นผิวดูออกจะราบเรียบ แต่จะมีประโยชน์อะไรในเมื่อความเป็นจริงภายในจิตใจกับพฤติกรรมที่ปรากฏออกมา นั้นมันขัดแย้งกัน โดยสิ้นเชิง

ในส่วนลึกของหัวใจแต่ละคนล้วนปรารถนาชีวิตที่ดีงาม หวังแทนต่อสิทธิเสรีภาพอันหนึ่งมีพึงได้ของคน และปฏิเสธอำนาจที่ไม่เป็นธรรมต่อสังขจะสังขมทั้ง

¹ ระคม วงษ์น้อม, บันทึกเรียน นิสิตนักศึกษากับการเมืองไทย, หน้า 42.

หลาย ในเมื่อปรากฏการณ์ทางสังคมไม่เอื้ออำนวยต่อชีวิตในสังคมหม่อมก่อนให้
 เกิดกระแสคลื่นของมวลชนค่อย ๆ พัฒนาความคิดจากจุดเล็ก ๆ ไปสู่จุดใหญ่
 ระลอกคลื่นลูกแล้วลูกเล่าย่อมจะโหมกระหน่ำต่อเนื่องกันไปไม่ขาดสาย ระลอก
 คลื่นลูกหลัง ๆ ย่อมจะสะสมพลังอันเร่าร้อนไว้ และเมื่อถึงกำหนดอันอัปโลกณ์อำ
 นาจอันเลวทรามจักพังหลายไปใบที่สุด ระลอกคลื่นอันยิ่งใหญ่ลูกที่นี้คือ "คลื่นลูก
 ใหม่" อันเป็นคลื่นแห่งการปฏิวัติซึ่งมันไม่อาจถูกทำลายไปได้โดยอำนาจใด ๆ
 พั้งสั้น"¹

นอกจากนี้สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ยังได้มีการผลิตวารสารของคนออกมาเป็น
 รายเดือน เช่น จุฬาสาร ของจุฬาลงกร รัชมหาวิทยาลัย มหิตลสารของมหาวิทยาลัยมหิตล
 ในจันทบุรีเดือนกรกฎาคม 2516 ได้กล่าวถึงนักศึกษากับสังคม โดยมองว่าหลังนักศึกษาเป็น
 หลังที่ถ่ายเทคัลเลอร์เนื่องกันได้ นักศึกษาคควรจะช่วยกันทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น โดยกล่าวว่า
 "นักศึกษา มองเห็นแล้วว่าการต่อสู้กับปัญหาสังคมในปัจจุบันนั้นจะต้องต่อสู้ให้ถูกจุด หากสู้
 ไม่ถูกจุดก็ไม่เป็นวันชนะ จุดที่ชนะได้ก็คือความบกพร่องของการขาดการปกครองด้วยระบอบ
 ประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งการขาดนี้
 เองทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง"²

แม้ว่านิสิตนักศึกษาในช่วงนี้จะยังไม่กล้าพอที่จะทำการต่อต้านการรัฐประหาร แต่
 จากเนื้อหาสาระของหนังสือ วารสาร บทความ สิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ แสดงให้เห็นว่าขบวนการ
 นักศึกษามีความมุ่งมั่นมากขึ้นที่จะต่อต้านเผด็จการ และเริ่มมองความคิดในแนวซ้ายว่าตรง
ต่อความเป็นจริงมากกว่า ดังจะเห็นได้จากการเชื่อมโยงของกลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิตกับนัก
 เขียนฝ่ายซ้ายรุ่นปี 2490-2500 โดยการที่กลุ่มนี้ตีพิมพ์ "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชา
 ชน" ของจิตร ภูมิศักดิ์ อันเป็นการบ่งบอกถึงความมุ่งมั่นที่จะรับใช้ประชาชน ตลอดจนงาน
 ของกฤษณา สารประติษฐ์ เสรีย์ เสาวหงษ์ อิศรา อมันตกุล และในงานเขียนของ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

² มหิตลสาร ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม 2516, หน้า 41-45.

ดร.ไวทย อึ้งภากรณ์ ที่กล่าวถึงจดหมายเปิดผนึกของนายเข้ม เย็นถึง ถึงนายห่าน เกียรติ
กิจ เดือนนี้ให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยเร็วทันที่นักศึกษาจะหาพันธมิตรเพื่อต่อ
ต้าน

ความต้องการการปกครองโดยรัฐธรรมนูญ และการต่อต้านการปกครองแบบ
เผด็จการของขบวนการนักศึกษามีสูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งงานเขียนในช่วงที่ผ่านมาก็นับการปลุก
จิตสำนึกในความต้องการประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น จะเห็นได้ชัดก็ในบทความชื่อ "17
พฤศจิกายน 14-17 พฤศจิกายน 15" ที่ชี้ให้เห็นถึงความดีของการปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญ
และการใช้กฎหมายแทนความต้องการส่วนบุคคลหรือการเล่นพรรคเล่นพวก

3. บทบาทของขบวนการนักศึกษากับการเรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516

3.1 สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ก่อน 14 ต.ค. 2516

การยึดอำนาจการปกครองประเทศในปี 2514 ทำให้การบริหารประเทศของ
จอมพลถนอม กิตติขจร มีลักษณะเป็นแบบเผด็จการรวบอำนาจอย่างเด็ดขาด ขณะเดียวกัน
จอมพลถนอม กิตติขจร ได้สืบต่ออำนาจทางการเมืองต่อจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เน้น
การปกครองบริหารประเทศโดยยึดการพัฒนา เศรษฐกิจเป็นหลัก หายามยกระดับความเป็น
อยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยที่รัฐจะเป็นผู้ดำเนินการเอง และเพื่อการนี้จำเป็นที่จะต้อง
หยุดยั้งระบอบการเมืองแบบมีส่วนร่วม เพราะทางรัฐบาลจะได้มีอำนาจเต็มเต็มที่ในการ
พัฒนาประเทศ ดังนั้นระบอบการเมืองแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดการเสียดุลระหว่างสถาบันทางการเมือง
เมืองในระบอบประชาธิปไตย และสถาบันราชการหรือความรุนแรงขึ้น การให้อำนาจเด็ด
ขาดในการปกครองทำลายล้างสถาบันและกลไกทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมเท่ากับเป็นการ
หยุดชะงักการพัฒนาทางการเมือง ขณะที่การพัฒนาประเทศในด้าน เศรษฐกิจและสังคมทำให้เกิด
เกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่ข้อขัดแย้ง แต่ไม่มีกลไกทางการเมืองที่จะแก้ข้อขัดแย้งนี้
หลายอันมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลง ทำให้รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ผู้รับช่วงอำนาจ

ทางการเมืองก็ย่อมจะประสบปัญหาดังกล่าวทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กล่าวคือ

3.1.1 สภาพทางการเมือง

การสืบทอดอำนาจระบบการปกครองและแบบแผนพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำให้จอมพลถนอม กิตติขจร เริ่มประสบปัญหา ทั้งนี้เนื่องจากว่าการใช้ระบบการปกครองแบบห่อขุนหรือระบบอุปถัมภ์นั้น จำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากผู้ได้อุปถัมภ์ ห่อขุนต้องสามารถใช้พระเดชและพระคุณ เพื่อยุติใจผู้ได้อุปถัมภ์ ด้วยเหตุนี้การเมือง เศรษฐกิจที่แข็งจึงเป็นส่วนหนึ่งของผู้นำการเมืองไทย¹ โดยผู้มีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองเป็นผู้ให้ความคุ้มกันทางการเมือง ส่วนนักธุรกิจก็เข้ามาอาศัยบารมีและอิทธิพลโดยต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เกิดการประสานประโยชน์อย่างมากระหว่างธุรกิจกับการเมือง ในบางครั้งผู้นำทางการเมืองอาจอาศัยความช่วยเหลือต่าง ๆ เช่น ความช่วยเหลือทางทหารจากสหรัฐอเมริกา งบประมาณลับทางทหาร รวมทั้งรายได้จากกิจกรรมผิดกฎหมายด้วย เช่น การค้ายาเสพติด เพื่อสร้างฐานอำนาจทางการเมืองเงินอันจะเสริมอำนาจทางการเมืองให้เข้มแข็งขึ้น ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำทางการเมืองต่าง ๆ ไม่ปรากฏความรุนแรงมากนัก เพราะเป็นการชิงไหวมูดกลมมากกว่าสถาปนา² ต่อมาเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรม นักวิชาการต่อสู้แย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ระหว่างห่อขุนน้อยทั้งหลายก็เกิดขึ้น กล่าวคือ การครองอำนาจของกลุ่มจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และแต่งตั้งให้พันเอกณรงค์ กิตติขจร ซึ่งเป็นบุตรชายของจอมพลถนอม กิตติขจร และเป็นบุตรเขยจอมพลประภาส จารุเสถียร ให้ดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการคณะกรรมการตรวจและติดตามผล

¹Likit Dhiravegin, "Social Change and Contemporary Thai Politics : An Analysis of the Inter-Relationships between the Society and the Polity," Modern Thai Politics: From Village to Nation 2nd Edition, Clark Neher (ed.), (Mass : Schenkman, 1982).

²ลิขิต ชีร์เวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, หน้า 219.

การปฏิบัติราชการ (กตป.) ซึ่งให้อำนาจอย่างเต็มที่ในการผสมส่วนผู้กระทำความผิด มีการสั่งจับนักธุรกิจข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยไม่มีข้อยกเว้น การกระทำดังกล่าวนี้ได้ทำให้คุณภาพของสายใยการฉ้อราษฎร์บังหลวง ซึ่งได้มีการแบ่งสรรเขคสิทธิ์หลกกันอย่างเรียบร้อยของกลุ่มผู้ให้ความอุปถัมภ์ได้รับความกระทบกระเทือน อำนาจของกลุ่มต่าง ๆ จะสูญเสียจำนวนผู้ได้อุปถัมภ์ไม่สามารถให้ผลประโยชน์ตอบแทนที่คุ้มค่าได้ ผู้ได้อุปถัมภ์เดิมก็จะหันไปหากกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มตอม-ประภาส แทน ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะมีผลต่ออำนาจทางการเมืองในที่สุด ทำให้กลุ่มอุปถัมภ์อื่นต้องการกำจัดกลุ่มของตอม-ประภาส-พรรค ให้พ้นจากวงการเพื่อผลประโยชน์และการอยู่รอดของตน ประกอบกับสภาพความขัดแย้งของกลุ่มจอมพลถนอม กิตติขจรและจอมพลประภาส จารุเสถียร และกลุ่มการเมืองอื่น ๆ ก็ทวีความตึงเครียดถึงจุดวิกฤต เช่น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ กับกลุ่มของจอมพลถนอม กิตติขจรและจอมพลประภาส จารุเสถียร ในกรณีที่จอมพลถนอม กิตติขจร ไม่ยอมต่ออายุการเป็นอธิบดีกรมตำรวจให้แก่ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ แต่กลับไปแต่งตั้งจอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นแทน

ในช่วงมีอำนาจทางการเมืองของจอมพลถนอม กิตติขจร ถูกสั่นคลอนอย่างมาก ขณะเดียวกันแรงบีบจากภายในกลุ่มการเมืองและจากประชาชนนัศตนักศึกษาก็เริ่มมีต่อปัญหาประชาธิปไตย การเลือกตั้ง ความชอบธรรมของรัฐบาลที่ใช้กำลังทหารยึดอำนาจตั้งแต่วันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 แต่ไม่สามารถจัดการบริหารประเทศให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนตามที่คนได้กล่าวอ้างไว้ เกิดการขาดแคลนข้าวสารจนถึงกับต้องปันส่วนด้วยการเข้าแถวยาวเหยียด การที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งข้าวออกสู่ตลาดโลกมานาน การขาดแคลนข้าวจึงเป็นปัญหาที่ชี้ให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพในการบริหารประเทศ นอกจากการขาดแคลนข้าวแล้วยังตามมาด้วยการขาดแคลนน้ำตาลทรายอีกด้วย ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เริ่มเคลื่อนไหวแสดงความไม่พอใจต่อการบริหารประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งกลุ่มพลังทางสังคมที่มีความสำคัญทางการเมืองมีอยู่ 4 กลุ่มด้วยกันคือ¹

¹ ลีชิต ธีรเวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, หน้า 213-215.

1. กลุ่มการเมือง กลุ่มนี้ได้แก่ผู้นำทหาร ข้าราชการพลเรือน และ
 กลุ่มนักการเมืองที่เสียผลประโยชน์จากการยึดอำนาจของจอมพลถนอม กิตติขจร การยึด
 อำนาจเมื่อปี 2514 ย่อมทำให้กลุ่มทหารและข้าราชการพลเรือนซึ่งเป็นคนละพวกกับกลุ่ม
 จอมพลถนอม กิตติขจรและจอมพลประภาส จารุเสถียร เสียผลประโยชน์ โดยเฉพาะ
 ประเด็นเรื่องการไม่ต่ออายุราชการอธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งเป็นคนละพวกกับกลุ่มถนอม-
 ประภาส นอกจากนี้ยังมีนักการเมืองที่เสียผลประโยชน์และอำนาจไปเนื่องจากการยึด
 อำนาจในครั้งนั้น กลุ่มการเมืองเหล่านี้ย่อมคอยหาโอกาสที่จะล้มกลุ่มถนอม-ประภาส

2. กลุ่มธุรกิจ กลุ่มนี้ได้แก่กลุ่มซึ่งมีสายโยงใยกับกลุ่มนักการเมืองกลุ่มที่
 กล่าวมาแล้ว ตามรูปแบบของระบบอุปถัมภ์ไทย การที่กลุ่มการเมืองซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์สูญเสีย
 อำนาจย่อมมีผลกระทบต่อผู้ใต้อุปถัมภ์ นอกเสียจากว่าผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์จะเปลี่ยนตัวผู้อุปถัมภ์ใน
 กรณีนี้อาจถูกขัดขวางจากกลุ่มผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์เดิม ดังนั้นถ้ามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
 ขึ้น กลุ่มนักธุรกิจที่เสียประโยชน์ก็สามารถเจาะทะลุวงเข้าไปในวงที่ตนจะหาประโยชน์ได้
 เพราะกลุ่มที่ผูกขาดอยู่เดิมจำต้องเปิดทางให้ เนื่องจากระบบเปิดกว้างขึ้นเพื่อการแข่งขัน
 ซึ่งเป็นการให้โอกาสคนที่ถูกกีดกันแต่เดิมจากกลุ่มนักธุรกิจที่มีอำนาจทางการเมืองให้ความ
 สนับสนุนคุ้มครองได้มีโอกาสเข้าไปทำธุรกิจได้ เพราะสภาพของการลงทุนมีลักษณะผูกขาด
 น้อยลง

3. กลุ่มผู้ใช้แรงงาน การเกิดอุตสาหกรรมและชุมชนอันเนื่องมาจากแผน
 พัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติที่ผ่านมา ทำให้มีผู้ใช้แรงงานและผู้ที่อยู่ในชุมชนมากขึ้น กลุ่มชน
 เหล่านี้จะไวต่อความรู้สึกถูกจกจกขวยประโยชน์ต่อประเด็นทางการเมือง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้อง
 กับรายได้และความเป็นอยู่ของตน และขณะเดียวกันกลุ่มนี้ก็ตื่นตัวทางการเมือง หรือกล้า
 ปลุกเร้าทางการเมืองมากกว่า ถ้าเมื่อมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกิดขึ้นกลุ่มนี้สามารถ
 แสดงพลังทางการเมืองได้ โดยเฉพาะถ้าเป็นผู้ใช้แรงงานในกิจการสาธารณูปโภค เพราะ
 การนัดหยุดงานของผู้ใช้แรงงานในกิจการดังกล่าว อาจทำให้ระบบทั้งระบบเป็นอัมพาต
 ได้ ภายใต้ระบบการเมืองแบบปิดหลังการยึดอำนาจเมื่อปี 2514 กลุ่มผู้ใช้แรงงานกลุ่มนี้
 ไม่สามารถแสดงออกทางการเมืองได้ จึงพร้อมที่จะระเบิดความไม่พอใจต่อสภาพที่ตนได้รับ
 เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองเปลี่ยน

4. กลุ่มปัญญาชน กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่สำคัญมาก ได้แก่ นักคิด นักเขียน อาจารย์มหาวิทยาลัย และนิสิตนักศึกษา โดยประเด็นที่กลุ่มนี้ต้องการเรียกร้องก็คือ เรื่อง รัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนั้นอุดมการณ์หลักของกลุ่มนี้ก็คือต่อต้านเผด็จการทหาร และภาวะผูกขาดทางเศรษฐกิจ การฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น

กล่าวได้ว่าสภาพทางการเมืองในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ประสบกับความยุ่งยากทางการเมืองมาโดยตลอด อันเนื่องมาจากการบริหารประเทศที่ผิดพลาด ทำให้กลุ่มหลังต่าง ๆ ในสังคมหรือที่ปะทุความไม่พอใจออกมาอย่างรุนแรงถ้ามีโอกาส

3.1.2 สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจไทยก่อนการพัฒนาประเทศโดยใช้แผนพัฒนา เศรษฐกิจแห่งชาติในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยทั่ว ๆ ไปนั้นเป็นเศรษฐกิจ แบบเกษตรกรรมเป็นหลัก จะมีอุตสาหกรรมการผลิตอยู่บ้างไม่มากนัก นโยบายพัฒนาประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เน้นการส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมทดแทนการสั่งเข้า และมีการส่งเสริมการลงทุนด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้การลงทุนทางอุตสาหกรรมดำเนินไปด้วยดี จึงได้มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (infra-structure) เช่น การสร้างเขื่อน การขยายถนนหนทาง การยกเลิกกฎหมายจำกัดการถือครองที่ดิน รวมทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเอกชนและหน่วยราชการ อย่างไรก็ตามผลจากนโยบายพัฒนา เศรษฐกิจได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยภายใต้แผนพัฒนา เศรษฐกิจฉบับแรก (พ.ศ. 2504-2509) นับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นแนวทางใหม่ในการพัฒนา เศรษฐกิจไทย เนื่องจากการพัฒนา เศรษฐกิจของไทยได้หันไปให้การสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ และการลงทุนในภาคเอกชนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งทำให้การลงทุนจากต่างประเทศหลังไหลเข้าสู่ระบบ เศรษฐกิจได้อย่างเสรี และก่อให้เกิดการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรมและบริการ เช่น กิจการเหมืองแร่ การเงิน การธนาคารและการบริการ แต่การลงทุนของต่างชาติในภาคธุรกิจอุตสาหกรรมก็มิได้นำไปสู่การจ้างงานและการกระจายรายได้มากนัก เนื่องจากมีการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการผลิต มากกว่า

การใช้แรงงานคน ทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจ กีดความไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม จะเห็นได้ว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะจำกัดอยู่ในเฉพาะในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงมากกว่าภาคชนบท ผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าว ซึ่งเป็นผลผลิตหลักของประเทศกลับนำรายได้เข้าประเทศลดน้อยลง

ตารางที่ 3.1 แสดงมูลค่าสินค้าออกของไทย พ.ศ. 2503-2513¹

หน่วย : ล้านบาท

ประเภทสินค้า	พ.ศ. 2503		พ.ศ. 2508		พ.ศ. 2513	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ข้าว	2,570	29.8	4,334	33.5	2,516	17.0
ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม	119	1.4	651	5.0	2,295	15.5
อื่น ๆ	5,925	68.8	7,956	61.5	9,961	67.5

ที่มา : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สถิติการเกษตรของประเทศไทย ธนาคารแห่งประเทศไทย รายงานเศรษฐกิจรายเดือน

¹ ถิซิด ซีรเวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, หน้า 302.

จากตารางที่ 3.1 จะเห็นได้ว่าในปี 2503 ซึ่งเป็นปีก่อนที่จะใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกนั้น ข้าวซึ่งเป็นผลผลิตสำคัญทางการเกษตรหารายได้ให้แก่ประเทศถึงร้อยละ 29.8 และได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 33.5 ในปี 2508 แต่กลับหารายได้ลดลงเกือบครึ่งหนึ่งโดยเหลือเพียงร้อยละ 17.0 ในปี 2513 ในทางตรงกันข้ามผลิตภัณฑ์ภาคอุตสาหกรรมกลับหารายได้ให้ประเทศเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ คือจากร้อยละ 1.4 ในปี 2503 เป็นร้อยละ 5.0 ในปี 2508 และเพิ่มขึ้นกว่า 3 เท่าคือร้อยละ 15.5 ในปี 2513 ความลำคัม ลักษณะเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติทั้ง 2 ฉบับ ได้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลของการเติบโตระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม

ในด้านดุลการค้านั้นปรากฏว่า ตั้งแต่เริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกเป็นต้นมา ไทยต้องตกอยู่ในภาวะเสียเปรียบดุลการค้าเสมอมา ตารางที่ 3.2 แสดงดุลการค้าของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503-2513

พ.ศ.	สินค้าออก	สินค้าเข้า	ดุลการค้า
2504	9,997	10,287	-290
2505	9,529	11,504	-1,975
2506	9,676	12,803	-3,127
2507	12,339	14,253	-4,405
2508	12,941	15,443	-2,502
2509	14,099	18,504	-4,405
2510	14,166	22,188	-8,022
2511	13,679	24,103	-10,424
2512	14,722	27,009	-12,237
2513	17,281	26,794	-9,513

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย.

จากตารางที่ 3.2 แสดงให้เห็นว่าการส่งออกสินค้าเข้าจากต่างประเทศของไทยมีเพิ่มมากขึ้นทุกปี ในขณะที่การส่งออกสินค้าออกเพิ่มขึ้นไม่มากนัก สรุปได้ว่าดุลการค้าในระยะที่ใช้แผนพัฒนาฉบับที่หนึ่งไทยเสียเปรียบดุลการค้าโดยเฉลี่ยประมาณ 2,800 ล้านบาท ในแผนพัฒนาฉบับที่สองไทยจะเสียเปรียบดุลการค้าโดยเฉลี่ยปีละ 10,000 ล้านบาท แสดงให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจของไทย ได้กลายเป็นระบบเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาต่างประเทศเป็นอย่างมาก ในทางปฏิบัติเศรษฐกิจของไทยจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบตลอดมา โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 2510-2514 ซึ่งในระยะนี้ไทยจะขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นเฉลี่ยปีละ 5,700 ล้านบาท ซึ่งมีสัดส่วนเกินกว่าครึ่งหนึ่งของการขาดดุลรวมกันทั้งหมด¹

การพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แผนพัฒนาทั้ง 2 ฉบับนี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยในลักษณะการขาดดุลระหว่างภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรม และการขาดดุลการค้ากับต่างประเทศ เช่นนี้ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมและการเมืองอย่างมาก กล่าวคือ ผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นประชาชนที่อยู่ในเขตชุมชนที่มีความรู้ทางการเมืองและอยู่ในการจัดตั้ง หมายถึงมีการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กร เช่น สหภาพแรงงาน เป็นต้น เป็นกลุ่มที่สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มพลังทางสังคมและทางการเมือง ต่อรองอำนาจกับรัฐบาลอันจะส่งผลกระทบต่อทางการเมืองด้วยเช่นกัน²

3.1.3 สภาพทางสังคม

ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อเงื่อนไขต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังนี้ ประการแรก คือ การเพิ่มจำนวนประชากรตั้งแต่ พ.ศ. 2503-2513 ในระยะ 10 ปีนี้ประชากรได้เพิ่มจาก 26 ล้านในปี 2503 เป็น

¹ วัชรวิทย์ สุรการวิทย์, ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น : 10 ปีหลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น หน้า 79-81.

² คาร์ล มาร์กซ์ มีทฤษฎีว่า ในระบบทุนนิยมที่มีการจกจ่ายประโยชน์ต่อผู้ใช้แรงงานจะถูกทำลายโดยการปฏิบัติ โดยการฉกฉวยของชนชั้นกรรมาชีพ.

36 ล้านในปี 2513 หรือร้อยละ 38.4¹ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นนี้จะมีผลกระทบทางสังคม เช่น การทำให้ เกิดชุมชนแออัดเนื่องจากการย้ายถิ่นฐานจากชนบทไปสู่ตัวเมือง รวมทั้งการเกิด กลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพราะความเจริญทางเศรษฐกิจ เกิดชนชั้นกลางทางเศรษฐกิจ ผู้ใช้แรงงาน ในภาคอุตสาหกรรมและกิจการบริหาร นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจได้ทำให้จำนวนผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งเดิมมีจำนวนเพียงเล็กน้อยได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้จำนวนของผู้ใช้แรงงานที่อยู่ในภาคกิจกรรมบริการต่าง ๆ ซึ่งเพิ่มขึ้นตามจำนวนการเพิ่มของประชากรและการขยายตัวของชุมชนก็ได้เพิ่มจำนวนขึ้นด้วย เพราะฉะนั้นจะส่งผลในแง่การเมืองเนื่องจากกลุ่มที่อยู่ในเขตชุมชนมีประสบการณ์และความคิดอันกว้างขวาง สามารถใช้การนัดหยุดงานเป็นอำนาจต่อรองทางการเมืองได้²

ประการต่อมา เกิดการขยายตัวของชุมชนและการเกิดชุมชนกลุ่มใหม่ ระยะเวลา 10 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2503-2513 นั้นได้เกิดการขยายตัวของชุมชน อันเป็นผลมาจากการเพิ่มประชากรและการย้ายถิ่นฐานประชากรในเขตนครหลวง และเขตเทศบาลที่วราชอาณา จกรได้เพิ่มจำนวนขึ้น ขณะเดียวกันจำนวนครัวเรือนและจำนวนผู้ใช้แรงงาน (อายุ 11 ปี ขึ้นไป) ที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมได้ลดลง ความหนาแน่นของประชากรต่อตารางกิโลเมตร ได้เพิ่มขึ้น จำนวนคนรู้หนังสือก็เพิ่มขึ้นตามส่วน จากตารางที่ 3.3 จะเห็นว่าการเพิ่มขึ้นใน ด้านต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นต้นว่า เรื่องอาชีพ ที่อยู่ อาศัย ปัญหาชุมชน ซึ่งง่ายต่อการกลายเป็นปัญหาทางการเมือง³

¹ ถีซิด ซีระเวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, หน้า 207.

² กิจการสาธารณูปโภค เช่น ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ขนส่ง ท่าเรือ รถไฟ รก โดยสารประจำทาง ถ้ามีการนัดหยุดงานจะเกิดปัญหาอย่างมากและเป็นอำนาจการต่อรองทางการเมืองที่มีน้ำหนัก.

³ ถีซิด ซีระเวคิน, "แนวคิดการเมืองของสำนักทฤษฎีกรรมศาสตร์ การวิจารณ์และเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์แนว System Analysis," ใน สมบัติ จันทร์วงศ์, บรรณาธิการ รัฐศาสตร์ : สถานภาพและการพัฒนา (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511).

ตารางที่ 3.3 อัตราการเกิดชุมชนและผู้หิ้วสิ่ง

อัตราความเจริญ ของชุมชน	หัวราช ลาขวจักร	กวม. กลาง	ภาค อีสาน	เหนือ	ใต้	
1. ร้อยละของประชากร ในเขตเทศบาล						
ปี 2503	12.5	80.4	8.9	3.5	6.4	10.1
ปี 2513	13.2	81.1	9.5	3.7	5.9	10.7
2. ร้อยละของครัวเรือน ในภาคเกษตร						
ปี 2503	74.6	14.0	69.0	88.3	79.2	79.0
ปี 2513	62.6	6.5	52.8	78.4	69.6	63.1
3. ร้อยละของผู้ใช้แรงงาน ตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไปในภาค เกษตรกรรม						
ปี 2503	82.3	18.4	72.7	93.3	86.7	84.8
ปี 2513	79.3	9.9	71.5	91.8	85.6	82.3
4. จำนวนประชากรต่อ ตารางกิโลเมตร						
ปี 2503	51	1,366	60	53	34	47
ปี 2513	66	1,987	74	71	44	61
5. จำนวนประชากรต่อ ตารางกิโลเมตรใน เขตเทศบาล						
ปี 2503	3,826	9,695	1,959	2,867	3,367	1,913
ปี 2513	4,118	8,587	2,290	3,484	2,674	2,184

(มีต่อ)

ตารางที่ 3.3 (ต่อ)

อัตราความเจริญ ของชุมชน	หัวราช อาณาจักร	กทม.	กลาง	ภาค อีสาน	เหนือ	ใต้
6. ร้อยละของผู้รู้หนังสือ ที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปี ขึ้นไป						
ปี 2503	70.8	80.0	74.66	107.9	60.9	61.9
ปี 2513	81.8	89.7	83.60	129.8	71.1	75.3

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ สถิติประชากรปี 2503 และ 2503.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และการเกิดชนกลุ่มใหม่ในสังคมจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพ จะเห็นได้ว่าในตารางที่ 3.4 จำนวนคนที่อยู่ในระดับบริหารเพิ่มขึ้นเมื่อปี 2513 ถึงร้อยละ 94.5 การเพิ่มในภาคเกษตรกรรมมีบ้าง แต่เมื่อเทียบกับภาคอุตสาหกรรมแล้วน้อยมาก การเติบโตของชนชั้นกลาง นักธุรกิจ สถาบันการเงิน และผู้ลงทุนอุตสาหกรรมนี้เป็นผลเนื่องมาจากการเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ผสมกับการไหลเข้ามาของเงินทุนและเงินกู้ต่างประเทศได้ทำให้เกิดความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างผู้นำทางการเมืองซึ่งได้แก่ทหาร ข้าราชการพลเรือนชั้นผู้ใหญ่ กับกลุ่มพ่อค้า ผลก็คือผู้นำทางการเมืองได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจซึ่งจะเป็นฐานอำนาจทางการเมือง ในขณะที่นักธุรกิจได้รับอิทธิพลคุ้มกันให้ความสะดวกรวมทั้งเปิดช่องให้มีส่วนเสนอแนะในการออกกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ซึ่งคนและบริษัทผู้นำทางการเมืองมีผลประโยชน์ร่วมกัน แต่อำนาจทางการเมืองโดยตรงก็ยังคงอยู่ในกลุ่มผู้บริหารบ้านเมือง พันธมิตรระหว่างกลุ่มผู้นำทางการเมืองและนักธุรกิจในลักษณะนี้จะเป็นตัวกีดกร่อนระบบการเมืองในที่สุด

ตารางที่ 3.4 ประชากรอาชีพต่าง ๆ อายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป

กลุ่มอาชีพ	ปี 2503	ปี 2513	ส่วนเพิ่มร้อยละ
ช่างเทคนิค	173,960	284,104	63.3
ระดับบริหาร	26,191	246,591	94.5
เสมียน	154,303	190,238	23.3
พนักงานขาย	735,457	833,607	13.3
ชาวนา ประมง ฯลฯ	11,332,489	13,217,416	16.6
ในเมือง	26,255	42,605	62.2
ชนสง	144,610	225,204	55.7
ช่าง คนงานก่อสร้าง	806,205	1,109,943	37.7
พนักงานบริการ	273,375	471,949	72.7

(มีต่อ)

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

กลุ่มอาชีพ	ปี 2503	ปี 2513	ส่วนเพิ่มร้อยละ
อื่น ๆ	99,259	30,560	-59.2
จำนวนผู้ใช้แรงงานใหม่	64,880	197,869	305.0
รวมทั้งหมด	13,836,984	16,850,136	21.7

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

และในขณะที่เกี่ยวกับกลุ่มนักศึกษา นักเรียนอาชีวะได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากมาโดยเนื่องจากการขยายการศึกษาอันเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาแห่งชาติจำนวนมหาวิทยาลัยและโรงเรียนอาชีวะได้ขยายออกไปในต่างจังหวัดตามภาคต่าง ๆ ทำให้ไม่มีผู้สำเร็จการศึกษาเป็นจำนวนมาก ในจำนวนผู้รับการศึกษาหรือฝึกอบรมเหล่านี้เดิมจะถูกดึงเข้าไปอยู่ในภาครัฐบาลและเอกชน แต่เมื่อมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมากมานี้ ทำให้ไม่สามารถรับได้ เกิดปัญหาการว่างงาน เป็นผลให้เกิดความไม่พอใจขึ้นในหมู่ของผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในสถาบันต่าง ๆ เพราะไม่แน่ใจในอนาคตของตน จะเห็นได้ว่าจำนวนนักศึกษามหาวิทยาลัยซึ่งส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชนชั้นกลางได้เพิ่มมากขึ้นจากจำนวน 42,000 คนในปี 2506 เป็นจำนวน 86,000 คนในปี 2515 ทำให้เกิดสภาพการแข่งขันกันสูง¹ พวกเขาเริ่มรู้สึกว่าคุณภาพที่เคยได้รับประโยชน์จากระบบสหกรณ์ เริ่มไม่ดีเท่ากับก่อนหน้านี้ นิสิตนักศึกษาจำนวนมากเริ่มประสบกับความยากลำบากในการหางานทำและไม่พอใจในงานที่ทำ เนื่องจากไม่ได้ใช้ความรู้ที่ได้รับจากมหาวิทยาลัย จึงเกิดการตอกย้ำประเด็นของความหวังกับ

¹ อดิศักดิ์ ชุ่มพล, "ย้อนระลึกถึงคนรุ่นใหม่: กำเนิดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย," หน้า 62.

ความเป็นจริงซึ่งนักคิดและนักศึกษาระบอบอยู่ในขณะนั้น นิสิตนักศึกษา เกิดความรู้สึกต่อต้าน
ระบอบกันมากขึ้น และพร้อมที่จะแสดงความรุนแรงออกมา เพราะไม่พอใจในนโยบายของ
รัฐบาล

กล่าวโดยสรุป สภาพการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นผลมาจากสภาพการเมืองและ
นโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้นำทางการเมือง นับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
เป็นต้นมาที่เน้นลักษณะการปกครองภายใต้ระบอบเผด็จการทหารเป็นส่วนใหญ่ การพัฒนา
ประเทศด้วยการกำหนดแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมภายใต้กระบวนการทางการเมืองแบบ
เผด็จการอำนาจนิยมและการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบหึงพาดำต่างชาติ ได้นำมาซึ่ง
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลาย ๆ ลักษณะด้วยกัน คือ เกิดความไม่สมดุลในการเจริญ
เติบโตทางเศรษฐกิจระหว่างภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ในขณะเดียวกันระบอบการ
เมืองการปกครองมิได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ด้วยเหตุนี้
กระแสการเรียกร้องของกลุ่มหลังทางสังคมจึงเกิดขึ้น โดยมีขบวนการนิสิตนักศึกษาเป็นตัวนำ
ในการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง

เหตุการณ์รุนแรง 14 ตุลาคม 2516

ในที่สุดก็ได้ เกิดเหตุการณ์อันเป็นชนวนที่ทำให้นิสิตนักศึกษาได้มา ผันหน้ากับรัฐ-
บาล โดยตรง นั่นคือ "กรณีทุ่งใหญ่" ที่ข้าราชการตำรวจและทหารชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดกับผู้นำ
ทางการเมืองได้ไปล่าสัตว์ในเขตป่าสงวนทุ่งใหญ่ จังหวัดกาญจนบุรี และเครื่องบินของทาง
ราชการได้เกิดอุบัติเหตุตกเมื่อเดือนพฤษภาคม 2516 ทางราชการได้แถลงข่าวว่าเป็นการ
ไปปฏิบัติราชการลับ นักศึกษาและสื่อมวลชนได้กล่าวโจมตีการกระทำของรัฐบาล เป็นเหตุ
ให้มีการกล่าวขานกันอย่างกว้างขวาง เพื่อต้องการให้รัฐบาลลงโทษผู้ละเมิดกฎหมายดัง
กล่าว ขณะที่ความชอบธรรมของรัฐบาลลดลงเรื่อย ๆ สภาเกล้าใหม่ได้มีมติให้ต่อลาผู้ราช
การแก้จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดและจอมพลประภาส จารุเสถียร
เป็นผู้บัญชาการทหารบกไปอีก 1 ปี ทำให้นิสิตนักศึกษาและประชาชนแสดงความไม่พอใจ
เป็นอันมาก ในเดือนมิถุนายน 2516 ชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ออกหนังสือ

สื่อชื่อ "มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ" ในหนังสือฉบับนี้ชี้ข้อความตอนหนึ่ง สืบคดีจอมพล
ถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ว่า

"สภาสัตว์ป่าแห่งทุ่งใหญ่

มีมติให้ปล่อยสัตว์ป่าอีก 1 ปี

เนื่องจากสถานการณ์ภายในและภายนอก เป็นที่น่าไว้วางใจ"

ซึ่งเป็นที่เข้าใจในหมู่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดีว่าผู้เขียนข้อความ เชื่อมโยงกรณีทุ่งใหญ่
เข้ากับการต่ออายุราชการ โดยวิจารณ์ผู้นำรัฐบาลว่ากระทำคนเป็น "สภาสัตว์ป่า" ในการ
นี้ ดร. พักดี ผาสุกนิรันตร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ตั้งลมชื่อนักศึกษาทั้ง 9 คน
ออกจากความเป็นนักศึกษา ตามหนังสือคำสั่งมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ 272/2516 ลงวันที่
26 มิถุนายน 2516² นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงส่วนหนึ่ง เริ่มทำการเคลื่อนไหว
คัดค้าน มีการแจกใบปลิวในมหาวิทยาลัยและหุดไฮล์ปาร์ค โรงแรมที่พักของมหาวิทยาลัย
และได้มีการขอความร่วมมือในการประท้วงไปถึงสถาบันอื่น ๆ มีการชุมนุมกันที่ถนนสาทร
ประชาธิปไตย เรียกร้องให้คืนสภาพนักศึกษาให้แก่นักศึกษาทั้ง 9 คน นักศึกษาได้ชี้ให้เห็น
ว่าระบบเผด็จการกำลังเข้าครอบงำการศึกษาชั้นอุดมศึกษา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการที่
รัฐบาลกดขี่ข่ม ขู่ประชาชนอยู่ตลอดเวลา ทางศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ โดยมีนายธีรยุทธ
บุญมี และนักศึกษาทั้ง 9 คน ที่ถูกกล่าวชื่อได้ยื่นข้อเสนอ 4 ข้อให้รัฐบาลพิจารณา คือ³

¹ หนังสือชมรมคนรุ่นใหม่, มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ, หน้า 6.

² นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง 9 คน ได้แก่ นายแสง รุ่งนิรันตร์กุล
นายวันชัย แซ่เตียว นายบุญส่ง ชโลธร นายวิสา ศุภทัฬห นายสมพงษ์ สระกวี นายสุเมธ
สุวิริยะเสถียร นายธานี พักดีเศรษฐ นายประเดิม คำรงค์เจริญ และนางสาวกุลปราณี
เมฆศรีสวัสดิ์

³ วิเศษกรณี (นามแฝง) รวมหาวิปโยค มุขจอมพลถนอมกิตติขจร (กรุงเทพฯ
นคร : บริษัทรวมการพิมพ์, 2516), หน้า 672.

1. ขอให้นักศึกษาที่ถูกลบชื่อออกจากทะเบียนได้ เข้าสำเนาต่อไป
2. ให้ชัย คร. สักดิ์ มาสุกนิรันดร์ ออกจากลิสการบ่มเพาะวิทยาลัยรามคำแหง
3. ให้คำแนะนำผู้ที่ทำร้ายนักศึกษาในมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน ศกนี้
4. ให้รัฐบาลร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จสิ้นภายใน 6 เดือน

ในที่สุดรัฐบาลต้องยอมทำตามข้อเรียกร้องของกลุ่มนักศึกษาที่ทำการประท้วงและก่อนสลายการชุมนุม นายธีรยุทธ บุญมี เลขาธิการศูนย์ฯ ที่งัดโลกลอกจากตำแหน่งในช่วงนั้นพลตรี ได้ประกาศเรียกร้องให้รัฐบาลร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใช้ภายในระยะเวลา 6 เดือน โดยทำการจัดตั้ง "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ" ขึ้น มีนักการเมือง อาจารย์มหาวิทยาลัย นิสิตนักศึกษาประมาณ 100 คน ร่วมกันเข้าชื่อเรียกร้องให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ในวันศุกร์ที่ 5 ตุลาคม 2516 กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้แถลงข่าวและประกาศเจตนารมณ์ 3 ประการ คือ

1. เรียกร้องให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญโดยเร็วที่สุดอย่างสันติวิธี
2. ให้การศึกษาทางการเมืองเกี่ยวกับเรื่องรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตย
3. กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสำนึกและหวงแหนในสิทธิ เสรีภาพของตน

วันที่ 6 ตุลาคม 2516 ทางกลุ่มได้เคลื่อนไหวด้วยการเดินถือโปสเตอร์แจกใบปลิวและหนังสือแก่ประชาชนระหว่างที่ทำการแจกใบปลิวอยู่ที่ประตูน้ำตำรวจได้เข้าจับกุมในข้อหาว่าสู่มและชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า 5 คนซึ่งมีความผิดตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4¹ และก่อความวุ่นวายทางการเมืองเพราะขณะนั้นยังประกาศใช้กฎอัยการศึก อยู่ ผู้ที่ถูกจับกุมทั้งหมดมี 11 คน คือ

¹ ในประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4 มีความว่า "ความที่ได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรตั้งแต่วันที่ 12 พฤศจิกายน 2514 เวลา 20.11 น. เป็นต้นไปแล้วนั้นจึงห้ามมิให้มิวสุ่มชุมนุมในทางการเมือง ๗ ที่ใด ๆ มีจำนวนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ผู้ฝ่าฝืนต้องถูกลงโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ."

1. นายธีรยุทธ บุญมี อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์
2. นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์
3. นายพนพร สุวรรณพานิช กองบรรณาธิการนิตยสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์
4. นายทวี หนึ่นนิกร อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์
5. นายปรีดี บุญเชื้อ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์
6. นายรัชฎา ชูชฎาธาร นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์
7. นายบัณฑิต รลงนัลดรัตน์ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์
8. นายบุญส่ง ชลเชษฐ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์
9. นายวิสา ภัณฑิลา นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์
10. นายมนตรี จึงสีริอากรณ์ กองบรรณาธิการนิตยสารราชภัฏวชิรเวศน์
11. นายชัยวัฒน์ สุรวิชัย อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์

ข่าวการจับกุมผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญทั้ง 11 คน แพร่สะพัดออกไปอย่างรวดเร็ว นายกสโมสรณีสวัสดิ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นายกองการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์จังหวัดบุรีรัมย์ รองเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยผ่านการเมือง รองเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยผ่านเศรษฐกิจ และผู้แทนนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดล ได้ไปที่กองบังคับการตำรวจสันติบาล เพื่อขอเยี่ยมบุคคลทั้ง 11 คน และขอทราบข้อหาที่ถูกจับ แต่ทางตำรวจปฏิเสธไม่ยอมให้เยี่ยมและห้ามประกันตัวทั้งหมด

และในวันที่ 7 ตุลาคม 2516 เวลา 10.00 น. เจ้าหน้าที่ตำรวจได้เข้าค้นสำนักงานนายความธรรมรังสี ที่ถนนวิสุทธิกษัตริย์ บางขุนพรหม ซึ่งเป็นของนายไชแสง สุภาใส อธิบดี ส.ส. นครพนม เจ้าหน้าที่ตำรวจได้ค้นพบเอกสาร โปสเตอร์และหนังสือของทางห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากนั้นตำรวจได้เพิ่มข้อหาความผิดในลักษณะกบฏต่อราช

อาณาจักรตามกฎหมายอาญา มาตรา 116¹ และลอกหมายจังกายไขแสง สุกใส ทั่วประเทศ โดยตำรวจได้แถลงข่าวว่าหลักฐานที่พบจากที่ต่าง ๆ ที่ชี้ชัดว่ากลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญมีแผนที่จะล้มล้างรัฐบาลโดยดำเนินการเป็นขั้น ๆ และทุกอย่างล้วนมีนัยสื่อว่ารับแทนจากคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ยังได้จับกุมนายก้องเกียรติ คงลา นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งไม่มีชื่อปรากฏในกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ทางศูนย์กลางนิสิตฯ ได้เรียกประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ และได้ออกแถลงการณ์คัดค้านการจับกุมผู้ต้องหา 13 มีใจความว่า

¹กฎหมายอาญา มาตรา 116 ไขผู้ตีว่า "ผู้ใดกระทำให้ปรากฏแก่ประชาชน ด้วยวาจา หนังสือ หรือวิธีอื่นอันมิใช่การกระทำภายในความมุ่งหมายแห่งรัฐธรรมนูญ หรือมิใช่แสดงความคิดเห็นโดยสุจริตใจ

1. เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมายแผ่นดินหรือรัฐ โดยให้กำลังข่มขืนใจกำลังประทุษร้าย
 2. เพื่อให้เกิดกบฏหรือกระด้างกระเดื่องในหมู่ประชาชนถึงขนาดก่อความไม่สงบในราชอาณาจักร
 3. เพื่อให้ประชาชนละเมิดกฎหมายแผ่นดิน
- กฎหมายมาตรานี้ระบุให้จำคุกผู้กระทำความผิดไม่เกิน 7 ปี.

แถลงการณ์ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
กรณีรัฐบาลจับกุมประชาชน 11 คนที่ เรียกร้องรัฐธรรมนูญ

ตามที่นิสิตนักศึกษาและประชาชนจำนวน 13 คนได้ถูกจับกุมเนื่องจากการ
ใช้สิทธิ เพื่อให้ได้มาซึ่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดในการ
ปกครองประเทศ ทั้งเป็นการต่อสู้ เรียกร้อง เพื่อให้ผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมือง
คืนอำนาจอธิปไตยให้แก่พลชนชาวไทย ซึ่งจะเป็นหลักประกันถึงสิทธิ เสรีภาพ
ของปวงชนอันพึงมี เยี่ยงเสรีชนนั้น

ปรากฏว่า ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองได้ใช้อำนาจของคนอย่าง ก็นขอม ขต
และ ไร่หมุนกรรม โดยการพยายามยัดความผิดฐานเป็นกบฏค่อมแผ่นดิน และ
พยายามรวบรวม และสร้างหลักฐานปรักปรำกลุ่มนิสิตนักศึกษาและประชาชนดัง
กล่าวให้มีความผิดจริงตามในอำนาจชลบธรรมของรัฐบาลตลอดกาล

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในนามของประชาชนชาวไทยทั้ง
มวลจะขอเกี่ยวพันร่วมกับประชาชนชาวไทยในการพิทักษ์รักษาสิทธิ เสรีภาพของ
ปวงชน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและ เสรีภาพอันชอบธรรมตามระบอบประชาธิปไตย
จนถึงที่สุด แต่ถ้าหากรัฐบาลมีความบริสุทธิ์ใจต่อประชาชนอย่างแท้จริงแล้ว
ทางศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย หวังว่ารัฐบาลจะได้ระงับพฤติ
กรรมการปราบปรามประชาชนโดยด่วน เพื่อให้ประชาชนชาวไทยจะได้มีความ
มั่นใจได้ว่า รัฐบาลนี้เป็นรัฐบาลที่จะปกครองประชาชนด้วยอำนาจอันชอบธรรม
เพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนชาวไทยทั้งมวล

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

7 ตุลาคม 2516

พร้อมกันนั้นนายสมบัติ ธารงษ์ญาวงค์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ในขณะนั้นได้แถลงว่า "การจับกุมครั้งนี้เป็นการแสดงว่ารัฐบาลไม่ต้องการให้ประชาชนรู้เรื่องประชาธิปไตย มุ่งสร้างอาณาจักรแห่งความกลัวให้แก่ประชาชน และได้แถลงต่อไปอีกว่าทางศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย จะยื่นหยัดร่วมกับประชาชนในการพิทักษ์รักษาสีหิเสรีภาพของประชาชน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพอันชอบธรรม"

ในวันที่ 8 ตุลาคม 2516 องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒจำนวนประมาณ 100 คนร่วมกันลงชื่อถึงจอมพลถนอม กิตติขจร เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมแก่นักศึกษา อาจารย์และประชาชนที่ถูกจับกุม โดยกล่าวว่า "คณะบุคคลดังกล่าวได้กระทำความนโยบายของรัฐบาลในอันที่จะช่วยส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้มั่นคง"² ในการนี้จอมพลประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและอธิบดีกรมตำรวจได้แถลงต่อสื่อมวลชนว่า "หลักฐานต่าง ๆ ที่จับได้นั้นเป็นแผนการก่อเรื่องเป็นชั้น ๆ ซึ่งเจ้าหน้าที่กำลังดำเนินการสอบสวนต่อไป แผนการเหล่านี้มีทั้งการยุยงทหารแยกเป็นทหารการเมืองและทหารอาชีพ นอกนั้นยุยงกรรมการทั้งกรรมการที่เป็นกลุ่มบริหาร และกรรมการอาชีพ หลักฐานเหล่านี้จะเรียกว่าเป็นการเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้อย่างไร" โดยได้ย้าถึงเรื่องการร่างรัฐธรรมนูญต่อผู้แทนหนังสือพิมพ์ว่า "เสรีภายใน 3 ปีแน่"³ และได้กล่าวถึงการที่นิสิตนักศึกษาดำเนินการเรียกร้องรัฐธรรมนูญว่ามีพวกคอมมิวนิสต์จากต่างประเทศเข้ามาแทรกแซง จึงจำเป็นต้องหาทางกำจัดนิสิตนักศึกษาร้อยละ 2 จากจำนวนแสนคน ดังปรากฏในบันทึกรายงานการประชุมกระทรวงมหาดไทยครั้งที่ 28/2516⁴

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ขบวนการประชาชน ตุลาคม 2516

(กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2517), หน้า 35.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

⁴ ุรายละเอียดรายงานการประชุมกระทรวงมหาดไทยครั้งที่ 28/2516 ใน

วันหาปิติ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิเศษ, 2516), หน้า 253-255.

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีการประชุมกับคณะกรรมการองค์
การนักศึกษา โดยมีผู้แทนศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา เข้าร่วมถึงเหตุการณ์ด้วย

เป้าหมายในขั้นแรกให้ทางรัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน และผู้ที่ถูกจับ
เกี่ยวกับกรณีนี้ด้วย โดยปราศจากข้อหาใด ๆ กลุ่มนักศึกษามีข้อเสนอต่อที่ประชุมในการ
ตัดสินใจของคณะกรรมการองค์การนักศึกษาว่า องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ควรชักชวนให้นักศึกษางดสอบและชุมนุมเพื่อการประท้วง โดยเรียกร้องให้สถาบันอื่น ๆ
เข้าร่วมด้วย มีการออกแถลงการณ์คัดค้านโจมตีการกระทำของรัฐบาล

วันที่ 9 ตุลาคม 2516 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษาได้ระดมกำลังกัน
ช่วยติดโปสเตอร์ที่บริเวณมหาวิทยาลัย ชักชวนให้นักศึกษาไปร่วมกันประท้วงที่ลานโพธิ์ คณะ
ศิลปศาสตร์ และประณามการกระทำของรัฐบาลอย่างเปิดเผย ได้มีการประมวลเหตุการณ์ที่
เป็นเหตุการณ์ของรัฐบาลถนน-ประชาส ดังนี้

1. จับกุม 3 อดีต ส.ส. ที่ยื่นฟ้องคณะปฏิวัติชุดถนน-ประชาส เป็นกบฏใน
ราชอาณาจักรต่อศาลสถิตยุติธรรม
2. การล้มล้างรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2511 และประกาศใช้กฎอัยการศึก
ด้วยอำนาจคณะปฏิวัติ
3. การจับกุมประชาชน 8 คนเมื่อเดือนมิถุนายน 2516
4. ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299
5. คำสั่งทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ เกี่ยวกับกฎการอภิปรายในมหาวิทยาลัย
6. กรณีการล่าสัตว์ป่าที่ทุ่งใหญ่
7. การใช้อำนาจตามมาตรา 17 ของคณะปฏิวัติ
8. การจับกุมกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ

สถานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เปิดประชุมวิสามัญสมัยที่ 2 ครั้งที่ 1
เป็นการฉุกเฉิน เพื่อปรึกษาหารือในการคัดค้านรัฐบาลที่ใช้วิธีรุนแรงกับผู้เรียกร้อง
รัฐธรรมนูญทั้ง 13 คน และที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ดำเนินการสรุปได้ดังนี้

1. ทำหนังสือเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน โดยไม่มีเงื่อนไข โดยขอให้นักศึกษาทุกสถาบันลงชื่อเป็นบัญชีทางว่าว แล้วแต่งตั้งผู้แทน 10 คนยื่นหนังสือถึง นายกรัฐมนตรี
2. ทำหนังสือถึงอธิการบดีให้ เลื่อนการสอบประจำภาคแรกออกไปจนกว่าการ เรียกร้องจะได้ผล
3. ให้องค์การบริหารฯ ผู้ด้วยวิื่อหิงสา โดยจะนั่งประท้วงตลอดไปทั้งวันทั้งคืน
4. หากวิื่อหิงสาไม่ได้ผลจะใช้วิธีเดินขบวนประท้วง
5. ให้ประกาศจุดหมายที่แน่นอน และกำหนดเป็นเป้าหมายที่แน่นอน และเรียกร้องให้นักศึกษาทั่วประเทศร่วมประท้วง

ได้มีการเคลื่อนไหวและคัดค้านการกระทำของรัฐบาล ทั้งในกรุงเทพฯ และใน ส่วนภูมิภาค คือที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และที่จังหวัดสงขลา วิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิทยาลัยครุนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน จังหวัดชลบุรี ทำ ให้รัฐบาลประกาศใช้มาตรา 17 ควบคุมตัวผู้ต้องหาอย่างไม่มีกำหนด

วันที่ 11 ตุลาคม 2516 นายสมบัติ ธารงชัยวงศ์ เลขาธิการศูนย์ฯ พร้อมด้วย คณะกรรมการศูนย์ฯ ได้เข้าพบฝ่ายรัฐบาลที่วังปารุสก์ จอมพลประภาส จารุเสถียร ได้ กล่าวกับตัวแทนนิสิตนักศึกษา สรุปได้ว่า ยังไม่ปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน และประกาศจะ ใช้รัฐธรรมนูญภายใน 20 เดือน นอกจากนี้ยังได้พูดถึงการชุมนุมของนิสิตนักศึกษาว่า กรณีที่ เกิดขึ้นแม้จะมีคนมาร่วมกันจำนวน 2-3 หมื่นคน แต่ยิ่งถือว่าเป็นประชามติไม่ได้ และยืนยัน ว่าจะต้องลงโทษตามกฎหมาย จะต้องสอบสวนต่อไป การใช้มาตรา 17 กับผู้ต้องหานั้นเพื่อ ประโยชน์ของผู้ต้องหาโดยหวังที่ไม่ต้องยุ่งยากในการนำตัวไปฟ้องศาล คณะกรรมการบริ หารศูนย์ฯ เห็นว่าการเจรจาไม่เป็นผลสำเร็จ จึงตกลงกันว่าจะใช้มาตรการขั้นสุดท้าย คือ เดินขบวนและระแวงค์ต่อไปด้วยวิื่อหิงสาจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ จอมพลถนอม กิตติขจร ได้สั่งตั้งกองบัญชาการผสมสำหรับการปราบจลาจล โดยแถลงว่า มิใช่เป็นเรื่องเตรียมการ ปราบแต่อย่างใด หากเป็นเรื่องการรักษาความสงบเท่านั้น

วันที่ 12 ตุลาคม 2516 ทางศูนย์ฯ ได้ยื่นคำขาดต่อรัฐบาลให้ปล่อยตัวผู้ต้องหา
ทั้ง 13 คนทันทีทันท่วงทีภายใน 24 ชั่วโมง มีกำหนดตั้งแต่ 12.00 น. ของวันที่ 12
ตุลาคม ถึงเวลา 12.00 น. ของวันที่ 13 ตุลาคม หากไม่เป็นไปตามคำเรียกร้อง
ทางศูนย์ฯ จะพิจารณาใช้มาตรการเด็ดขาดต่อไป

วันที่ 13 ตุลาคม 2516 ประชาชน นักเรียน นิสิตนักศึกษา กว่า 500,000 คน
ได้ชุมนุมกันที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อรอคำคอมจากรัฐบาล เวลา 12.00 น. ผ่าน
ไปไม่มีคำคอมจากรัฐบาล การเดินขบวนของนิสิตนักศึกษาและประชาชนครั้งยิ่งใหญ่ได้เริ่ม
เคลื่อนขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมาหยุดที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย .บาง
ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ได้ยื่นคำขาดอีกครั้งหนึ่ง หากยังไม่ได้รับคำคอมที่น่าพอใจภายใน
เวลา 17.00 น. ก็จะดำเนินการขึ้นเด็ดขาด ทางผ่านทหารตำรวจได้รับคำสั่งให้เตรียม
พร้อมและตั้งกำลังตามถนนสายต่าง ๆ คณะกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ได้เข้าพบ
จอมพลประภาส จารุเสถียร ณ ส่วนรัฐบาล และได้รับคำที่แจ้งว่ารัฐบาลยินยอมปล่อยตัวผู้ต้อง
หาทั้ง 13 คน ส่วนข้อเรียกร้องอื่นเป็นอันระงับไป กรรมการศูนย์ฯ ขอกลับไปปรึกษา
กรรมการคนอื่น ๆ เพื่อประกาศสลายการชุมนุม และคณะกรรมการศูนย์ฯ อีกส่วนหนึ่งได้เข้า
เฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่วังสวนจิตรลดาฯ โทรานทางด้านอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล หัวหน้าศูนย์ปฏิบัติการ เมื่อถึงเวลา 17.00 น. ก็ยังไม่มีข่าว
จากคณะกรรมการศูนย์ฯ เนื่องจากการติดต่อประสานงานกันเป็นไปอย่างล่าช้า จึงได้สั่ง
เคลื่อนขบวนไปยังพระราชวังสวนจิตรลดาฯ โทราน เพื่อเอาพระบรมมหาราชวังเป็นที่พึ่ง ขณะเดียวกัน
สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยได้ออกประกาศว่า รัฐบาลกับผู้แทนนักศึกษาได้
ตกลงกันเรียบร้อยแล้ว และฝ่ายนักศึกษาจะให้การชุมนุมสลายตัว แต่ได้มีบุคคลบางคนที่มิใช่
นักศึกษาได้ถือโอกาสสื่อวิทยุรายโงมที่รัฐบาลต่อไป จึงขอให้นักศึกษาอย่าหลงเชื่อ เขาและขอ
เตือนผู้ใส่ร้ายรัฐบาลว่าอย่าก่อความวุ่นวายอีก ทำให้ผู้ชุมนุมกันเกิดความสับสน แต่ในที่สุดก็
ตกลงจะสลายการชุมนุม

วันที่ 14 ตุลาคม 2516 เวลาประมาณ 05.30 น. ได้มีการประกาศเลิกการ
ชุมนุม ผู้ชุมนุมที่ชุมนุมกันอย่างเคร่งเครียดมาเป็นเวลานาน ต่างก็แยกย้ายกันกลับบ้าน ค่ำ
มาได้ ก็เกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจภายใต้การนำของ พล.ต.ท. มนต์ชัย หิรัญคงขึ้น

ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ ที่ได้ติดกันการจราจรที่สี่แยกราชวิถี เพื่อป้องกันมิให้เกิดการปะทะระหว่างนักศึกษาและประชาชนกับทหารที่เฝ้าสวนรื่นฤดี เมื่อเกิดการปะทะกันตำรวจได้ลงมือปราบปรามนักเรียน นิสิตนักศึกษา ประชาชน ข้าราชการทำร้ายนักเรียนนิสิต นักศึกษาได้แพร่สะพัดไปอย่างรวดเร็ว ผุ่ชนที่เฝ้าแยกย้ายกันกลับก็มารวมตัวกันอีกและได้เคลื่อนตัวไปชุมนุมกันที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทหารตำรวจก็เริ่มปะทะกับประชาชน จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองได้พยายามใช้อำนาจรัฐรวมทั้งกำลังทหารที่มีอยู่ เข้าต่อสู้ปราบปรามนักศึกษาและประชาชนและพยายามแยกประชาชนไม่ให้มาร่วมสนับสนุนกับผู้ประท้วงด้วยการประกาศทางวิทยุกระจายเสียงว่า กลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงเป็นผู้ไม่หวังดีต่อ ประเทศชาติ ต้องการก่อการจลาจลและเป็นคอมมิวนิสต์¹ แต่การปราบปรามไม่ได้รับความร่วมมือจากพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น ประชาชน นิสิตนักศึกษา ได้บุกทำลายสถานที่ราชการ เสาสำนักงานสลากกินแบ่ง สำนักงาน กตป. กองบัญชาการ ตำรวจนครบาล ทำให้ทรัพย์สินของทางราชการเสียหาย ได้มีการพยายามเรียกร้องให้ทุกฝ่ายกลับสู่ความสงบโดยเร็ว หยุดยั้งการรบราฆ่าฟันกันเอง ในที่สุดจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และได้ยินยอมเดินทางออกนอกประเทศพร้อมด้วยจอมพลประภาส จารุเสถียร พันเอกณรงค์ กิตติขจร เหตุการณ์ต่าง ๆ จึงได้คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น

แม้ว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จะเป็นผลของการต่อสู้ของคนหลายกลุ่มรวมทั้งเป็นผลจากความขัดแย้งภายในคณะรัฐบาลเองด้วย แต่ในสายตาของคนทั่วไปแล้ว เหตุการณ์ครั้งนี้ก็คือชัยชนะของขบวนการนักศึกษานั่นเอง²

โดยสรุป อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ไม่ใช่ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ เกิดขึ้นเองหรือ เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นผลจากการพัฒนาของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สะสมมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นก่อนหน้า

¹ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ขบวนการประชาชน ตุลาคม 2516.

² วิโรจน์ ณ ระนอง, "นักศึกษากับการสร้างสรรค์สังคมไทย : บทบาทที่หิ่งปรารภณา," ใน วารสารธรรมศาสตร์ 4 (ธันวาคม 2526), หน้า 140.

เป็นระยะ ๆ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้เปิดโอกาสแก่ขบวนการนักศึกษาที่จะเคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาล และสร้างการยอมรับจากประชาชนในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเหตุการณ์ต่าง ๆ ก่อน 14 ตุลาคม เปิดโอกาสให้แก่ขบวนการนักศึกษาที่จะสร้างความพร้อมหรือหลังให้แก่ตนเอง โดยเฉพาะให้แก่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) ความพร้อมนี้เป็นทั้งในด้านนิสิตนักศึกษาเองที่จะสร้างระบบขององค์กรของตัวที่จะทำให้การเคลื่อนไหวเป็นไปอย่างมีแบบแผน และในด้านความชอบธรรมและการสนับสนุนจากประชาชน กล่าวคือ การทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการแสดงออกถึง ความไม่พอใจหรือปัญหาของประชาชน ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจน คือ ขบวนการนักศึกษามีโอกาสที่จะสร้างความพร้อมและการยอมรับจากประชาชนที่จะเป็นผู้นำในการคัดค้านรัฐบาล ทหารในขณะนั้น และที่สำคัญคือสถานการณ์ก่อนหน้าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม เป็นสถานการณ์ของการผูกขาดและใช้อำนาจทางการเมืองและการทหารที่ไม่ชอบธรรมของรัฐบาล ที่ส่งผลให้เกิดความไม่พอใจของประชาชนในวงกว้างนั่นเอง จะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของคุณสมบัติ ช่างชัยวงศ์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ขณะเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ว่า

"... สำหรับการเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลา มันเป็นกระบวนการที่เกิดมาอย่างต่อเนื่อง มันเป็น process ไม่ใช่ phenomena ลักษณะการเกิดพัฒนามาตั้งความรู้สึกดั้งเดิมที่รัฐบาลได้กระทำต่อประชาชน โดยเฉพาะในลักษณะของอำนาจเผด็จการ และลักษณะของการผูกขาดอำนาจทางการเมือง หนักไปกว่านั้นก็คือ : การผูกขาดอำนาจทางการเมืองและทางการเมืองทหารในกลุ่มวงศ์ตระกูล ซึ่งอันนี้เป็นเรื่องที่ทับถม และทำให้ประชาชนเห็นว่า เป็นรัฐบาลที่ไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง และมีใช้อำนาจในการปราบปรามประชาชนค่อนข้างบ่อย จนประชาชนรู้สึกว่ารัฐบาลใช้อำนาจในการปราบปรามประชาชนโดยไม่ชอบธรรม ลักษณะอย่างนี้มีมันได้ทับถมกันเรื่อย ๆ มา"

¹ สัมภาษณ์นายสมบัติ ช่างชัยวงศ์ เมื่อวันที่ 27 กันยายน 2525 อังใน ถนนวงษ์ตระหง่าน และคณะ, การเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 120.

ในทัศนะของสมบัติ ชำรงชัยวงศ์ นั้นเห็นว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาคม เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการละเมิดความไม่พอใจของประชาชนที่ถูกรัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการ ยุกขาดอำนาจทางการเมือง โดยไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชน นอกจากนั้น รัฐบาลในยุคนั้นได้ใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ชอบธรรม ถือเป็นจุดบกพร่องที่นักศึกษาทยอยยกขึ้นเป็นประเด็นในการต่อต้านรัฐบาล และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่ การเคลื่อนไหวกรณีต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การเคลื่อนไหวคัดค้านกฎหมายโบว์ดำ และกรณีทุ่งใหญ่ จากคำให้สัมภาษณ์ของสมบัติ ชำรงชัยวงศ์ กล่าวว่า

".....กรณีทุ่งใหญ่เป็นกรณีให้เห็นได้ชัดถึงการใช้อำนาจหรือความไม่ชอบธรรม คือใช้ทรัพย์สินของทางราชการไปเพื่อความสนุกสนานกันแล้ว เกิดความเสียหายขึ้นซึ่งกันนี้กระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่อย่างกว้างขวาง ในครั้งนั้นศูนย์ฯ ก็ได้มีการเคลื่อนไหวคัดค้าน ในระหว่างนี้เอง ทางองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ก็ได้ทำหนังสือเรียกร้องต่ออายุผู้บัญชาการทหารสูงสุด ปรากฏว่า ดร. สักดิ์ มาสุกนิรันดร์ อธิการบดีในสมัยนั้นได้สั่งลบชื่อนักศึกษา 9 คนออก ด้วยเหตุนี้ทางศูนย์ฯ ก็ได้ทำการประชุมและมีมติเป็นเอกฉันท์ในการที่จะคัดค้านการกระทำที่ไม่ชอบธรรม ซึ่งถือว่าเป็นการริรคนและจำกัดสิทธิเสรีภาพอันชอบธรรมของนักศึกษาประชาชนมากเกินไป การเคลื่อนไหวในครั้งนี้มีประชาชนจำนวนมากมายื่นมาร่วมการคัดค้านด้วย"¹

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลในยุคนั้นไม่เป็นที่ศรัทธาของประชาชน ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า รัฐบาลเป็นรัฐบาลเผด็จการ ที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชน ใช้อำนาจไปในทางมิชอบ ก่อให้เกิดความเสียหาย นอกจากนี้ยังต้องการยุกขาดอำนาจทางการเมือง โดยพยายามหาทางปิดกั้นการแสดงออกของนักศึกษา เพื่อไม่ให้ นักศึกษาทำการต่อต้านคัดค้าน จนในที่สุดนักศึกษาประชาชนไม่สามารถที่จะทนนิ่งดูตาอยู่ต่อไปได้ การประท้วงที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของนักศึกษาประชาชนจึงเกิดขึ้น และสามารถโค่นล้มผู้ปกครองที่ใช้อำนาจเผด็จการลงได้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ลักษณะของขบวนการนักศึกษาในการ โคนล้ม เผด็จการ

เมื่อพิจารณาความสำเร็จของขบวนการนักศึกษา ในการเป็นผู้นำโค่นล้มระบอบเผด็จการทหารลงนั้น เราสามารถพิจารณาถึงหลังผลึกต้นบางประการที่นำไปสู่ความสำเร็จครั้งนี้ กล่าวคือ

1. โครงสร้างขององค์กร (organization)

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นหัวทอกในการดำเนินการทั้งหมดนั้น เมื่อพิจารณาในแง่โครงสร้างการจัดตั้ง (form of organization) เป็นแบบสหพันธ์ (federated forms of organization)¹ กล่าวคือเป็นการรวมองค์กรย่อยต่าง ๆ เข้ามารวมกันเป็นการรวมสโมสรนักศึกษาต่าง ๆ เข้ามา ซึ่งสโมสรนักศึกษาแต่ละแห่งก็มีฐานะเป็นองค์กรย่อยที่เข้ามารวมกันเป็นองค์กรใหญ่ เช่น องค์กรของนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ กลุ่มและชมรมที่ก้าวหน้าภายในมหาวิทยาลัย รวมเข้ามามีเป็นองค์กรใหญ่ คือ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ทำให้การดำเนินงานของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ได้รับการสนับสนุนจากนิสิตนักศึกษาทั่วไป นอกจากนี้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ยังได้ขยายองค์กรให้กว้างออกไปอีก โดยมีการจัดตั้งศูนย์กลางนักศึกษาในภาคต่าง ๆ เช่น ภาคใต้ ภาคอีสาน ภาคเหนือ และศูนย์อื่น ๆ ในข่ายงานของนักศึกษา เช่น ศูนย์นักเรียนไทยในต่างประเทศ มีการประชุมผู้นำนักศึกษาร่วมกับนักศึกษาจากต่างประเทศอีก 6 ประเทศ ได้แก่ ออสเตรเลีย ชองกง ไทย ลาว เขมร และสิงคโปร์² เพื่อความร่วมมือระหว่างกันอีกด้วย ทำให้ข่ายงานของขบวนการนักศึกษาครอบคลุมไปทั่วทั้งในและต่างประเทศ เวลาที่มีการเคลื่อนไหวจึงได้รับการสนับสนุนอย่างทั่วถึง

¹ อานนท์ ภัททวงศ์, "ความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการนักศึกษาไทย: พิจารณาด้านปัจจัยด้านองค์การ," หน้า 101.

² ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, วีรชนหาญกล้า รำลึกถึงวีรชน 14 ตุลาคม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2518), หน้า 207.

โครงสร้างโดยทั่วไปขององค์กรจะแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ด้วยกัน คือ ชั้นบน ชั้นกลาง และชั้นล่าง ชั้นล่างเป็นชั้นที่เต็มไปด้วยชีวิตชีวา เป็นชั้นที่แกว่งเป็นพื้นฐานที่มาของพลัง เป็นตัวขยายและเสริมความมั่นคงให้แก่ขบวนการ ผู้ที่อยู่ในชั้นนี้จะหางานที่ใกล้ชิดกับประชาชน ไปติดโปสเตอร์ แจกใบปลิว เดินข่าวสาร ทำหนังสือแจกประชาชน ชั้นล่างนี้จึงประกอบด้วยหน่วยงานขนาดใหญ่เป็นกลุ่มๆ นานา ๗ มากมาย ชั้นกลางได้แก่ผู้ปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพและความชัดเจนระดับหนึ่ง เป็นสะพานเชื่อมถ่ายทอดความคิดโครงการ และนโยบายตลอดจนคำที่แนะนำจากชั้นบนลงมาถึงชั้นล่าง เป็นหัวหน้าของปฏิบัติการงานเพื่อรายงานสภาพการณ์ต่าง ๆ สู่ชั้นบน ส่วนชั้นบนเป็นแกนนำของขบวนการนักศึกษา เป็นผู้ออกความคิดนั้นไปปฏิบัติให้เห็นจริง การแบ่งโครงสร้างเป็น 3 ชั้นดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็นการแบ่งที่ตายตัว แต่จะมีการเคลื่อนไหวขึ้นลงระหว่างชั้นทั้งสามตลอดเวลา จะพบว่า มีผู้ทำงานชั้นล่างเลื่อนขึ้นมาทำงานชั้นกลางในงานหนึ่ง และผู้ที่ทำงานชั้นกลางลงไปทำงานชั้นล่างในงานหนึ่ง ในการแบ่งงานก็เป็นการแบ่งแยกงานออกเป็นฝ่าย ๆ คือ งานด้านการเมือง งานเศรษฐกิจ ทางวัฒนธรรม และแบ่งตามกลุ่มคนในสังคม เช่น งานกรรมกร งานชาวนา งานคนยากจนในสังคม งานนักศึกษาในชุมชน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้โครงสร้างและขบวนการของขบวนการศึกษาค้นคว้าจะซับซ้อนและกว้างขวาง การจัดองค์กรเช่นนี้ทำให้มีความคล่องตัวในการทำงานและสามารถปรับรูปแบบของการทำงานได้ตลอดเวลา การเคลื่อนไหวทางการเมืองจึงทำได้กว้างขวาง

2. ผู้นำและอุดมการณ์

การที่ขบวนการนักศึกษา ได้กลายมาเป็นองค์กรที่มีอำนาจทางการเมืองได้ขึ้นประการหนึ่งขึ้นอยู่กับการมีผู้นำนักศึกษาที่มีความสามารถในการดำเนินการ ให้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ผู้นำนักศึกษาในระยะแรกยังไม่ค่อยมีบทบาทอะไรเด่นชัดนัก เนื่องจากการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นไปในรูปของกลุ่มอิสระต่าง ๆ ภายในสถาบัน ไม่ได้มีการเคลื่อนไหวกันอย่างค่อนเนื่อง ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งองค์กรนักศึกษาขึ้นมา ผู้นำขบวนการนักศึกษาจึงมีความสำคัญเป็นอันมาก ในการดำเนินงานให้เป็นที่ไปตามนโยบายของศูนย์ฯ ในระยะเริ่มแรกของศูนย์กลางนี้สื่อนักศึกษาฯ คือระหว่างปี 2513-2514 นั้นผู้นำนักศึกษาในช่วงนี้ยังไม่

๑ เรื่องเดียวกัน.

มีบทบาทในทางการเมืองมากนัก เนื่องจากกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการทำพิธีประโคมชนม์ ต่อมาในช่วงปี 2515 ผู้นำนักศึกษาได้เข้ามามีบทบาทในด้านการเป็นผู้นำการเคลื่อนไหวทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของขบวนการนักศึกษา ผู้นำนักศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถสูงในการรณรงค์มวลชน และทุ่มเทเวลางานให้กับการทำงานอย่างจริงจัง จากประสบการณ์ทางการเมืองในระยะบอบเผด็จการที่ปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของประชาชน การครอบงำของค่างาชาติและช่องว่างทางชนชั้นในสังคมได้เป็นตัวกระตุ้นให้นักศึกษายอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความถูกต้องในสังคม ผู้นำนักศึกษในช่วงที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ มีบทบาททางการเมืองอย่างเด่นชัดได้แก่

นายธีรยุทธ บุญมี นิสิตชั้นปีที่ 4 คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีภูมิหลังทางการศึกษาที่ดีเยี่ยมในอดีต เคยสอบไล่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สายวิทยาศาสตร์ได้เป็นที่ 1 ของประเทศ ธีรยุทธ บุญมี เป็นผู้นำนักศึกษาที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด เขาเป็นผู้ที่คัดค้านระบบคณะนิยมที่ปลูกฝังให้รักคณะของตนอย่างไม่ลืมหืมตาเป็นเหตุให้มีการทะเลาะและยกพวกตีกันระหว่างคณะอยู่บ่อย ๆ คัดค้านระบบโทษดีส ที่ให้รุ่นพี่ดูแลรุ่นน้องต้องเคารพ เชื่อฟังรุ่นพี่ตามระบบอาวุโส เมื่อเขาก้าวเข้ามาเป็นเลขาธิการศูนย์กลางในปี 2515 ก็ได้เป็นผู้นำการเคลื่อนไหวทางการเมือง เศรษฐกิจครั้งสำคัญ ๆ ของขบวนการนักศึกษา เช่น การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ฯลฯ

การเคลื่อนไหวในแต่ละครั้ง ธีรยุทธ บุญมี สามารถดึงประชาชนมาเข้าร่วมสนับสนุนได้เป็นจำนวนมาก โดยการหมิ่นหมกประเดินที่ประชาชนเห็นห้องต้องกันว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนมารณรงค์ จึงได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง จะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของ ธีรยุทธ บุญมี ตอนหนึ่งว่า

"...นักศึกษา ก่อน 14 ตุลา ยังไม่ตื่นตัวเพียงพอ และยังไม่มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรที่มีพลังอะไร ดังนั้นกิจกรรมในระยะแรก เริ่มการเน้นกิจกรรมที่เป็น การสร้างพลังและมีจุดร่วมกัน เสียก่อน ที่ก็ทำประเด็นการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นขึ้นมา เพราะสภาพช่วงนั้นญี่ปุ่นกำลังขยายตัวทางเศรษฐกิจ มีการเอารัดเอาเปรียบประเทศด้อยพัฒนา ปัญหาเหล่านี้เป็นประเด็นที่ถูกหมิ่นหมกขึ้นมาพูดกันมากในขณะ

นั่น ดังนั้น เมื่อเราดูประเด็นนี้ขึ้นมาจึงมีการสนับสนุนกันมาก.. คุณต้องสร้างเหตุการณ์ สร้างประเด็นขึ้นมา มันต้องขึ้นอยู่กับยุทธวิธี และความมีที่วิเศษวาของคนที่จะสร้างยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ที่จะสร้างประเด็นขึ้นมาแรงค์ในต่างต่าง ๆ ขณะเดียวกันเราต้องคำนึงด้วยว่าจุดนั้นถ้าสร้างขึ้นมาแล้วเป็นจุดที่ประชาชนเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องควรกระทำ.."¹

ในความเห็นของธีรยุทธ บุญมี นั้นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาจะต้องพยายามดูประเด็นที่เป็นปัญหาของประชาชนทั่วไป และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยจะต้องสร้างประเด็นขึ้นมาและหายุทธวิธีที่จะดึงคนให้มาเข้าร่วมแรงค์ด้วย ถ้าสิ่งนั้นสอดคล้องกับความรู้สึกของประชาชนก็จะได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง

ซึ่งความรู้สึกของประชาชนส่วนใหญ่ในขณะนั้นรู้สึกคนถูกรักรอนสิทธิ์ เสรีภาพ สภามหากรรมการเมืองมีลักษณะเผด็จการสูง ดังนั้นการหนีแยกประเด็นต่อต้านเผด็จการจึงเป็นเรื่องที่ประชาชนให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งธีรยุทธ บุญมี มองเห็นความสำคัญและนำมาชูเป็นประเด็นหลัก โดยกล่าวว่า

"... ในขณะนั้นปัญหาสำคัญที่สุด คือปัญหาเผด็จการ เรื่องที่จะชูประเด็นอะไรก่อนหลังนี้ต้องผ่านการอธิบายทำความเข้าใจกับเพื่อนนักศึกษาส่วนหนึ่ง จนสรุปได้ว่าการเรียกร้องรัฐธรรมนูญเป็นการตัดสินใจทางยุทธวิธีที่ถูกต้อง เป็นจุดที่ตรงและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนมากกว่า เพราะฉะนั้นพอเริ่มทำขึ้นก็ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง"²

¹บทสัมภาษณ์ธีรยุทธ บุญมี นักยุทธศาสตร์ใหม่ของฝ่ายก้าวหน้าไทย, "ในอาจารย์สาร ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 มีนาคม-เมษายน 2528, หน้า 49.

² เรื่องเดียวกัน.

จะเห็นได้ว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดในขณะนั้นก็คือ ปัญหาเผด็จการ ซึ่งครอบงำระบอบการเมืองไทยมาเป็นเวลานาน ประชาชนเกิดความเบื่อหน่ายกับรูปแบบการปกครองที่มีลักษณะเป็นการผูกขาดอำนาจโดยบุคคลบางกลุ่ม กระทำการบริหารประเทศตามความต้องการของคน ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนั้นการเรียกร้องให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการในขณะนั้น เมื่อทำการเคลื่อนไหวประชาชนก็ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล กรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ฝ่ายปฏิบัติการในปี 2516 ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสูงในการเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เคยเป็นผู้นำคนสำคัญในกลุ่มสภาน้ำโคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเป็นกลุ่มนักศึกษาหัวก้าวหน้าในยุคนั้น เว้นนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ที่มีความรู้ความสามารถสูงทางวิชาการ กล่าวคือ มีลักษณะเป็นนักคิดนักเขียนและสนใจค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ เคยได้รับทุนแลกเปลี่ยนศึกษาระหว่างประเทศในโครงการอเมริกันฟิลด์ เซอร์วิส (American Field Services, AFS) เดินทางไปศึกษาในสหรัฐอเมริกา 1 ปี เขาได้ร่วมแนวความคิดในทางเสรีนิยม แต่ในระยะต่อมา ก่อนหน้าเดือนตุลาคม 2516 เขาเริ่มมีแนวความคิดคัดค้านคสช.เสรีนิยมก่อนไปทางสังคมนิยม ทำการศึกษาแนวคิดทุกประเภทอย่างลึกซึ้งเพื่อหาความเหมาะสมกับลักษณะสังคมไทย โดยได้หันไปศึกษาการสร้างสังคมนิยมในโลกที่สาม โดยเฉพาะประเทศแทนซาเนีย จีน ลีมา ฯลฯ นอกจากนี้เขายังได้รับอิทธิพลจากงานเขียนของจิตร ภูมิศักดิ์ นักเขียนมาร์กซิสต์คนแรกของไทยที่เริ่มสำรวจภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของไทยด้วยทฤษฎีมาร์กซิสต์อย่างเอาจริงเอาจังอีกด้วย¹ จากการศึกษาที่มีความรอบรู้การเมืองอย่างกว้างขวาง ประกอบกับมีบุคลิกภาพที่แข็งกร้าว ตัดสินใจรวดเร็ว และมีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี ทำให้เขาได้รับหน้าที่ควบคุมการปฏิบัติงานของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ในการชุมนุมประท้วงในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม สามารถนำขบวนการนักศึกษาและประชาชนในการเคลื่อนไหวประท้วงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

¹ สมชาย สุวรรณศรี, "ทางเดินของปัญญาชนไทย: จากปรีดี หนมยงค์ถึงเสกสรรค์ ประเสริฐกุล," ปวารณสาร ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (กุมภาพันธ์-มีนาคม, 2524), หน้า 35.

ผู้นำนักศึกษาจึงเป็นตำแหน่งที่สำคัญในการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในช่วงเวลาที่ได้
 เลขาธิการศูนย์ฯ เป็นผู้นำที่มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับจากบรรดานิสิตนักศึกษา จะทำ
 ให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ได้รับการสนับสนุนเป็นอันมาก ความขัดแย้งระหว่างกรรมการก็
 จะไม่เกิดขึ้น แต่ในช่วงเวลาที่เลขาธิการและรองเลขาธิการฯ มีความสามารถน้อยความขัด
 แย้งและการไม่ยอมรับย่อมเกิดขึ้นและนำไปสู่ความแตกแยกในที่สุด

อุดมการณ์ ก็มีผลผลักดันให้ขบวนการนักศึกษามีเป้าหมายในการดำเนินงานร่วม
 กันอย่างเข้มแข็ง ในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม จะเห็นได้ว่าอุดมการณ์ของขบวนการ
 นักศึกษาในช่วงนี้เอนไปในแนวทางเสรีนิยมเป็นด้านหลัก เนื่องจากการมีระบบเศรษฐกิจ
 แบบทุนนิยม ทำให้เศรษฐกิจถูกรอบงำจากต่างชาติ เกิดการคอร์รัปชันในวงราชการ ฯลฯ
 และประชาชนอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกปิดกั้นเสรีภาพทางการเมือง นักศึกษาส่วนใหญ่มีการ
 ศึกษาแนวความคิดทฤษฎีต่าง ๆ จึงได้รับอิทธิพลของแนวความคิดสมัยใหม่สูง ทำให้มีทัศนคติ
 และค่านิยมที่ปฏิเสธระบบดั้งเดิม (tradition) ต่อต้านแนวความคิดลัทธิศักดินา จะเห็น
 ได้จากคำขวัญของนิสิตนักศึกษาช่วงนี้ก็คือ "เอกราช ประชาธิปไตย และความไม่เป็นทรมาน
 ในสังคม" สิ่งที่มีอิทธิพลที่เด่นชัดของนิสิตนักศึกษาเองและที่เป็นของนักเขียนนักวิจารณ์สะท้อน
 ความคิดของคนในช่วงนี้ว่า ต่อต้านเผด็จการทหาร เชิดชูเสรีภาพและความเท่าเทียมกัน
 เช่น ในวารสารต่าง ๆ เช่น คัมภีร์ วลีขัณฑ์ ลอมฟาง ภัยเขียว ภัยขาว สังคมศาสตร์
 ปริทัศน์ เป็นต้น อุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษาก็สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน
 ที่กำลังเผชิญกับสภาพปัญหาทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทำให้มองเห็นจุด
 มุ่งหมายร่วมกันได้อย่างชัดเจน เกิดการประสานความร่วมมือกัน ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจ
 ถึงอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษามองเห็นความบริสุทธิ์ใจของนักศึกษาที่ไม่มีสิ่งใดแอบแฝง
 อยู่เบื้องหลัง จึงให้ความร่วมมือช่วยเหลือสนับสนุนอย่างเต็มที่

โดยสรุป จะเห็นได้ว่าผู้นำและอุดมการณ์เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ขบวนการ
 นักศึกษาเป็นองค์กรที่น่าที่เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพในการทำงาน และสามารถสร้างการยอมรับ
 รับจากประชาชนโดยทั่วไปได้ โดยมีอุดมการณ์ประชาธิปไตย ต่อต้านเผด็จการเป็น
 ประเด็นหลักในการต่อสู้เรียกร้อง การมีอุดมการณ์ร่วมกันทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย
 ได้โดยง่าย.

3. การได้รับความสนับสนุนจากประชาชน

ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม นั้น ประชาชนเกิดความไม่พอใจต่อการผูกขาดอำนาจการปกครองของรัฐบาลทหารนานเกินไป นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 เป็นต้นมาทหารได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองมาโดยตลอด โดยเฉพาะการที่จอมพลถนอม กิตติขจร ยังไม่มีที่ท่าว่าจะคืนอำนาจให้แก่ประชาชน การถูกปิดกั้นเสรีภาพทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเวลานานเช่นนี้ ทำให้ประชาชนให้ความสนับสนุนและเห็นด้วยต่อการที่ขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยประชาชนเป็นจำนวนมากได้เข้าร่วมในการต่อสู้อย่างเด็ดเดี่ยว มีผู้กล่าวว่าประชาชนเป็นพลังต่อสู้ชั้นแท้จริง ประชาชนเป็นผืนทองแดงกำแหงเหล็กที่แท้จริง การต่อสู้เมื่อเดือนตุลาคม ถ้าไม่สามารถเรียกร้องให้ประชาชนเข้าร่วมอย่างเด็ดเดี่ยวแล้วก็จะไม่มีทางได้รับชัยชนะ การปราบปรามประชาชนจะไม่มีทางเอาชนะได้ คิดขาดนอกจากจะยุติไว้ชั่วคราว กลายเป็นสงครามใต้ดินในที่สุดประชาชนก็จะลุกขึ้นมาโค่นล้มผู้ปกครอง

ดังนั้นการที่ขบวนการนักศึกษาสามารถสร้างการยอมรับจากประชาชน โดยเป็นขบวนการที่ยืนอยู่เคียงข้างประชาชน ต่อสู้กับรัฐบาล เพื่อรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของประชาชน และประเทศชาติโดยส่วนรวม อุดมสมบูรณ์เต็มช่อนี้ของขบวนการศึกษามีนัยสำคัญยิ่งต่อบทบาทของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ในการคัดค้านรัฐบาล และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในที่สุด กล่าวคือขบวนการนักศึกษาได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวาง กลายเป็นกลุ่มพลังทางสังคมอันยิ่งใหญ่อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต โดยที่พลังทั้งหมดนี้พุ่งไปสู่รัฐบาลขณะนั้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรม นายเกรียงกมล เลขาธิการสหภาพนิสิตนักศึกษาฯ คนหนึ่งภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ได้กล่าวถึงสภาพความรู้สึก ของประชาชนที่มีต่อขบวนการนักศึกษาในการเคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาลว่า

"....กรณี ดร.พิภคย์ ผาสุกนิรันดร์ กรณีหุงใหญ่ กรณีสินค้ำปู่น การต่อต้านสินค้ำปู่น เห็นด้วยอย่างที่สุด มันก็เป็นการเคลื่อนไหวที่สมบูรณ์แบบทุกกรณีและก็ควรจะต้องมีตัวในบรรยากาศทางการเมืองขณะนั้น นักศึกษาจำนวนมากสน

ใจปัญหามากขึ้น ประชาชนก็รู้สึกว่าเขาไม่ใช่หลังเจียบอย่างเดี่ยวนะ เขาสามารถแสดงออกได้เหมือนกัน นิสิตจุฬาฯ เดินไปธรรมศาสตร์ ไปสนามหลวง สมัยนั้นกรณีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ในเดือนกันยายน 2515 ตลอดข้างทางคนเอาน้ำมาให้ พนักงานธนาคารนี่แมงค้แถว ๆ หลานหลวงผมจำได้ ทุกครั้งต้องมีถังน้ำออกมาตั้ง บังน้ำมันก็เอาน้ำเย็นมาให้ คือคนตอนนั้นสุดซึ่งรัฐบาลจอมพลถนอม-จอมพลประภาส สุดเหี้ยรัฐบาลที่รัฐประหารตัวเองเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 รู้สึกเชิงมาก ไม่มีเหตุผลมากมาย ข้ออ้างฟังไม่ขึ้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่นักศึกษาหาที่มีนตรงด้วย เขารู้สึกต้องมีการกระหู่รัฐบาลต้องเอา อะไรอย่างนี้ ประชาชนก็หนุนเต็มที่¹

กล่าวได้ว่าเป็นสถานการณ์ที่ขบวนการนักศึกษาและประชาชนมีความรู้สึกตรงกันในการเคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาล ได้การสนับสนุนจากประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ให้กำลังใจ และการยอมรับหรือเห็นด้วยกับการกระทำของขบวนการนักศึกษา ขบวนการนักศึกษาได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนประชาชนในการเรียกร้องและคัดค้านรัฐบาล เมื่อประชาชนให้การสนับสนุนการต่อต้านรัฐบาล ผลิจการจึงทำได้สำเร็จ

4. ความแตกแยกในหมู่ผู้นำทหาร

ในช่วงก่อน 14 ตุลาคม ในด้านการทหารได้เกิดการผูกขาดอำนาจ มีการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเพื่อรวมอำนาจให้อยู่กับบุคคลเพียงกลุ่มเดียว ผลที่ตามมาก็คือการเดิมโคหรือความก้าวหน้าของบุคคลที่อยู่ในกองทัพต้องไปขึ้นกับความสัมพันธ์ส่วนตัวกับกลุ่มผู้มีอำนาจเป็นหลัก เช่น ความไว้วางใจส่วนตัว ญาติพี่น้อง เป็นต้น แทนที่จะขึ้นอยู่กับการสามารถส่วนตัวของแต่ละบุคคล ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้จึงทำให้เกิดสถานการณ์ในกองทัพเป็น 2 ลักษณะ คือ ด้านหนึ่งจะมีทหารจำนวนหนึ่งเข้าไปร่วมและยอมรับโครงสร้างทางอำนาจของกลุ่มที่มีอำนาจ และอีกด้านหนึ่งจะไม่เข้าร่วมหรือถูกกีดกันไม่ให้เข้าร่วมในโครงสร้าง

¹สัมภาษณ์นายเกรียงกมล เลาหะไพโรจน์, เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2525 อ้างใน กนก วงษ์ตระหง่าน, การเมืองในระบอบประชาธิปไตย, หน้า 124.

สร้างของกลุ่มที่มีอำนาจ ซึ่งกลุ่มหลังนี้จะสะสมความไม่พอใจและอยู่ในสภาพที่รอโอกาสหรือเวลาที่จะเข้าไปทำลายโครงสร้างทางอำนาจของกลุ่มที่มีอำนาจอยู่ แม้กระทั่งภายในโครงสร้างทางอำนาจของกลุ่มที่มีอำนาจเองก็จะมีเอกภาพอย่างแท้จริง แต่จะมีสภาพของการแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นภายใต้สภาพโครงสร้างทางอำนาจเช่นนี้จึงทำให้มีสภาพเป็นทวีลักษณ์ของโครงสร้างทางอำนาจ (dualism of power structure)¹ กล่าวคือในด้านหนึ่งจะมีสภาพการณ์ที่มีความสามัคคีหรือเอกภาพในระดับหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งจะมีสภาพการณ์ที่แข่งขันและขัดแย้งกันในกลุ่มผู้นำ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้กุมอำนาจตกอยู่ในสภาพที่จะต้องพยายามประสานประโยชน์ของกลุ่มย่อยที่อยู่ภายใต้โครงสร้างนั้น และในการประสานประโยชน์นี้ไม่ได้ตั้งอยู่บนหลักการอะไรนอกเหนือไปจากการพยายามที่จะให้ทุกฝ่ายพอใจให้มากที่สุด การที่ฝ่ายใดได้ประโยชน์มากที่สุดย่อมจะส่งผลให้อีกฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์น้อยลง สถานการณ์ของการแย่งชิงผลประโยชน์นี้ย่อมจะต้องทำให้อีกฝ่ายหนึ่งพอใจ และอีกฝ่ายไม่พอใจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ซึ่งในช่วงนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มของจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ กิตติขจร กับกลุ่มของพลเอกกฤษณ์ สีวะรา การที่กลุ่มของจอมพลถนอม กิตติขจร ใช้อำนาจของตนที่มีอยู่กอบโกยผลประโยชน์ทางการเมืองได้ทำให้กลุ่มตนโดดเด่นเหนือออกจากฝ่ายทหาร โดยเฉพาะการที่พันเอกณรงค์ กิตติขจร ก้าวเข้ามามีอำนาจอย่างรวดเร็วเกินไป พันเอกณรงค์ กิตติขจร ได้ลาหยอำนาจของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพล ประภาส จารุเสถียร สร้างอำนาจให้กับตนเองในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกาปฏิบัติงานทุกอย่างของทางราชการและทางธุรกิจ เช่น การปฏิบัติงานของคณะกรรมการตรวจและติดตามผลการปฏิบัติราชการ (กคป.) ที่พันเอกณรงค์ กิตติขจร เป็นรองเลขาธิการ บางครั้งเป็นการเข้าไปก้าวล้ำธุรกิจส่วนตัวอันชอบด้วยกฎหมายของประชาชน การตรวจเก็บภาษี และเรื่องการค้า ทำให้ประชาชนทั่วไปมองว่าพันเอกณรงค์

¹ สังภาพณ์ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2525, เรื่องเดียวกัน, หน้า 126.

กิตติขจร ไข่ กตป. เป็นเครื่องมือโฆษณาทางการเมืองและเพิ่มทุนรายได้ให้กับตนเอง จากคำให้สัมภาษณ์ของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช นักรัฐศาสตร์ที่ติดตามและศึกษาการเมืองมาโดยตลอด ให้ทัศนะเกี่ยวกับความขัดแย้งในหมู่ผู้นำทหารขณะนั้นว่า

"....ที่จริงก่อน 14 ตุลาคม กันก็มีเหตุการณ์ทางการเมืองที่พัฒนา ความขัดแย้งมีอยู่ ซึ่งผมก็มองว่าเมื่อถึงปี 16 (2516) ถ้าเรามองย้อนกลับเราจะเห็นว่ามันเป็นระยะเวลาที่ยาวนานที่กลุ่มรัฐประหาร 2490 ได้มีอำนาจมาอย่าง ต่อเนื่อง คือ หมายความว่ากลุ่มจอมพลถนอม กลุ่มจอมพลประภาส นี่ก็เป็นกลุ่ม รัฐประหาร 2490 นอกจากนั้นในขณะนั้นกองทัพบกจะมีห้วงลัทธิพรรคพวกอยู่ มาก แล้วก็พวกบุตรหลานหรือโดยเฉพาะพวกลูกหลานของนายทหารที่เคยร่วม รัฐประหารหรือเป็นใหญ่ ก็มักจะได้รับความสะดวกใจใส่ที่ดีจากพวกเพื่อน ๆ ของ ห่อมีง อะไรว้าง ก็เริ่มทำให้ทหารมีความกดดัน นอกจากนั้นบทบาทของ หัน เถกษรงค์ กิตติขจร ก็ทำให้นายทหารชั้นผู้ใหญ่หลายคนไม่พอใจ นี่ก็เป็นในด้าน ของนายทหารซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญ"¹

จากคำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอำนาจทางการเมืองตกอยู่ในมือของกลุ่มรัฐ ประหาร 2490 มาเป็นระยะเวลายาวนาน และมีแนวโน้มที่จะสืบทอดอำนาจกันต่อไป มี การเล่นพรรคเล่นพวก จึงทำให้ทหารกลุ่มอื่นได้รับความกดดัน เกิดความรู้สึกไม่พอใจต่อ สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังคำให้สัมภาษณ์ของจอมพลประภาส จารุเสถียร ได้เล่าถึงความขัดแย้งภายในโครงสร้างอย่างกว้าง ๆ ว่า

"....เหตุการณ์ 14 ตุลาคม นี้เป็นเหตุการณ์ทางการเมืองซึ่งมีบุคคลกลุ่มหนึ่ง ประกอบขึ้นด้วยบุคคลที่แสวงอำนาจที่อยากเป็นใหญ่ในแผ่นดิน คือหมายความว่า ต้องการขึ้นมาผลักดันเปลี่ยนเป็นรัฐบาลหรือไม่ชอบรัฐบาลในปัจจุบันนั้น ต้องการที่จะผลักดันเปลี่ยนรัฐบาลในปัจจุบันให้ออกไปเสีย เริ่มต้นเราได้ข่าวว่า บุคคลที่คบคิดกันถึงขั้นประชุมคํา เนินการอะไรต่าง ๆ เณก็ได้เข้าไปติดตาม

¹สัมภาษณ์ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

เรื่องนี้จนถึงตัวบุคคล ได้เห็นชัดมีการประชุมและเรื่องประชุมนั้นเป็นเรื่องที่จะล้มล้างรัฐบาลจริง ๆ ซึ่งผมก็เห็นว่าคนที่คิดนั้นก็มีความหวังดี ใจผมจะคนเหล่านั้นเขาเป็นคนหวังดี แต่เขาเข้าใจผิด ไม่เข้าใจ แล้วก็คิดไปในทางแง่ของความ... ส่วนมากเป็นเรื่องของการตีเตียนตัวบุคคลบางคนของคณะรัฐบาล เป็นเรื่องที่ไม่น่าจะทำ ผมก็ได้ติดต่อกับบุคคลในคณะที่คิดจะล้มล้างรัฐบาล บอกให้เลิกเสีย เรื่องที่ลือห่านะเข้าใจผิด เรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างนี้ เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ชี้แจงให้เขาฟังคิดจะให้เขาเลิกร้างไป เขาก็รับปากแต่เขาก็กลับซ่อนเร้นหนักยิ่งขึ้นไปอีก.."¹

เห็นได้ชัดว่าความซัดแย้งในหมู่ผู้นำทหารขณะนั้นมีความรุนแรงถึงขั้นมีข่าวลอกมาว่าจะมีการเปลี่ยนรัฐบาล ซึ่งจอมพลประภาส จารุเสถียร ก็ทราบเรื่องราวมาโดยตลอด และพยายามหาทางปรับความเข้าใจ แต่ไม่ได้ผล ความซัดแย้งยังคงดำเนินต่อไป

ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ผู้มีบทบาทใกล้ชิดกับพลโทแสวง เสนาณรงค์ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ตลอดจนพรรคสหประชาไทยมาก ได้ให้ความเข้าใจเกี่ยวกับความซัดแย้งภายในกลุ่มที่มีอำนาจว่า

"....ในเหตุการณ์ก่อนที่จะมีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ความซัดแย้งก็ค่อย ๆ มีสูงขึ้นลึก เพราะว่าคณะปฏิวัติที่จอมพลถนอม ทำเอง แล้วก็หึงพวกเก่า เขาพวกกฤษณ์ สีวะรา ประภาส จารุเสถียร ณรงค์ กิตติขจร เข้ามานี้ ก็ทำอะไรไม่ได้ แก้อะไรไม่ได้ และพวกนี้ก็แย่งอำนาจกันพูดมุนวุ่นวาย ก็เลยเป็นก๊กเป็นเหล่าที่จะโค่นกัน นี่พลเอกกฤษณ์ เขามีความมุ่งหมายมาตั้งแต่ต้นแล้วในการทำรัฐประหารของจอมพลถนอม 17 พฤศจิกายน 2514 กฤษณ์เขาเป็นตัวสำคัญ แล้วเขาต้องการจะเป็นใหญ่ นี่พอเห็นว่าตัวเองก็จะไปไม่รอดแล้วจอมพลถนอมเองก็เตรียม ในแบบที่ห้ากันมานะ จะไปไม่รอด แล้วก็จอมพล

¹สัมภาษณ์ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร, เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2525, เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

ตนเองก็จะกลับไปแบบเดิมอีก ความขัดแย้งก็ยิ่งเพิ่มขึ้น นี่พอเริ่มมีการเคลื่อนไหวของกรรมการนิสิตนักศึกษาโตขึ้น ๆ พลเอกกฤษณ์ เขาก็หาจังหวะโค่นแล้วพอดีจอมพลถนอม ก็ไปหาพลาดโดยที่ปลดประกาศออกจาก ผบ.ทบ. ไปตั้งกฤษณ์ แทน.. พอเอาประกาศ ออกเอกสารเข้ามา กฤษณ์เขาก็มีความมุ่งหมายอยู่แล้วที่จะโค่นพวกนี้ (จอมพลถนอม) พอเกิดชุมนุมขึ้นแล้ว จอมพลถนอมก็เกิดเสียใจไปด้วยทำอะไรไม่ถูก กฤษณ์ก็เลยบังคับ"¹

คำกล่าวข้างต้นชี้ชัดลงไปว่ากลุ่มของพลเอกกฤษณ์ สีวะรา มีความไม่พอใจต่อการบริหารประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร ที่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก มีการแก่งแย่งอำนาจกัน และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ดำเนินการบริหารประเทศในลักษณะปิดกั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน พลนัศึกษากำการเคลื่อนไหวต่อต้านจึงเป็นโอกาสให้พลเอกกฤษณ์ สีวะรา เข้ามาฉวยโอกาสล้มจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคม กลายเป็นความรุนแรงถึงกับเสียเลือดเนื้อ พลเอกกฤษณ์ สีวะรา จึงบีบบังคับให้กลุ่มของจอมพลถนอม กิตติขจร ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเดินทางออกนอกประเทศ

จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งภายใน โครงสร้างของกลุ่มที่มีอำนาจได้ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัด รวมทั้งความขัดแย้งของพลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์ ที่มีต่อจอมพลถนอม กิตติขจร จากคำให้สัมภาษณ์ของจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ชี้ถึงความขัดแย้งภายในกลุ่มที่มีอำนาจขณะนั้นอย่างค่อนข้างตรงไปตรงมาว่า

"คุณประเสริฐ (พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์) แก่ไม่พอใจผมอย่างมาก ตอนที่ผมไม่ต่ออายุการเป็นอธิบดีกรมตำรวจ นั้นแหละผมเข้าใจว่าแกมีความขุ่นใจอยู่ด้วย"²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

คำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การที่จอมพลถนอม กิตติขจร ไม่ยอมต่ออายุ
ราชการอธิบดีกรมตำรวจนั้น ได้สร้างความไม่พอใจให้กับฝ่ายที่เสียประโยชน์โดยฝ่ายนั้น
มองว่าจอมพลถนอม กิตติขจร ต้องการที่จะรวบอำนาจไว้แต่เพียงผู้เดียว

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จึงเป็นแรงผลักดันให้ขบวนการนักศึกษาสามารถเป็นหัว
หมอกในการ โค่นล้มรัฐบาล เผด็จการทหารและเรียกร้องประชาธิปไตยกลับคืนมา แรงผลักดัน
ที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีส่วนส่งเสริมซึ่งกันและกัน ในขณะที่นักศึกษามีการรวมตัวกัน
เป็นองค์กรที่เข้มแข็ง มีผู้นำและมีอุดมการณ์ที่ได้รับการยอมรับ ประชาชนส่วนใหญ่ให้การ
สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา เนื่องจากนักศึกษาเคลื่อนไหวคัดค้านใน
สิ่งที่ประชาชนเห็นด้วยและสอดคล้องกับความต้องการ ประกอบกับสภาพทางการเมืองใน
ขณะนั้นเกิดกันลือลือ สรีภาพทางการเมืองของประชาชน กลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองเกิด
ความแตกแยก ชัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ ผู้นำฝ่ายทหารก็มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก
ฝ่ายที่สูญเสียผลประโยชน์คอยจ้องหาจังหวะที่จะทำลายฝ่ายตรงข้าม สภาพดังกล่าวนี้เปิด
โอกาสให้ขบวนการนักศึกษาเข้ามาเป็นหัวนำในการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ชอบธรรมในขณะนั้น
เมื่อนักศึกษาเคลื่อนไหวคัดค้านก็จะได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายต่าง ๆ ทำให้การต่อต้านคัด
ค้านมีพลังในการต่อรอง จนในที่สุดสามารถโค่นล้มระบบเผด็จการ ไปเป็นผลสำเร็จในเหตุ
การณ์ 14 ตุลาคม 2516

กล่าวโดยสรุป ความสำเร็จในการล้มล้างรัฐบาลที่ขาดความชอบธรรม มีลักษณะ
เผด็จการในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับพลังของนักศึกษาแต่เพียง
ประการเดียว ต้องอาศัยปัจจัยด้านอื่น ๆ เข้ามาช่วยเสริมด้วย ลำพังแต่เพียงพลังของ
ขบวนการนักศึกษาไม่อาจหาได้สำเร็จ จำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขภายในขบวนการนักศึกษา
เช่น ความเข้มแข็งขององค์กร การมีผู้นำที่มีความสามารถ มีอุดมการณ์ที่สอดคล้องร่วมกัน
กับประชาชน และเงื่อนไขภายนอก เช่น การสนับสนุนของประชาชน รวมทั้งความแตกแยก
ในหมู่ผู้นำทหารที่เปิดโอกาสให้ขบวนการนักศึกษารวมรวมพลังประชาชน หากการต่อต้านคัด
ค้านรัฐบาลเผด็จการในขณะนั้นได้เป็นผลสำเร็จ.